



Crna Gora
Vlada Crne Gore



CRNA GORA
SKUPŠTINA CRNE GORE

PRIMLJENO:	10.09	20.24. GOD.
KLASIFIKACIONI BROJ:	00-72/24-36	
VEZA:		
EPA:	357 XXVIII	
SKRAĆENICA:		PRILOG:

Br: 10-040/24-4780/4

9. septembar 2024. godine

SKUPŠTINA CRNE GORE

Gospodin Andrija Mandić, predsjednik

Vlada Crne Gore, na sjednici od 5. septembra 2024. godine, utvrdila je **PREDLOG FISKALNE STRATEGIJE CRNE GORE ZA PERIOD 2024-2027. GODINE**, koji Vam u prilogu dostavljamo radi stavljanja u proceduru Skupštine Crne Gore.

Za predstavnike Vlade koji će učestvovati u radu Skupštine i njenih radnih tijela, prilikom razmatranja Predloga fiskalne strategije, određeni su NOVICA VUKOVIĆ, ministar finansija i mr MILICA ADŽIĆ, državna sekretarka u Ministarstvu finansija.

PREDSJEDNIK
mr Milojko Spajić, s. r.



**FISKALNA STRATEGIJA
CRNE GORE ZA PERIOD
2024-2027. GODINE**

SADRŽAJ

REZIME	3
OPŠTI OKVIR I CILJEVI MAKROEKONOMSKE I FISKALNE POLITIKE U PERIODU 2024 – 2027. GODINE	5
MAKROEKONOMSKI OKVIR SA PROJEKCIJAMA ZA PERIOD 2024 – 2027. GODINE	9
TEKUĆA EKONOMSKA KRETANJA I PROCJENA DO KRAJA 2024. GODINE	9
MAKROEKONOMSKE PROJEKCIJE ZA PERIOD 2025-2027. GODINE	10
REFORMSKA AGENDA – PLAN RASTA ZA ZAPADNI BALKAN 2024-2027. GODINE	13
PROCJENA UTICAJA PLANA RASTA EU NA MAKROEKONOMSKA KRETANJA	17
FISKALNI OKVIR SA PROJEKCIJAMA ZA PERIOD 2024-2027. GODINE	18
RIZICI ZA OSTVARENJE MAKROEKONOMSKIH I FISKALNIH PROJEKCIJA	24
MJERE FISKALNE POLITIKE ZA PERIOD 2024 – 2027. GODINE	26
SMANJENJE PORESKOG OPTEREĆENJE NA ZARADE I POVEĆANJE MINIMALNE ZARADE – EVROPA SAD 2	26
METODOLOGIJA KORIŠĆENA PRI ANALIZI	35
MJERE USMJERENE NA POVEĆANJE BUDŽETSKIH PRIHODA I UNAPREĐENJE POSLOVNOG AMBIJENTA	36
POREZ NA DOHODAK FIZIČKIH LICA	36
AKCIZNA POLITIKA	38
POREZ NA DODATU VRIJEDNOST	41
SPRJEČAVANJE IZBJEGAVANJA PLAĆANJA POREZA NA PROMET VOZILA	43
ZAKON O POREZU NA UPOTREBU PUTNIČKIH MOTORNIM VOZILA, PLOVNIH OBJEKATA, VAZDUHOPLOVA I LETILICA	44
PREDLOG ZAKONA O OTPISU KAMATA NA DOSPJELE PORESKE OBAVEZE	44
IZMJENE ZAKONA O POREZU NA DOBIT PRAVNIH LICA	45
NAPLATA PORESKOG DUGA IMOVINOM PORESKOG OBVEZNIKA	46
NOVI ZAKON O IGRAMA NA SREĆU	46
LEGALIZACIJA NELEGALNO IZGRAĐENIH OBJEKATA	48
MJERE USMJERENE NA UNAPREĐENJE POSLOVNOG AMBIJENTA	50
REFORMA PORESKE ADMINISTRACIJE (RARP projekat)	50
UBRZAVANJE POVRAĆAJA PDV-A	52
FORMIRANJE FINANSIJSKE POLICIJE	53
REFORMA CENTRALNOG REGISTRA PRIVREDNIH SUBJEKATA (CRPS)	55

IZMJENE ZAKONA O ROKOVIMA IZMIRENJA NOVČANIH OBAVEZA.....	58
IMPLEMENTACIJE PROGRAMA ZA SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE.....	59
UNAPREĐENJE E-KATASTRA.....	61
IDENTIFIKOVANJE I ANALIZA PORESKIH RASHODA.....	63
REFORMA SEKTORA DRŽAVNIH PREDUZEĆA.....	64
REFORME IZ FINANSIJSKOG SEKTORA.....	70
TRANSFORMACIJA INVESTICIONO RAZVOJNOG FONDA U CRNOGORSKU RAZVOJNU BANKU.....	71
MJERE NA STRANI RASHODA.....	75
JAČANJE SEKTORA JAVNE BEZBIJEDNOSTI I ODRBANE.....	75
PRAVOSUĐE I ZAŠTITA PRAVA.....	76
MJERE U OBLASTI EKONOMIJE I TURIZMA.....	77
MJERE U OBLASTI OBRAZOVANJA, NAUKE I SPORTA.....	78
DIGITALIZACIJA ZDRAVSTVENOG SITEMA.....	79
MJERE U OBLASTI KULTURE.....	80
MJERE U OBLASTI BILATERALNE I MULTILATERALNE SARADNJE.....	80
UNAPREĐENJE KVALITETA ZAVNIČNE STATISIKE.....	81
MJERE U OBLASTI SOCIJALNOG STARANJA.....	81
REFORMA SISTEMA ZARADA.....	83
UPRAVLJANJE JAVNIM INVESTICIJAMA.....	85
KAPITALNI BUDŽET U PERIODU 2024 – 2027. GODINE.....	86
USPOSTAVLJANJE NOVOG ZAKONSKOG RJEŠENJA ZA UNAPRIJEĐEN PRISTUP STRATEŠKIM INVESTICIJAMA.....	91
UPRAVLJANJE JAVNIM DUGOM ZA PERIOD 2024 – 2027. GODINE.....	92
KRETANJE DRŽAVNOG DUGA TOKOM 2024. GODINE I AKTIVNOSTI VEZANE ZA UPRAVLJANJE DUGOM.....	92
PROJEKCIJE KRETANJA DUGA U PERIODU 2024-2027. GODINE.....	97
NADZOR NAD SPROVOĐENJEM FISKALNE POLITIKE.....	103
PROGRAM REFORME UPRAVLJANJA JAVNIM FINANSIJAMA U PERIODU 2022 – 2026. GODINE.....	107
ANEKS.....	110

REZIME

Članom 17 Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti Crne Gore propisano je: "Fiskalnu strategiju za period trajanja mandata Vlade donosi Skupština“.

44. Vlada Crne Gore je svoj mandat započela 30. oktobra 2023. godine sa jasnim opredjeljenjem da će na prvom mjestu biti oporavak i prosperitet društva i da će posvećeno raditi na ekonomskim reformama, poboljšanju životnog standarda svakog pojedinca, vladavini prava i što skorijem pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji.

Ključni prioriteti 44. Vlade sublimirani su u tri glavna stuba:

1. Crna Gora je država vladavine prava i kredibilna članica EU i NATO,
2. Stabilan finansijski i ekonomski sistem za bogatu državu, građane i građanke,
3. Zdravi i obrazovani pojedinci kao temelj prosperitetnog i solidarnog društva.

U skladu sa Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti pripremljen je Predlog fiskalne strategije Crne Gore 2024-2027. godine (u daljem tekstu: Fiskalna strategija).

Strateški okvir rada u pripremi Fiskalne strategije predstavljaju: Ekspoze predsjednika Vlade Crne Gore, Srednjoročni program rada Vlade za period 2024 – 2027. godine, Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2024 – 2027, Reformska agenda – Plan rasta za Zapadni Balkan 2024 – 2027. godine, Program ekonomskih reformi Crne Gore za period 2024-2026. godine, Program reforme upravljanja javnim finansijama 2022 – 2026. godine kao i sektorske strategije i programi kojima se bliže definišu strateški pravci djelovanja u pojedinim oblastima politika.

Glavni strateški cilj ekonomske politike Crne Gore je: „ostvarenje pametnog, održivog i inkluzivnog ekonomskog rasta koji će doprinijeti unapređenju kvaliteta života svih njenih građana“.

Cilj fiskalne politike u periodu trajanja mandata 44. Vlade Crne Gore je: predvidiva i podsticajna fiskalna politika koja će doprinijeti povećanju atraktivnosti Crne Gore kao investicione destinacije i povoljnijem poslovnom ambijentu u cilju stvaranja novih izvora ekonomskog rasta, otvaranju novih radnih mjesta i ubrzanju konvergencije BDP per capita ka prosjeku EU.

Imajući u vidu proklamovani cilj o punopravnom članstvu Crne Gore u EU tokom 2028. godine, odgovorno upravljanje javnim finansijama i ispunjavanje ekonomskih kriterijuma za

članstvo, kao i usaglašavanje propisa iz domena fiskalne politike sa relevantnom regulativom EU, apsolutni je prioritet prilikom donošenja novih i izmjene postojećih politika.

Stabilne i održive javne finansije glavni su preduslov ukupne makroekonomske stabilnosti svake zemlje, te odgovorno upravljanje javnim finansijama posebno u uslovima ograničenosti vođenja monetarne politike predstavlja glavni instrument ukupne ekonomske politike.

U vezi sa navedenim, smanjenje deficita javnih finansija na kratak rok, zaduživanje isključivo za finansiranje kapitalnih projekata, odnosno ostvarenje suficita tekuće budžetske potrošnje, uz kontinuirani rast budžetskih prihoda i optimizaciju tekuće budžetske potrošnje preduslovi su makro-fiskalne stabilnosti.

Polazeći od ciljeva ekonomske politike Crne Gore, strateških opredjeljenja i kriterijuma fiskalne odgovornosti, Fiskalnom strategijom prezentuju se ciljevi fiskalne politike, mjere i aktivnosti za postizanje tih ciljeva i makroekonomske i fiskalne projekcije u periodu 2024 – 2027. godine.

Kako bi se omogućilo kontinuirano praćenje ciljeva i rezultata planiranih Fiskalnom strategijom, svake godine uz Predlog zakona o završnom računu budžeta, Vlada će dostaviti i sažeti izvještaj o realizaciji Fiskalne strategije za tu godinu.

OPŠTI OKVIR I CILJEVI MAKROEKONOMSKE I FISKALNE POLITIKE U PERIODU 2024 – 2027. GODINE

Strateški cilj ekonomske politike Crne Gore je: "ostvarenje pametnog, održivog i inkluzivnog ekonomskog rasta koji će doprinijeti unapređenju kvaliteta života svih njenih građana".

Budući da je opredjeljenje 44. Vlade da Crna Gora postane punopravna članica Evropske unije do 2028. godine, u naredom periodu očekuje se intenziviranje implementacije reformskih procesa kako bi u naredne dvije godine bio zatvoren najveći dio pregovaračkih poglavlja. Imajući u vidu da je Crna Gora već 100% usklađena sa zajedničkom spoljnom i bezbjednosnom politikom EU te da je od 2017. godine punopravna članica NATO-a, vladavina prava i jačanje konkurentnosti ekonomije ostaju oblasti koje zahtijevaju značajno unapređenje u narednom periodu. 44. Vlada snažno je fokusirana na stvaranje uslova za unapređenje standarda svih građana Crne Gore, što je posebno važno imajući u vidu da se po bruto domaćem proizvodu po stanovniku a po paritetu kupovne moći, Crna Gora trenutno nalazi na 52% prosjeka EU, što znači da crnogorska ekonomija mora rasti znatno brže (realni rast BDP-a) od zemalja članica kako bi dostigla prosjek EU¹. Na drugoj strani, i na ovom nivou iskorišćenosti ekonomskog potencijala, zemlja se suočava sa nedostatkom radne snage, posebno tokom trajanja turističke sezone, što stvara zabrinutost da će ulaskom u EU usljed liberalizacije mobilnosti radne snage, ovaj problem predstavljati izazov kada je u pitanju dinamičan ekonomski rast i pored svih benefita koje ulazak u EU nosi.

Cilj fiskalne politike u periodu trajanja mandata 44. Vlade Crne Gore je: predvidiva i podsticajna fiskalna politika koja će doprinijeti povećanju atraktivnosti Crne Gore kao investicione destinacije i povoljnijem poslovnom ambijentu u cilju stvaranja novih izvora ekonomskog rasta, otvaranju novih radnih mjesta i ubrzavanju konvergencije BDP per capita ka prosjeku EU.

Polazeći od navedenog, ovom Fiskalnom strategijom prezentuju se mjere fiskalne politike usmjerene na unapređenje poslovnog ambijenta i konkurentnosti privrede sa jedne i unapređenje standarda građana sa druge strane, uz očuvanje makroekonomske i fiskalne stabilnosti.

Ujedno, period 2024-2027. godine karakteriše otpočinjanje intenzivnog investicionog ciklusa kroz ulaganja kako kroz Kapitalni budžet tako i kroz grantove obezbijedene od strane Evropske unije od kojih su najznačajniji za izgradnju Autoputa (dionica Andrijevića-Mateševo u iznosu od 200 mil. €) i rekonstrukciju željezničke infrastrukture u iznosu od oko 150 mil. € koji su već obezbijedeni. Uporedo, kroz Plan rasta za Zapadni Balkan, Crnoj Gori će na

¹ Prema analizi Svjetske banke, ukoliko bi crnogorski BDP prosječno rastao po stopi od 4%, Crna Gora bi prosjek EU dostigla 2048. godine dok bi u slučaju prosječnog godišnjeg rasta od 5% to bilo 2040. godine

raspolaganju biti blizu 400 mil. €, u periodu 2024-2027. godine, za sprovođenje strukturnih reformi i ulaganje u infrastrukturu². Preostala sredstva neohodna za ambiciozni plan izgradnje infrastrukture, kojom će se omogućiti, širenje ekonomskog potencijala obezbijediće se iz kreditnih sredstava.

Snažna potrošnja domaćinstava, povećanje minimalne i prosječne zarade i minimalne i prosječne penzije, reforme poreske politike i poslovnog ambijenta, rast investicione aktivnosti i nastavak rasta u turizmu, uz mjere sektorske podrške i relevantne prognoze ekonomske aktivnosti i inflacije u Evropi, čine osnovne pretpostavke makroekonomskog scenarija u srednjem roku.

Shodno osnovnom makroekonomskom scenariju, crnogorska ekonomija će u srednjem roku prosječno godišnje rasti po stopi od 3,7%, odnosno po godinama 3,8% u 2024, 4,8% u 2025, 3,1% i 3,2% u 2026. i 2027. godini. Usljed usporavanja pritiska cijena na evropskom nivou, očekuje se postepeno usporavanje inflacije, koja će prosječno iznositi 3% u periodu 2025-2027. godine.

Shodno fiskalnom okviru za period 2024-2027. godine, izvorni prihodi budžeta u periodu 2024-2027. godine, kreću se u rasponu od 2.772,6 mil.€ ili 38,1% BDP-a u 2024, do 3.081,2 mil. € ili 35,8% BDP-a u 2027. godini. Stabilnost prihoda i pored značajnog smanjenja poreskog opterećenja na rad obezbjeđuje se kroz implementaciju novih mjera poreske i politike unapređenja poslovnog ambijenta opisanih i kvantifikovanih u Poglavlju – Mjere fiskalne politike za period 2024-2027. godine.

U oblasti poreske politike glavni cilj odnosi se na stvaranje uslova za sveobuhvatnu reformu poreskog sistema u cilju unapređenja poslovnog ambijenta, jačanja konkurentnosti privrede i unapređenja uslova za privlačenje investicija. Samim tim, glavne mjere odnose se na:

- smanjenje poreskog opterećenja na rad i sprovođenje programa za unapređenje konkurentnosti privrede i privlačenje kredibilnih investitora;
- smanjenje "sive ekonomije" u cilju omogućavanja fer tržišne utakmice odnosno suzbijanja neloyalne konkurencije;
- reformu poreske i carinske administracije;
- bolju strategiju smanjenja poreskog duga;
- usklađivanje akcizne politike sa EU direktivama u cilju oporezivanja proizvoda koji negativno utiču na zdravlje stanovništva;

² Reformskom agendom za Crnu Goru prezentirane su sve reforme koje će se sprovođiti do 2027. godine. Uspješnost u sprovođenju reformi uslov je za povlačenje sredstava.

- uvođenje treće stope poreza na dodatu vrijednost (u cilju ujednačavanja stope PDV-a u turističkoj djelatnosti).

Navedene mjere prati niz mjera za unapređenje poslovnog ambijenta kao i mjere usmjerene na finansijski sektor.

Na drugoj strani, **budžetski rashodi centralnog nivoa kreću se u rasponu od 3.009,6 mil. € ili 41.3% BDP-a u 2024. godini do 3.364,0 mil. € ili 39,1% BDP-a.**

Nominalni rast rashoda u narednom trogodišnjem periodu prevashodno je uslovljen:

- značajnim rastom izdavajanja za finansiranje kapitalnih izdataka kojima se finansiraju infrastrukturni projekti;
- rastom transfera za socijalnu zaštitu (po osnovu projektovanog usklađivanja penzionih i osnovna materijalna davanja iz socijalne i dječje zaštite, a u skladu sa rastom prosječne zarade i inflacije);
- transfera institucijama, pojedincima, NVO i javnom sektoru i to prije svega u dijelu finansiranja sistema zdravstvene zaštite;
- implementacije novih politika (opisane u poglavlju – Mjere na strani rashoda u periodu 2024-2027. godine).

Kada je u pitanju strategija upravljanja javnom potrošnjom strategija politike bazira se na: reformi sistema socijalne zaštite u cilju usmjeravanja socijalnih fondova onima kojima je to potrebno i razvoja sistema usluga socijalne zaštite, reformi preduzeća u većinskom vlasništvu države, optimizaciji javne uprave kroz sprovođenje funkcionalnih analiza koje treba da identifikuju oblasti u kojima je neophodno izvršiti racionalizaciju broja zaposlenih i onih oblasti koje zahtijevaju dodatno kadrovsko jačanje u kontekstu zahtjeva iz EU agende i kvalitetnijeg pružanja javnih usluga, reformi sistema zarada u javnom sektoru, kao i zadržavanje visokog nivoa izdvajanja za finansiranje kapitalnih projekata.

Strategija politike u oblasti upravljanja javnom potrošnjom u periodu 2024–2027. godine baziraće se na racionalizaciji tekuće potrošnje, pod uticajem rasta mandatornih rashoda čije se kretanje usklađuje sa zakonskim obavezama (osnovna materijalna davanja iz socijalne i dječje zaštite i davanja iz oblasti penzijsko-invalidskog osiguranja). U posmatranom periodu fokus će biti na preraspodjeli unutar potrošnje u cilju finansiranja prvenstveno rashoda kojima se pozitivno utiče na ekonomski rast i razvoj.

Trend snažnog rasta budžetskih prihoda, sa jedne i rast navedenih kategorija javne potrošnje sa druge strane, opredjeljuju nivo budžetskog deficita koji se kreće od 3,54% BDP-a u 2025. do nivoa od 3,3% BDP-a u 2027. godini. U tom smislu, u posmatranom periodu nije narušeno fiskalno pravilo, predviđeno Zakonom o budžetu i fiskalnoj

odgovornosti, i pored toga što se država odriče jednog dijela prihoda po osnovu smanjenja poreskog opterećenja na rad u korist zaposlenog i poslodavca.

Pored navedenog, projektovani deficit budžeta generiše se isključivo pod uticajem potrebe finansiranja izgradnje infrastrukture kojom se povećava ekonomski potencijal zemlje.

Imajući u vidu navedeno, neophodno je napomenuti da se u svim godinama pojekcija ostvaruje suficit tekuće budžetske potrošnje, što govori u prilog tome da država sve svoje tekuće obaveze finansira iz tekućih prihoda, odnosno da se zaduživanje vrši isključivo za potrebe realizacije kapitalnih projekata kojima se daje podrška projektovanom ekonomskom rastu.

U oblasti fiskalne politike glavni ciljevi u periodu 2024 – 2027. godine odnose se na:

- ostvarivanje suficita tekuće budžetske potrošnje (finansiranje svih tekućih obaveza države iz tekućih prihoda);
- ostvarenje budžetskog deficita na prosječnom nivou od 3,3% BDP-a periodu 2024-2027. godine;
- nivo javnog duga na prosječnom godišnjem nivou od oko 64% u period 2024-2027. godine uz neto javni dug na prosječnom godišnjem nivou od 61% u period 2024-2027. godine;
- obezbjeđivanje uslova da se novo zaduživanje isključivo vrši za finansiranje kapitalnih projekata odnosno otplatu i refinansiranje postojećih dugova države;
- značajno uvećanje sredstava kroz ulaganje kroz Kapitalni budžet i podršku kroz grantove obezbijedene od strane EU, čime se otpočinje intenzivan investicioni ciklus i doprinosi ubrzavanju ekonomskog rasta;
- izdavanje državnih garancija samo za projekte od opšteg javnog interesa koji doprinose dugoročnom razvoju.

Makroekonomski okvir		Procjena	Osnovni scenario		
		2024	2025	2026	2027
Makroekonomski pokazatelji	BDP nominalno (u mil. €)	7279,7	7825,7	8226,4	8604,4
	BDP, nominalni rast	6.3	7.5	5.1	4.6
	BDP, realni rast	3.8	4.8	3.1	3.2
	Inflacija (prosjeak)	4.8	4.0	2.8	2.5
	Rast zaposlenosti (%)	3.1	2.8	1.7	1.7
	Rast zarada (bruto)	5.0	9.0	4.0	4.0

Fiskalni okvir (u % BDP-a)		Procjena	Osnovni scenario		
		2024	2025	2026	2027

Fiskalni pokazatelji

Izvorni prihodi	38.1	36.3	36.1	35.8
Rashodi budžeta	41.3	39.8	39.4	39.1
Deficit/Suficit	-3.3	-3.5	-3.3	-3.3
Kamate	2.1	2.1	2.4	2.6
Primarni deficit/suficit	-1.0	-1.3	-0.7	-0.6
Deficit/Suficit tekuće potrošnje	0.5	0.1	0.7	0.9
Bruto javni dug (% BDP)	63.3	61.8	65.0	65.2
Neto javni dug (% BDP)	58.5	59.9	61.8	63.8

MAKROEKONOMSKI OKVIR SA PROJEKCIJAMA ZA PERIOD 2024 – 2027. GODINE

TEKUĆA EKONOMSKA KRETANJA I PROCJENA DO KRAJA 2024. GODINE

U 2023. godini ostvaren je snažan rast od 6,0%, sa najvećom stopom rasta u regionu Zapadnog Balkana i jednom od najviših u Evropi. Crnogorska ekonomija je pokazala značajan stepen otpornosti u posljednje dvije godine, imajući u vidu sve snažne geopolitičke i globalne ekonomske neizvjesnosti. Privatna potrošnja i naplata prihoda budžeta su na rekordnom nivou, podstaknute domaćim politikama i mjerama povećanja zarada, socijalnih transfera, penzija, ali i poreskim reformama, uvođenjem sistema elektronske fiskalizacije i prilivom stranih državljana koji su odlučili da u Crnoj Gori pokrenu biznis, ostvare zaposlenje i investiraju.

Crna Gora je u prvom kvartalu 2024. godine ostvarila stopu realnog rasta BDP-a od 4,4%, što je svrstava među vodeće zemlje po stopi rasta u Evropi. Ekonomija Evropske unije je u istom periodu stagnirala i rasla po stopi od 0,1%. Najveći rast u domaćem BDP-u, uz kategoriju promjene u zalihama, bilježe bruto investicije u osnovna sredstva (8,2%) i privatna potrošnja (5,7%), dok je izvoz roba i usluga zabilježio pad od 21,0% u prvom kvartalu. U prvih šest mjeseci 2024, zabilježeno je 5.098.139 noćenja domaćih i stranih turista, što predstavlja godišnji pad od 6,4%. U prvoj polovini 2024, zabilježen je rast prevezenih putnika u svim vidovima saobraćaja, pri čemu broj prevezenih putnika na crnogorskim aerodromima bilježi rast od 15,8%. Građevinska aktivnost je u prvih pola godine porasla i bilježi rast vrijednosti izvršenih građevinskih radova od 3,1%. Indeks prometa u uslugama u drugom kvartalu 2024. veći je za 8,6% na godišnjem nivou. Zabilježen je rast prometa robe u trgovini na malo od 10,4% u prvih šest mjeseci 2024.

Prosječna stopa inflacije za prvih pola godine iznosi 4,6%, a najveći doprinos rastu potrošačkih cijena dale su cijene u kategoriji 'Stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva' (0,95 p.p) i cijene odjeće i obuće (0,93 p.p). U julu je inflacija iznosila 3,5%, što je najniža stopa od septembra

2021. godine. Smirivanju inflacije je doprinijelo i sprovođenje programa Vlade za ograničavanje marži, pri čemu je mjesečna inflacija stagnirala u periodu april-jun 2024.

Indikatori tržišta rada pokazuju pozitivne trendove. Prosječni broj zaposlenih u prvih šest mjeseci 2024. iznosio je 253,8 hiljada, i povećan je 6,3% u odnosu na isti period 2023. Registrovana stopa nezaposlenosti ZZZCG u junu 2024, iznosila je 11,6% (pad 2,2 p.p na godišnjem nivou). Prosječna neto zarada u prvih pola godine uvećana je za 5,9% na godišnjem nivou i iznosila je 827€, dok je prosječna penzija sa obračunatim razlikama u junu iznosila 514,75€, što predstavlja godišnji rast od 26,8%, nakon što je od 1. januara 2024. godine minimalna penzija uvećana na 450€.

Osnovni scenario makroekonomskih projekcija zasniva se na svim relevantnim dostupnim podacima o sektorskim kretanjima, te novim informacijama o započetim i planiranim politikama, projektima i reformama. **Preliminarne prognoze ukazuju na realni ekonomski rast od 3,8% u 2024. godini, na bazi daljeg rasta sektora turizma, nastavka visoke privatne potrošnje, kao i oporavka i daljeg rasta investicija, na bazi relevantnih planova i usvojenog kapitalnog budžeta za 2024. godinu.**

MAKROEKONOMSKE PROJEKCIJE ZA PERIOD 2025-2027. GODINE

Snažna potrošnja domaćinstava, povećanje minimalne i prosječne zarade i minimalne penzije, reforme poreske politike i poslovnog ambijenta, rast investicione aktivnosti i nastavak rasta u turizmu, uz mjere sektorske podrške i relevantne prognoze ekonomske aktivnosti i inflacije u Evropi, čine osnovne pretpostavke makroekonomskog scenarija u srednjem roku.

Prema preliminarnim makroekonomskim prognozama Ministarstva finansija, crnogorska ekonomija će u srednjem roku prosječno godišnje rasti po stopi od 3,7%, odnosno po godinama 4,8% u 2025, 3,1% i 3,2% u 2026. i 2027. godini. Rast u narednom trogodišnjem periodu će dominantno voditi visoka domaća potražnja, koja će doprinijeti rastu BDP-a oko 3,1 procentnih poena, dominantno usljed nastavka dinamične lične potrošnje domaćinstava (učesće u rastu 2,6 pp), ali i rasta investicija kroz olakšanje biznis barijera, za koje se očekuje da doprinesu rastu oko 0,9 procentnih poena. Prospekti rasta ekonomije u srednjem roku podržani su visokim prioritetima ka ispunjavanju EU agende u procesu pristupanja Crne Gore, naročito u kontekstu Plana rasta EU i instrumenata finansijske podrške za domaće razvojne projekte i reformske mjere.

Privatna potrošnja će u narednom periodu biti podstaknuta novim mjerama povećanja minimalne i prosječne zarade kroz reformu poreske i fiskalne politike, kojima će se povećati raspoloživi dohodak, uz prethodno povećanje minimalne penzije od 1. januara 2024. Na

osnovu planiranog smanjenja doprinosa za penzijsko-invalidsko osiguranje, očekuje se uvećanje neto zarada zaposlenih i djelimično smanjenje troškova rada za poslodavce, pa će tako i prosječna plata u državi porasti i voditi snažniju ličnu potrošnju domaćinstava. Privatna potrošnja će biti uvećana i kroz snažan rast novoodobrenih kredita, porast zaposlenosti (oko 2% godišnje u periodu 2025-2027) i rast međunarodnih transfera – doznaka. U srednjem roku je projektovan i porast javne potrošnje od oko 2,7% prosječno godišnje, što će usloviti visoka tekuća budžetska potrošnja i porast vrijednosti planiranih javnih ulaganja.

U periodu 2025-2027, očekuje se i pozitivan uticaj neto izvoza na rast ekonomije od 0,6 procentnih poena. Kompozicija doprinosa neto izvoza po godinama fluktuirala, pri čemu je u 2025. godini prognozirani negativni doprinos ove kategorije rastu BDP-a, usljed daljeg pada izvozne aktivnosti po osnovu planirane rekonstrukcije Termoelektrane Pljevlja, koja čini značajan udio (oko 40%) u ukupnoj proizvodnji električne energije, koja je u 2023. godini činila preko 30% crnogorskog izvoza roba. U narednim godinama srednjeg roka, očekuje se pozitivan doprinos neto izvoza rastu domaće ekonomije, uz oporavak izvozne aktivnosti i snažan rast turističkog sektora od oko 8% godišnje, uz dalju diversifikaciju strukture gostiju, u korist izvornih tržišta Zapadne Evrope, što će uz dalji porast cijena rezultirati značajnim rastom prihoda ovog strateškog sektora. Uvoz će i dalje činiti snažnu komponentu domaće ekonomije, pa se shodno daljem porastu potrošnje i investicija, očekuje rast uvoza od 3,2% u periodu 2025-2027. godine. Uvoz će apsorbovati značajan dio povećane potrošnje i investicione aktivnosti u privredi usljed niske domaće proizvodne baze, što će imati negativan efekat po ekonomski rast u srednjem roku.

U narednim godinama se očekuje nastavak oporavka investicione aktivnosti i dalji rast ulaganja, na bazi relevantnih investicionih planova, prevashodno u energetici i turizmu, koji obuhvataju velike projekte u oblasti obnovljivih izvora energije, energetske efikasnosti, komplekse visoke vrijednosti u turizmu, izgradnju hotelskih sadržaja u sjevernom regionu po osnovu programa ekonomskog državljanstva. Dodatno, usvojenim kapitalnim budžetom za 2024. godinu i planiranim javnim ulaganjima u narednim godinama, su opredijeljena značajna sredstva za razvoj infrastrukture, što će pružiti neophodne preduslove za ubrzanu privredni razvoj, a najvažniji projekti se odnose na nastavak gradnje druge dionice autoputa Bar-Boljare (dionica Mateševa-Andrijevića), rekonstrukciju postojeće putne infrastrukture, kao i projekte u oblasti zdravstva i obrazovanja. Kroz Plan rasta EU, kao novog instrumenta u stimulisanju konvergencije ka evropskom razvojnem prosjeku, će se prema očekivanjima obezbijediti dodatna sredstva za finansiranje kapitalnih projekata i planiranih strukturnih reformi u ekonomiji. Takođe, smanjenje doprinosa na rad može opredijeliti dalje investicione tokove, uz pretpostavke predvidivog okvira poreske i fiskalne politike i stabilizaciju političkih prilika u državi u narednom periodu.

Tabela: Makroekonomske projekcije 2024-2027

CG: Makroekonomske projekcije, 2024-2027 - Osnovni scenario					
	2023	2024	2025	2026	2027
			-		
Nominalni BDP u mil.€	6847,1	7279,7	7825,7	8226,4	8604,4
Nominalni rast	15,6	6,3	7,5	5,1	4,6
Realni rast	6,0	3,8	4,8	3,1	3,2
Inflacija (prosjeak)	8,6	4,8	4,0	2,8	2,5

Izvor: Projekcije Ministarstva finansija

U narednom periodu, shodno očekivanjima i usporavanju pritiska cijena na evropskom nivou, očekuje se postepeno usporavanje inflacije, koja će prosječno iznositi 3,5% u periodu 2024-2027. godine. Postepenom ublažavanju stope inflacije na oko 3% u narednom trogodišnjem periodu, doprinijeće djelimično smirivanje eksternih kretanja, koja su i dalje uslovljena neizvjesnim geopolitičkim dešavanjima. Cijene sirove nafte na međunarodnim berzama, kao i ključnih inputa hrane, ostaju visoko podložne korekcijama u kratkom roku, što predstavlja ključni izazov i po planirani domaći scenario makroekonomskih kretanja. Procjenjuje se i da će mjera Vlade za ograničavanje marži u sektoru trgovine, doprinijeti ograničenju daljeg porasta cijena za potrošače i stabilizaciji ukupne inflacije u državi.

Tržište rada u proteklom periodu bilježi izuzetne rezultate, kao posljedica porasta privredne aktivnosti i potražnje, ali i smanjenja sive ekonomije, što je primjetno po zvaničnim administrativnim podacima. Ipak, usljed značajnih ograničenja u pogledu usklađenosti ponude i potražnje za radnom snagom, očekuje se rast zaposlenosti od oko 2% godišnje u srednjoročnom periodu. Visoki broj izdatih dozvola za rad stranaca će i dalje činiti značajnu karakteristiku domaćeg tržišta rada. Shodno dostupnim planovima domaćih politika u ovoj oblasti, očekuje se rast zarada od oko 6% prosječno u periodu 2025-2027, vođen porastom minimalne zarade i prosječne zarade po osnovu smanjenih doprinosa za penzijsko invalidsko osiguranje. Prema preliminarnim projekcijama, prosječna stopa nezaposlenosti će na kraju projektovanog horizonta iznositi 9,8%.

Polaznu osnovu za izradu makroekonomskih prognoza čine relevantni kratkoročni pokazatelji ekonomske aktivnosti, privredni ciklus u EU, kao i dostupne informacije i izvještaji o očekivanom kretanju inflacije u Eurozoni i na globalnom nivou.

REFORMSKA AGENDA – PLAN RASTA ZA ZAPADNI BALKAN 2024-2027. GODINE

Evropska komisija je početkom novembra 2023. godine usvojila predlog ključnih elemenata novog Plana rasta za Zapadni Balkan. Cilj je da se u kratkom i srednjem roku iskoristi ekonomski potencijal regiona i obezbijedi značajan prostor za povećanu unutar-regionalnu ekonomsku saradnju i trgovinu. Preduslov za dodjelu ukupnog paketa finansijske podrške je priprema i usvajanje Reformske agende, koja sadrži listu reformskih mjera sa detaljnim aktivnostima i indikatorima i predstavlja glavni strateški dokument u dijelu sprovođenja strukturnih reformi u periodu 2024-2027. godine.

Cilj Reformske agende je da se iskoriste podsticaji Evropske unije koji su dostupni kroz Instrument za reformu i rast za Zapadni Balkan, radi sprovođenja ključnih reformskih mjera u oblastima od strateškog značaja za ubrzanje ekonomskog rasta i konvergencije sa zemljama Evropske unije. Vlada Crne Gore je prepoznala i odredila reformske mjere koje se tiču poslovnog okruženja i razvoja privatnog sektora, digitalne i energetske/zelene tranzicije, razvoja ljudskog kapitala.

Prioritizacija reformi neophodnih za ubrzanje procesa pristupanja Evropskoj uniji, reformi u temeljnim pravima, uključujući vladavinu prava, predstavljaju međusektorske reforme i od ključne su važnosti za sprovođenje Reformske agende.

U skladu sa strategijama opšteg razvoja Crne Gore, Vlada Crne Gore je odabrala četiri cilja tematskih politika kao ključnih prioriteta za razvoj specifičnih reformskih mjera, i to:

Slika 1: Ciljevi tematskih politika



Reforme u oblasti poslovnog okruženja i razvoja privatnog sektora obuhvataju nekoliko strukturnih izazova koji utiču na konkurentnost ekonomije i njenu održivost, što je uglavnom povezano sa regulatornim okruženjem, neformalnom ekonomijom i izazovima u oblastima

monitoringa i upravljanja preduzećima u većinskom vlasništvu države (PUVD). Ključne reformske mjere će biti posvećene reformama u upravljanju preduzećima u većinskom vlasništvu države, poboljšanju upravljanja, efikasnosti i odgovornosti ovih preduzeća kako bi se poboljšao njihov doprinos privredi. Takođe, prepoznata je i reforma koja se odnosi na reviziju procesa javnih nabavki i politika državne pomoći, u cilju unapređenja transparentnosti, efikasnosti i integriteta u procesima javnih nabavki i državne pomoći. U cilju uklanjanja regulatornih barijera, dio reformskih mjera tiče se unapređenja integriteta, efikasnosti i performansi inspeksijskih službi i smanjenja neformalne ekonomije, kao i unapređenja elektronskog katastra (e-katastar) i unapređenja prostornog planiranja. Stvaranjem uslova za olakšano poslovanje mikro, malih i srednjih preduzeća i kreiranjem atraktivnog poslovnog okruženja utiče se na njihovu konkurentnost, što će dalje doprinjeti dugoročnom rastu i razvoju crnogorske ekonomije. Prelazak na standarde Evropske unije za razvojnu politiku je od ključne važnosti za stvaranje specifičnih okvirnih uslova s ciljem povećanja konkurentnosti i inovativnosti, odnosno rast sektora mikro, malih i srednjih preduzeća, kao važnog prioriteta Crne Gore. Dalji razvoj ekosistema istraživanja i inovacija za ekonomiju biće zasnovano na znanju (u skladu sa Strategijom pametne specijalizacije).

Opšti prioritet u oblasti **digitalne i energetske/zelene tranzicije** je u skladu sa Evropskim zelenim dogovorom i energetsom politikom Evropske unije, što utiče na dalji razvoj energetskog sektora kroz zelenu energetska tranziciju i dekarbonizaciju, povećano korišćenje energije dobijene iz obnovljivih izvora, unapređenje energetske efikasnosti i sprovođenje mehanizma za određivanje cijene za emisiju ugljenika, kao i unapređenje infrastrukturnih kapaciteta radi povezivanja sa susjednim energetske sistemima. Cilj reforme je da se nastavi sa sprovođenjem mjera iz Trećeg energetskog paketa Evropske unije i Paketa za čistu energiju u sektorima električne energije i gasa, kao i da se naprave funkcionalna energetska tržišta koja će moći da se integrišu u jedinstveno energetske tržište Evropske unije. Dalji razvoj sistema za određivanje cijena ugljenika u kratkom roku i odgovarajućeg sistema za trgovinu emisionim jedinicama (EU ETS) u srednjem i dužem roku, od vitalnog je značaja za dekarbonizaciju energetskog sektora. Očekuje se da će sistem trgovine emisionim jedinicama uticati na postepeno ukidanje uglja za proizvodnju električne energije što će zahtijevati sprovođenje mjera podrške tržištu rada kroz ulaganje u obuke, specijalizaciju i prekvalifikaciju zaposlenih, kao i razvoj preduzetništva u regionima sa nalazištima uglja. Pored toga, potrebno je intenzivirati aktivnosti na stvaranju ambijenta za smanjenje upotrebe fosilnih goriva u sektoru saobraćaja, posebno kroz unapređenje javnog prevoza i promociju e- mobilnosti. U pogledu razvoja novih proizvodnih kapaciteta, važno je nastaviti sa aktivnostima na povećanju i diversifikaciji udjela energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj potrošnji energije, kao i u kreiranju i sprovođenju ekonomski održivih programa podrške i podsticaja za potrošače. Razvoj obnovljivih izvora energije ne može napredovati bez poboljšanja mrežnih veza i

digitalizacije koji su takođe visoko među prioritetima na putu ka neto nultim emisijama. Posebna pažnja biće posvećena pokretanju potpuno održivog i zelenog instrumenta, postizanju 100% neutralnosti ugljenika kroz fotonaponske solarne panele i vjetroelektrane, koji će se primjenjivati u medicinsku i istraživačku svrhu.

Vlada je odlučna da nastavi reformu javnog sektora, čineći ga odgovornijim, transparentnijim, inkluzivnijim, efikasnijim i efektivnijim servisom za građane i društvo. Digitalizacija treba da obezbijedi unapređenje kapaciteta i sposobnosti za digitalnu transformaciju Crne Gore, kao i podizanje digitalne svijesti društva i digitalne konkurentnosti sektora informacione i komunikacione tehnologije (IKT) u Crnoj Gori. U tom cilju, Vlada posebnu pažnju posvećuje stvaranju digitalnog društva, digitalizaciji procesa u javnom domenu, uvođenju eUprave, daljem unapređenju centralne i lokalne eUprave i pružanju eUsluga građanima, privredi i opštoj javnosti. Strategija digitalne transformacije u Crnoj Gori predstavlja strateški okvir čija će implementacija pomoći u ispunjavanju očekivanja građana i ponuditi usluge koje su efikasne, jednostavne i inkluzivne. Važan segment u ovom procesu je uspostavljanje elektronske javne uprave koja olakšava elektronsku komunikaciju između građana i privatnog sektora. Stvaranje ambijenta za laku, brzu i efikasnu komunikaciju između građana i uprave je prioritet i na centralnom i na lokalnom nivou, prvenstveno kroz sprovođenje mjera za unapređenje efikasnosti javnih organa. Biće uveden katalog usluga na internetskoj mreži i van nje u cilju dobijanja povratnih informacija od korisnika i preduzimanja mjera za unapređenje pružanja usluga i zadovoljstva korisnika. Uspostaviće se sistem upravljanja kvalitetom radi optimizacije procesa unutar organa i poboljšanja kvaliteta usluga koje se pružaju krajnjim korisnicima, kao i uspostavljanje sveobuhvatnog okvira za sajber otpornost (uvođenje zahtjeva NIS2 Direktive i jačanje relevantnih institucija). Kada je u pitanju implementacija Nacionalnog plana za razvoj širokopojasne infrastrukture, osnovni cilj je da se većem procentu domaćinstava obezbijedi pristup fiksnom širokopojasnom internetu brzine 100Mbps.

Kako bi postala dio jedinstvenog tržišta znanja i vještina Evropske unije, razvijen je niz ključnih reformskih mjera kao podsticaj **razvoju ljudskog kapitala**, kroz rješavanje neusklađenosti na tržištu rada kroz cjeloživotno učenje i povećavanje zapošljivosti diplomaca kroz praktičan rad, uključujući poslove u zelenoj i digitalnoj ekonomiji, povećanje učešća ženske radne snage, reformisanje sistema socijalne i dječije zaštite radi efikasnije, efektivnije i transparentnije upotrebe javnih sredstava, kao i nadogradnju koncepta i nastavnih planova i programa Digitalne akademije izvan javne uprave i sprovođenje u ukupnom društvu na organizovan i društveno inkluzivan način.

Jedinstveno tržište znanja, istraživanja i inovacija ide uz predložene reforme u ovoj oblasti politike. Posebna pažnja će biti posvećena ulaganju u sve nivoe obrazovanja, uključujući

stručno i dvojezično obrazovanje. Obrazovni sistem ima ključnu ulogu u podizanju nivoa informatičke pismenosti učenika i zaposlenih, što utiče na poboljšanje kvaliteta obrazovanja, a samim tim i na poboljšanje kvaliteta života. Stoga je u oblasti digitalnog obrazovanja cilj nadgradnja koncepta i nastavnih planova i programa Digitalne akademije i sprovođenje Strategije digitalizacije obrazovnog sistema (2022-2027).

U oblasti inovacija, cilj je podsticanje istraživanja i inovacija među svim relevantnim činiocima sistema na svim nivoima okvira za inovacije i pametnu specijalizaciju, unapređenje uloge i uticaja inovacione infrastrukture i Fonda za inovacije Crne Gore, kao i unapređenje internacionalizacije.

Kada je riječ o ciljevima u oblasti **temeljnih prava/vladavine prava**, Crna Gora u procesu pristupanja Evropskoj uniji je posvećena tome da nastavi marljivi rad na sprovođenju svih neophodnih aktivnosti koje vode realizaciji/ostvarivanju preostalih privremenih mjerila iz poglavlja 23 i 24, naročito u oblastima sudstva, borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, slobode izražavanja i medija. Jedan od ključnih strateških ciljeva u ovoj oblasti biće unapređenje pristupa pravosuđu, transparentnost i povjerenje u sudstvo, a time i omogućavanje pravne sigurnosti, reda i poretka kao horizontalnog preduslova za ekonomsku aktivnost i sprovođenje svih mjera definisanih ovom Reformskom agendom.

U oblasti unapređenja demokratije, krajnji cilj je usvajanje novog, sveobuhvatnog i harmonizovanog pravnog okvira za sprovođenje izbora, u skladu sa evropskim standardima. U dijelu koji se odnosi na pravoduđe, prioritetne mjere su vezane za imenovanja na visokom nivou u najvišim instancama pravosuđa i tužilaštava, uključujući i organe upravljanja, usvajanje izmjena i dopuna Zakona o Sudskom savjetu i sudijama, Zakona o državnom tužilaštvu i Ustava u skladu sa preporukama Evropske komisije, mišljenjem Venecijanske komisije i preporukama Grupe država Savjeta za borbu protiv korupcije (GRECO).

Kada su u pitanju temeljna prava i sloboda medija, kroz revidiranje i usvajanje medijskog zakonodavstva propisi će se uskladiti sa pravnom tekovinom EU i relevantnim evropskim standardima.

U oblasti borbe protiv organizovanog kriminala, unaprijediće se kapaciteti i efikasnost pravosudnog sistema, dok će posebna pažnja biti usmjerena na Specijalno odjeljenje Višeg suda u Podgorici i profesionalizaciju Specijalnog tužilaštva koje bi se bavilo isključivo najstroženijim i najozbiljnijim predmetima organizovanog kriminala. Planirano je poboljšanje rezultata istraga, podignutih optužnica i pravosnažnih presuda u slučajevima organizovanog kriminala i usklađivanje zakonodavstva o spriječavanju pranja novca i finansiranju terorizma. To će se realizovati kroz usvajanje novog Zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene

kriminalnom djelatnošću i sprovođenje finansijskih istraga paralelno sa krivičnim istragama u predmetima organizovanog kriminala. Konačno, Crna Gora je planirala usklađivanje vizne politike sa listom zemalja EU za koje je potrebna viza, posebno u pogledu zemalja koje predstavljaju rizik od neregularne migracije ili bezbjednosti za EU.

Finansijski okvir za Crnu Goru

- Isplate su vezane za postizanje kvantitativnih i kvalitativnih indikatora povezanih sa mjerama u periodu 2024-2027;
- Preduslovi i opšti uslovi iz Regulative moraju biti ispunjeni u svakom trenutku tokom trajanja Instrumenta da bi se mogla izvršiti isplata;
- Isplate se vrše 2 puta godišnje (II i IV kvartal);
- Predfinansiranje 7% u III kvartalu 2024. godine.

Slika 2: Finansijski okvir za Crnu Goru



PROCJENA UTICAJA PLANA RASTA EU NA MAKROEKONOMSKA KRETANJA

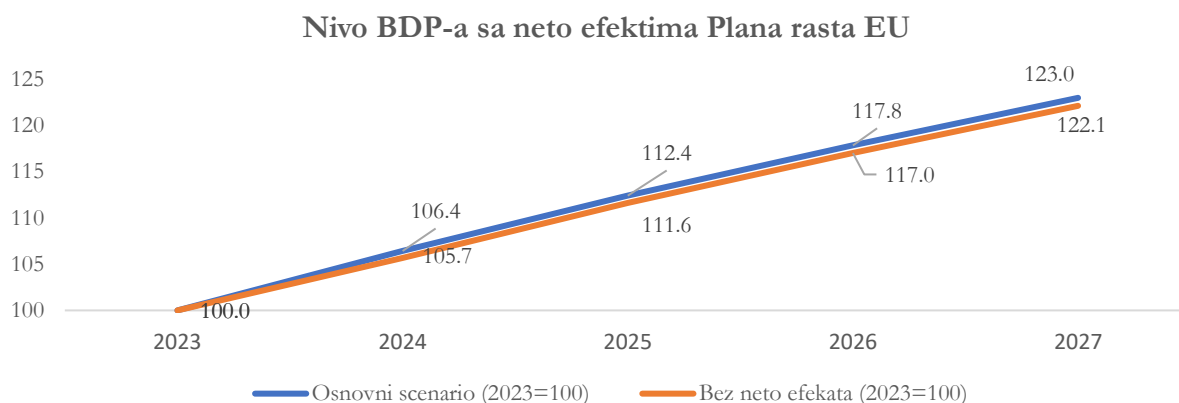
Novi Plan rasta EU za Zapadni Balkan je instrument kojim se želi ubrzati ekonomska konvergencija zemalja regiona ka prosjeku EU i u tom kontekstu, dinamizirati tempo reformskih napora, kao i približiti države regiona jedinstvenom zajedničkom evropskom tržištu.

Za potrebe dobijanja preciznije slike o srednjoročnom uticaju Plana na ekonomski rast Crne Gore, izvršena je simulacija sprovođenja javnih investicija predviđenih Planom rasta EU, po makroekonomska kretanja u srednjem roku. Za analizu procjene uticaja korišćen je Makroekonometrijski model za Crnu Goru (MMM), koji je dobijen podrškom EU kroz projekat IPA 2017. Procjena uticaja Plana rasta obuhvata javne investicije u iznosu od oko 200 miliona eura, pri čemu u trenutku izrade procjene nije poznata dinamika povlačenja sredstava, kao ni ukupan iznos sektorske podrške po relevantnim oblastima.

Procijenjeni očekivani neto efekat projekata predviđenih Plana rasta EU na realni BDP iznosi oko 0,7% prosječno u srednjem roku, što znači da bi nivo domaćeg BDP-a na kraju 2027, bio niži za 0,7% u odnosu na izostanak realizacije javnih investicija koje obuhvata Plan rasta. Dodatni efekti projekata u srednjem roku uključuju rast privatne potrošnje (oko 0,5%), izvozne aktivnosti (naročito uslužnog sektora oko 1,6%), ali i rast uvoza zbog slabe proizvodne baze (oko 1,5%). Efekti su procijenjeni i na tržištu rada, pa bi neto efekat javnih investicija iz Plana rasta podstakao rast zaposlenosti od oko 0,3% u 2027. godini. Budući da je predviđeno da Plan rasta bude snažan finansijski podsticaj za implementaciju reformi, očekivani procijenjeni efekti u narednim godinama, mogu biti i viši, ukoliko bi podstakli dodatne kapitalne investicije iz drugih izvora finansiranja.

Grafički prikaz kretanja bruto domaćeg proizvoda u odnosu na početnu godinu (2023=100), sa i bez efekata investicija koje se finansiraju iz Plana rasta, dat je na grafiku:

Efekti i ocjene dobijene primjenom modela generišu djelimično tačne i precizne prognoze, pri



čemu odražavaju strukturu i odnose u ekonomiji Crne Gore, ali ne uzimaju u potpunosti u obzir izuzetno kompleksne multiplikativne efekte povećanja investicija po rast BDP-a i zaposlenosti. Ovo je posebno izraženo kod javnih investicija, čiji efekat se dalje 'preliva' pozitivno i na privatna ulaganja, a takođe se kod investicija u obrazovanje i digitalizaciju očekuju dugoročni efekti, poput povećanja konkurentnosti i produktivnosti ekonomije.

FISKALNI OKVIR SA PROJEKCIJAMA ZA PERIOD 2024-2027. GODINE

Stabilnost i dugoročnu održivost javnih finansija u najvećoj mjeri determinišu poreska politika i politika upravljanja javnom potrošnjom.

Glavne karakteristike fiskalne politike u srednjem roku biće:

- nastavak smanjenja poreskog opterećenja na rad;
- usklađivanje akcizne politike sa EU direktivama u cilju oporezivanja proizvoda koji negativno utiču na zdravlje stanovništva;
- smanjenje "sive ekonomije" u cilju omogućavanja fer tržišne utakmice odnosno suzbijanja nelojalne konkurencije;
- reforma poreske i carinske administracije;
- uvođenje srednje stope PDV-a u cilju ujednačavanja stope PDV-a u turističkoj djelatnosti;
- bolje upravljanje poreskim dugom.

Imajući u vidu da se kroz reformu poreskog opterećenja na rad, država odriče dijela prihoda u korist poslodavca i zaposlenog, ovom Fiskalnom strategijom definisan je niz mjera poreske politike kojima se stvaraju uslovi za stabilnu naplatu prihoda kao i mjere za unapređenje poslovnog ambijenta.

Projekcija prihoda budžeta u periodu 2024 – 2027. godine bazira se na:

- projekciji makroekonomskih indikatora koji utiču na kretanje prihoda budžeta, shodno osnovnom makroekonomskom scenariju;
- postojećoj zakonskoj regulativi;
- mjerama poreske politike u srednjem roku.

Polazeći od navedenog, izvorni prihodi budžeta u periodu 2024-2027. godine, kreću se u rasponu od 2.772,6 mil.€ ili 38,1% BDP-a u 2024, do 3.081,2 mil. € ili 35,8% BDP-a u 2027. godini.

Izvorni prihodi u 2024. godini procijenjeni su u iznosu od 2.772,6 mil.€ ili 38,1% procijenjenog BDP-a (7.279,7 mil.€), što je u odnosu na prvobitni plan shodno Zakonu o budžetu za 2024. godinu, veće za 55,4 mil.€ ili 2,0%. Naime, prihodi budžeta za šest mjeseci 2024. godine veći su u odnosu na planirane za 75,4 mil. € ili 6,1%, dok su u odnosu na prethodnu godinu (ne uključujući jednokratne prihode) veći za 193,5 mil. € ili 17,6%. Takođe, treba napomenuti da je povraćaj PDV-a ubrzan u ovom periodu te je za prvih šest mjeseci povraćaj PDV-a bio veći za 7,4 mil. € u odnosu na prethodnu godinu usljed zaostalih a neplaćenih obaveza po ovom osnovu iz prethodnog perioda.

Dakle, i pored pozitivnih izgleda, polazeći od konzervativnog pristupa u planiranju prihoda, procijenjeni prihodi za 2024. godinu, prezentirani ovim dokumentom veći su za oko 56 mil. € ili 2,0% iako se očekuje da budu na značajno većem nivou.

Navedeni rast opredijeljen je dominantno značajno većom naplatom poreza na dobit pravnih lica, koja je već u aprilu premašila godišnji plan. U skladu sa navedenim, ova kategorija prihoda procijenjena je na nivou od 205,7 mil.€, tj. 41 mil.€ ili 24,9% više u odnosu na prvobitni plan.

Pored navedenog, kategorija doprinosa procijenjena je na nivou od 585,4 mil.€, i u odnosu na prvobitno planirane manja je za 20,0 mil.€ ili 3,3%, što je prevashodno rezultat promjene stopa doprinosa koja podrazumijeva smanjenje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje (doprinosa za PIO na teret zaposlenog sa 15% na 10% i doprinosa PIO na teret poslodavca sa 5,5% na 0%). Kategorija doprinosa planirana je i u skladu sa evidentnim rastom naplate u dosadašnjem dijelu godine.. Rast prihoda planiran je i u dijelu donacija imajući u vidu očekivanu uplatu po osnovu predfinansiranja po osnovu Plana rasta za Zapadni Balkan.

Rast prihoda u nominalnom iznosu u 2024. godini dijelom je uslovljen značajnim učešćem prihoda jednokratnog karaktera u ukupnoj strukturi naplaćenih prihoda u 2023. godini. Na taj način i baza za planiranje prihoda bila je prilično visoka, usljed značajnog broja prihoda na koje se ne može računati u 2024. godini, i uopšte u srednjem roku.

Izvorni prihodi budžeta u 2025. godini planirani su u iznosu od 2.841,5 mil.€ ili 36,3% procijenjenog BDP-a (7.825,7 mil.€), što je u odnosu na procjenu za 2024. godinu više za 68,8 mil.€ ili 2,5%. Rast prihoda ostvaruje se i pored smanjenja stope doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje imajući u vidu rast ostalih kategorija prihoda. Projektovani rast prihoda, kojim se kompenzuju prihodi izgubljeni po osnovu smanjenja poreskog opterećenja na zarade ostvaruje se po osnovu:

- povećanja lične potrošnje usljed rasta minimalne i prosječne zarade te posljedično tome rasta prihoda koji se naplaćuju po osnovu poreza na potrošnju (PDV i akcize);
- veće naplate prihoda u 2024. godini u odnosu na planiranu;
- rasta prihoda po osnovu rasta ekonomske aktivnosti (shodno osnovnom makroekonomskom scenariju);
- rasta naplate poreza na dohodak i doprinosa na penzijsko i invalidsko osiguranje po osnovu veće osnovice za obračun (povećanje minimalne i prosječne zarade) i očekivanog smanjenja „sive ekonomije“ na tržištu rada, uz stope rasta zaposlenosti i zarada u srednjem roku;
- uvođenja treće stope PDV-a od 15%;
- generisanja novih prihoda po osnovu akciza (proširenje obuhvata proizvoda u dijelu negaziranih pića sa dodatkom šećera, uvođenja akcize na „mirna“ vina, „markiranja goriva“);
- oporezivanje dobitaka od igara na sreću i implementacije novog zakonskog rešenja u dijelu privređivanja igara na sreću;
- naplate poreskog duga kroz novo zakonsko rešenje u dijelu otpisa kamate u slučaju uplate glavnice duga;
- smanjenja „sive“ ekonomije kroz implementaciju Programa za suzbijanje sive ekonomije.

Pored navedenog, značajni prihodi ostvariće se u slučaju donošenja novog zakonskog rešenja u dijelu legalizacije nelegalno izgrađenih objekata i implementacije Zakona o oduzimanju nelegalno stečene imovinske koristi, kao i u slučaju završetka tenderskog postupka za davanje Aerodroma Crne Gore pod dugoročnu koncesiju. Ovi prihodi NISU predviđeni prezentovanim fiskalnim okvirom za period 2024-2027. godine u cilju konzervativnog planiranja prihoda i sigurnosti finansiranja javne potrošnje.

Objašnjenje po glavnim kategorijama budžetskih prihoda

Porez na dohodak u 2024. godini planiran je u ukupnom iznosu od 86,6 mil.€ ili 1,2% projektovanog BDP-a. U srednjem roku ova kategorija prihoda raste pod uticajem projektovanog rasta zaposlenosti i zarada (shodno makroekonomskom okviru) kao i očekivanog rasta pod uticajem rasta minimalne i prosječne zarade te po tom osnovu i osnovice za obračun ovog poreza. Naime, neoporezivi dio zarade u Crnoj Gori iznosi 700€ bruto osnovice (porez na dohodak 0%) te usljed rasta minimalne zarade raste i osnovica za obračun dok neoporezivi dio ostaje na istom nivou. Na rast ove kategorije prihoda utiče i nova mjera poreske politike koja se odnosi na oporezivanje dobitaka od igara na sreću kao i proširivanje obuhvata oporezivanja (oporezivanje djelatnosti koje se obavljaju preko interneta i prihoda koje fizičko lice ostvari od drugog fizičkog lica).

Doprinosi u 2024. godini planirani su u ukupnom iznosu od 585,4 mil.€ ili 8,0% projektovanog BDP-a. Na ovu kategoriju prihoda u srednjem roku najveći uticaj ima promjena stopa doprinosa koja podrazumijeva smanjenje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje (doprinosi za PIO na teret zaposlenog sa 15% na 10% i doprinosa PIO na teret poslodavca sa 5,5% na 0%). Planiranom reformom, poresko opterećenje rada za poslodavce će se umanjiti kroz smanjenje doprinosa za penzijsko invalidsko osiguranje na teret zaposlenog i poslodavca, sa ukupno 20,5% na 10%. Ovom mjerom će doći do uvećanja neto zarada zaposlenih, uz istovremeno niži bruto trošak isplata fonda zarada za poslodavce.

Pored uticaja navedene reforme, kroz smanjenja prihoda po ovom osnovu, doprinosi ostvaruju rast pod uticajem projektovanog rasta zaposlenosti i zarada (shodno osnovnom makroekonomskom scenariju), očekivanog smanjenja neformalnog zapošljavanja odnosno isplate dijela „zarade na ruke“ i implementacije Zakona o reprogramu poreskog potraživanja shodno planu otplate po podacima Poreske uprave. Naime, procjenjuje se da će usljed značajnog smanjenja poreskog opterećenja odnosno troškova na zarade, jedan dio poslodavaca prevesti u formalan rad kako neformalno zaposlene tako i dio zarade koji je do sada bio u „sivoj zoni“ i po kojem osnovu je država gubila prihode.

Porez na dobit pravnih lica u 2024. godini projektovan je u iznosu od 205,7 mil. € ili 2,8% BDP-a što je rezultat izrazito snažnog rasta ekonomske aktivnosti u 2023. godini. U prilog tome govori i činjenica da je već u aprilu premašen plan kod ove kategorije prihoda budžeta.

Procjena ove kategorije prihoda u srednjem roku izvršena je na osnovu projektovanog nominalnog rasta BDP-a u periodu 2024-2026. godina, očekivanih efekata naplate obaveza reprogramiranih po ovom osnovu, iz prethodnog perioda, u skladu sa Zakonom o reprogramu poreskog potraživanja, kao i ostalih mjera poreske politike. U periodu 2025-2027. godine ova kategorija prihoda zabilježiće prosječnu godišnju stopu rasta od oko 5,6%.

Porez na dodatu vrijednost u 2024. godini projektovan je u iznosu od 1.199,6 mil.€ ili 16,5% BDP-a. Prihodi od poreza na dodatu vrijednost planirani su na osnovu projekcija rasta potrošnje domaćinstava i uvoza, shodno makroekonomskom scenariju koji uključuje rast zarada i potrošnje po osnovu reforme poreske politike. Pored navedenog, rast ove kategorije prihoda ostvaruje se po osnovu uvođenja treće stope PDV-a od 15% pri čemu se najveći efekat odnosi na izjednačavanje stope za smještaj u hotelima i usluživanje hrane i pića u ugostiteljskim objektima i hotelskim restoranima.

Imajući u vidu akumulirani broj zahtjeva privrede za povraćaj PDV-a, Poreska uprava je od januara mjeseca 2024. godine intenzivirala aktivnosti na kontroli i obradi ovih zahtjeva i ubrzala dinamiku povraćaja od početka 2024. godine, što utiče i na dinamiku naplate ovog prihoda države. Sa druge strane, navedeno u značajnoj mjeri utiče na stimulisanje poslovnog ambijenta i ukidanje biznis barijera u privredi.

U periodu 2025-2027. godine, kao rezultat projektovanog rasta ekonomske aktivnosti, prihodi po ovom osnovu će prosječno godišnje rasti po stopi od oko 7%, uz učešće u procentu BDP-a od oko 17,3%. U navedenom periodu prihodi od poreza na dodatu vrijednost ostvariće rast i po osnovu implementacije konkretnih mjera poreske politike.

Prihodi od akciza u 2024. godini planirani su u iznosu od 365,8 mil.€. Rast naplate akciza planiran je prevashodno kao rezultat projektovanog rasta ekonomske aktivnosti i potrošnje domaćinstava, proširivanja obuhvata akciznih proizvoda i nastavku implementacije suzbijanja nelegalnog prometa duvana i duvanskih proizvoda kao i primjene akciznog kalendara.

U periodu 2025-2027. godine, kao rezultat projektovanog rasta ekonomske aktivnosti, prihodi po ovom osnovu će prosječno godišnje rasti po stopi od oko 6,3%, uz učešće u procentu BDP-a od oko 5,1%. Prihodi od akciza u srednjem roku će bilježiti rast naplate i po osnovu izmjena zakonske regulative i povećanja poreskog obuhvata.

U 2024. godini prihodi po osnovu **naknada** planirani su u iznosu od 62,8 mil.€ ili 0,9% BDP-a, dominantno kao rezultat očekivane implementacije novog zakonskog rešenja u dijelu priređivanja igara na sreću.

Ostali prihodi u 2024. godini planirani su u iznosu od 122 mil.€ ili 1,7% BDP-a, kao rezultat većih prihoda od kapitala, po osnovu očekivanih uplata od raspodjele dividendi privrednih društava u većinskom državnom vlasništvu. U 2025. godini projektuje se smanje kategorije ostalih prihoda do nivoa od 49 mil. € i to prvenstveno kao rezultat završetka implementacije projekta „Ekonomskog državljanstva“.

Prihodi od **donacija** u periodu 2024-2027. godine kretaće se u intervalu od 56,3 mil.€ ili 0,8% BDP-a u 2024, do 80 mil.€ ili 0,9% BDP-a u 2027. godini, kao rezultat povlačenja sredstava u okviru Plana rasta za Zapadni Balkan a u skladu sa reformama i aktivnostima planiranim u okviru Reformske agende Crne Gore za period 2024-2027. godine. Sredstva planirana u okviru donacija prvenstveno se odnose na sredstva granta opredijeljenog za implementaciju infrastrukturnih projekata budući da se drugi dio sredstava odnosi na direktnu budžetsku podršku koja predstavljaju 100% kreditna sredstva te samim tim nisu dio prihoda.

Rashodi budžeta u 2024. godini planirani su u iznosu od 3.009,6 mil. € ili 41.3% BDP-a što je na nivou planiranom Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o budžetu za 2024. godinu. U periodu 2025-2027. godine rashodi budžeta rastu u nominalnom iznosu dok po učešću u BDP-u padaju do nivoa od 39.1% u 2027. godini. U periodu 2024-2027. godine budžetska potrošnja će se kretati od 3.009,6 mil. € ili 41.3% BDP-a (7.279,7 mil. €) u 2024. godini do 3.364 mil. € ili 39,1% BDP-a (8.529,3 mil. €).

Nominalni rast rashoda u narednom trogodišnjem periodu prevashodno je uslovljen:

- značajnim rastom izdavajanja za finansiranje kapitalnih izdataka kojima se finansiraju infrastrukturni projekti;
- rastom transfera za socijalnu zaštitu (po osnovu projektovanog usklađivanja penzionih i osnovna materijalna davanja iz socijalne i dječje zaštite, a u skladu sa projektovanim rastom inflacije i prosječne zarade);
- transfera institucijama, pojedincima, NVO i javnom sektoru i to prije svega u dijelu finansiranja sistema zdravstvene zaštite;
- implementacije novih politika (opisane u poglavlju – Mjere na strani rashoda u periodu 2024-2027. godine).

Strategija politike u oblasti upravljanja javnom potrošnjom u periodu 2024–2027. godine baziraće se na racionalizaciji tekuće potrošnje, pod uticajem rasta mandatornih rashoda čije se

kretanje usklađuje sa zakonskim obavezama (osnovna materijalna davanja iz socijalne i dječje zaštite i davanja iz oblasti penzijsko-invalidskog osiguranja). U posmatranom periodu fokus će biti na preraspodjeli unutar potrošnje u cilju finansiranja prvenstveno rashoda kojima se pozitivno utiče na ekonomski rast i razvoj. Kako bi se finansirale nove politike, izvršena je racionalizacija dijela tekuće potrošnje kroz smanjenje neproduktivne potrošnje.

Trend snažnog rasta budžetskih prihoda, sa jedne i rast navedenih kategorija javne potrošnje sa druge strane, opredjeljuju nivo deficita koji se kreće od 3,3% BDP-a u 2024., zatim 3.5 % u 2025, te uspostavljanja padajućeg trenda do nivoa od 3,3% BDP-a u 2027. godini.

Bitno je istaći da se projektovani deficit budžeta generiše isključivo pod uticajem realizacije reformskih mjera i programa koji su usmjereni na poboljšanje životnog standarda građana, dominantno kroz rast raspoloživog dohotka, zatim snažnije kapitalne investicije i poboljšanje kvaliteta javnih usluga .

Imajući u vidu navedeno, neophodno je napomenuti da se u svim godinama pojekcija ostvaruje **suficit tekuće budžetske potrošnje**, što govori u prilog tome da država sve svoje tekuće obaveze finansira iz tekućih prihoda, odnosno da se zaduživanje vrši isključivo za potrebe realizacije kapitalnih projekata kojima se daje podrška projektovanom ekonomskom rastu.

Za potrebe otplate duga u periodu 2025-2027. godine biće neophodno izdvojiti 2.154 mil.€ (829 mil.€ u 2025. godini; 353,1 mil.€ u 2026. i 971,7 mil.€ u 2027. godini).

RIZICI ZA OSTVARENJE MAKROEKONOMSKIH I FISKALNIH PROJEKCIJA

Planirano ostvarenje makroekonomskih i fiskalnih pokazatelja u srednjem roku zasnovano je na tekućim planovima i politikama, pretpostavkama privrednog ciklusa u EU, uz predviđene mjere reformi kojima će se ostvariti osnovni scenario prognoziranih kretanja. Ipak, usljed izrazito neizvjesnog konteksta domaćeg i eksternog okruženja u kojima se odvija privredna aktivnost, projektovani makro-fiskalni pokazatelji su podložni promjenama usljed potencijalne materijalizacije identifikovanih rizika po makroekonomsku i finansijsku stabilnost.

Stoga, ključni rizici koji bi mogli uticati na prospekte rasta i makroekonomsku stabilnost u narednom periodu su dati u nastavku:

Pozitivni	Negativni
<p>Dobijanjem Izvještaja o ocjeni ispunjenosti privremenih mjerila za pregovaračka poglavlja 23 i 24 (IBAR) stvaraju se preduslovi za ubrzavanje procesa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji te smaim tim i dobijanje finansijske pomoći EU Crnoj Gori i korišćenje strukturnih fondova EU, čime se osnažuje ekonomija zemlje i ubrzava implementacija strukturnih reformi</p>	<p>Geopolitička dešavanja mogu negativno uticati na cjelokupnu svjetsku, a posljedično, na crnogorsku ekonomiju</p>
<p>Intenziviranje aktivnosti na smanjenju neformalne ekonomije, kroz pojačan inspeksijski nadzor i efikasniju institucionalnu koordinaciju, uticaće pozitivno na javne prihode</p>	<p>Kašnjenje u implementaciji pojedinih mjera usmjerenih na povećanje javnih prihoda, može uticati na povećanje projektovanog gotovinskog deficita budžeta i javnog duga u srednjem roku</p>
<p>Potencijalna naplata prihoda po osnovu koncesije za "Aerodrome Crne Gore" AD može uticati na uvećanje ukupnih javnih prihoda u srednjem i dugom roku</p>	<p>Usporavanjem evropske ekonomije i trajućim inflatornim pritiscima na globalnom nivou, ranjivosti domaće ekonomije ostaju snažno izražene. Efekti značajnijih promjena u privrednim trendovima EU, se dominantno odnose na potencijalno niži rast turizma u Crnoj Gori, investicija i potrošnje, a posljedično i na niži ekonomski rast.</p>
<p>Ukidanjem pojedinih poreskih rashoda za odgovarajuće grupe poreza, stvaraju se uslovi za potencijalno veću naplatu prihoda budžeta</p>	<p>Klimatske promjene mogu imati efekte po dinamiku rasta ekonomije u srednjem roku, usljed uticaja na sektore: turizma, poljoprivrede i energetike.</p>
<p>Legalizacijom bespravno izgrađenih objekata stvoriće se uslovi za povećanje javnih prihoda i povećati stepen fiskalne i budžetske discipline</p>	

MJERE FISKALNE POLITIKE ZA PERIOD 2024 – 2027. GODINE

SMANJENJE PORESKOG OPTEREĆENJE NA ZARADE I POVEĆANJE MINIMALNE ZARADE – EVROPA SAD 2

Crnu Goru kao malu ekonomiju, ograničenih resursa karakteriše: slaba diversifikovanost privrede uzrokovana malom proizvodnom bazom, što uz nedovoljnu konkurentnost, posebno u pojedinim granama privrede, dovodi do visokog spoljno-trgovinskog deficita. Deficit izvoza u odnosu na uvoz, najvećim dijelom kompenzuje se stranim direktnim investicijama. Ujedno, crnogorska ekonomija zasnovana je na uslugama od čega turistička industrija u bruto domaćem proizvodu učestvuje sa preko 30%. Ovakva struktura privrede implicira da je crnogorska ekonomija u mnogome zavisna od strane tražnje (tokom turističke sezone broj turista višestruko nadilazi broj stanovnika) što pokazuje da se najveći dio javnih prihoda generiše od poreza na potrošnju (PDV i akcize).

Imajući u vidu visoku zavisnost crnogorske ekonomije od privlačenja investicija sa jedne i potrebu širenja proizvodne baze sa druge strane, kao i izazove sa kojima se Crna Gora suočava u dijelu nedostatka kvalifikovane radne snage (što će biti posebno izraženo u uslovima pune integracije crnogorske privrede u jedinstveno evropsko tržište u sklopu pristupanja EU) neophodno je kroz odgovarajuću poresku politiku, stvoriti podsticajan investicioni ambijent koji će rezultirati većim prilivom investicija i generisanju novih radnih mjesta.

U uslovima značajnog nedostatka radne snage, posebno tokom trajanja turističke sezone, i činjenice da su mnoge zemlje koje su pristupile Evropskoj uniji iskusile odliv visoko kvalifikovane radne snage, kao i cijeneći činjenicu da je minimalna zarada koju poslodavci isplaćuju zaposlenom, posebno u Centralnom i Južnom regionu, veća u odnosu na zakonski određeni prag usljed kretanja na tržištu rada, predlaže se:

- 1. smanjenje troškova za poslodavce kroz niže poresko opterećenje na zarade;**
- 2. povećanje minimalne i prosječne zarade u Crnoj Gori.**

Ovom Fiskalnom strategijom prezentuju se sve mjere poreske politike koje će biti implementirane kako bi krajnji ciljevi programa bili ispunjeni, poštujući principe makroekonomske stabilnosti, dugoročne održivosti javnih finansija i atraktivnost Crne Gore kao investicione destinacije.

Dakle, program se zasniva na spremnosti države da se odrekne dijela prihoda u korist zaposlenog i poslodavca stvarajući na taj način ambijent za otvaranje novih radnih mjesta i proširenje poreske baze.

Vlada predviđa da će predložene mjere unijeti neophodnu dozu optimizma u društvu, smanjiti socijalne razlike i ograničiti odliv radne snage iz zemlje. Naime, u skladu sa proklamovanim ciljem o ulasku Crne Gore u EU tokom 2028. godine očekuje se da će, u slučaju zadržavanja zarada na postojećem nivou, jedan dio već deficitarne radne snage iskoristiti benefite koje EU pruža u dijelu mobilnosti radne snage, i privremeno ili trajno napustiti zemlju. U tom kontekstu, Crna Gora mora stvarati uslove za povećanje standarda građana i ubrzano približavanje prosjeku standarda građana EU.

Kroz povećanje raspoloživog dohotka istovremeno će se povećati lična potrošnja što će omogućiti rast budžetskih prihoda kroz veću naplatu poreza na potrošnju. U isto vrijeme, jedan dio izgubljenih prihoda nadoknađiće se kroz veću osnovicu usljed povećanja prevashodno minimalne zarade ali i ostalih zarada što će vratiti jedan dio prihoda koji se gube po osnovu smanjenja stope doprinosa na penzijsko i invalidsko osiguranje, dok će jedan dio prihoda biti kompenzovan kroz veće prihode od poreza na dohodak usljed niskog praga “neoporezivog dijela” zarade i rasta minimalne zarade. Imajući u vidu da i dalje postoji “neformalna zaposlenost” i pojava isplate dijela zarade “na ruke” projektuje se da će dio poslodavaca usljed smanjenja poreskog opterećenja na rad smanjiti isplatu dijela zarade “na ruke” odnosno da će jedan dio zaposlenih preći u formalnu zaposlenost. Na taj način će i pored smanjenja doprinosa na PIO jedan dio prihoda po to osnovu biti naplaćen.

Ovom Fiskalnom strategijom predlaže se niz drugih poreskih i mjera na unapređenju poslovnog ambijenta kojim će se kompenzovati smanjenje prihoda, kako bi se obezbijedila puna stabilnost javnih prihoda.

Program predstavlja osnov za vođenje socijalnog dijaloga na tripartitnoj osnovi (Vlada, sindikati i poslodavci) u cilju postizanja opšteg konsenzusa.

POLAZNE OSNOVE I CILJEVI PROGRAMA

Najveći fiksni trošak za poslodavca predstavlja trošak radne snage. Do 2021. godine, oporezivanje zarada zasnivalo se na proporcionalnom poreskom opterećenju, koje je za sve nivoe zarada iznosilo 39%, što je predstavljalo značajan ograničavajući faktor za povećanje minimalne zarade ali i ostalih zarada zaposlenih. Pri tome, Crna Gora je bila jedina zemlja u regionu koja je imala proporcionalnu stopu poreza na dohodak od 9% i nije imala neoporezivi dio zarade.

Usljed visokog poreskog opterećenja na rad, „siva ekonomija“ na tržištu rada bila je posebno izražena kako kroz neformalnu zaposlenost tako i kroz isplatu jednog dijela „zarade na ruke“. U ovim uslovima gubila je država kroz manje poreze i doprinose, a posebno zaposleni koji u slučaju neformalne zaposlenosti nije mogao ostvariti nijedno pravo po osnovu ugovora o radu, dok je u slučaju isplate dijela zarade na ruke osnovica za obračun poreza i doprinosa bila niža od realne, što je smanjivalo njihovu buduću osnovicu za penziju.

Kroz ekonomski program „Evropa sad 1“ uveden je „neoporezivi dio zarade“ i progresivnost u oporezivanju dohotka kroz veću stopu poreza na dohodak na zarade iznad 1000€ (bruto osnovice) i ukinuta je obaveza plaćanja doprinosa za zdravstveno osiguranje. Postignutim konsekusom sa socijalnim partnerima, minimalna zarada istovremeno je povećana na 450€.

I pored značajnog povećanja “formalne” zaposlenosti koju je omogućilo smanjenje poreskog opterećenja na zarade kroz program “Evropa sad 1” što je potvrđeno kroz zvanične podatke o naplati poreza i doprinosa na zarade koji su u 2023. godini veći u odnosu a 2021. godinu za preko 50% (naplata doprinosa na PIO: 2021. 343,7 mil. €; 2022. 405,9 mmil. €; 2023. 526,5 mil. €) kao i rekordan broj zaposlenih u Crnoj Gori u prethodnoj godini, još uvijek jedan dio poslodavaca koristi model isplate dijela zarade “na ruke” što dovodi do poreske evazije.

Program se predlaže na način koji je prihvatljiv i za zaposlene koji ostvaruju rast zarade i za poslodavce kojima se omogućava smanjenje poreskog opterećenja na zarade, uz očuvanje makroekonomske i fiskalne stabilnosti.

PROGRAM PODRAZUMIJEVA:

- smanjenje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje na teret zaposlenog sa 15% na 10%;
- smanjenje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje na teret poslodavca sa 5,5% na 0%;
- povećanje minimalne zarade na prosječno 700€ (do V stepena kvalifikacije obrazovanja MZ će iznositi 600€ dok će za VI i veći nivo kvalifikacije obrazovanja iznositi 800€).

UTICAJ NA ZAPOSLENOG:

Svi zaposleni u Crnoj Gori ostvaruju rast neto zarade od čega najveći rast ostvaruju zaposleni koji primaju minimalnu zaradu, a koja se povećava na 600€ i 800€ u zavisnosti od stepena kvalifikacije obrazovanja.

Ostali zaposleni ostvaruju rast neto zarade po osnovu smanjenja doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje na teret zaposlenog.

Shodno odredbama Zakona o radu usljed smanjenja poreza i doprinosa na teret zaposlenog, poslodavac je dužan da taj iznos obračuna i prenese na neto zaradu zaposlenog.

UTICAJ NA POSLODAVCA:

Smanjenjem doprinosa na penzijsko i invalidsko osiguranje omogućava se poslodavcima da jedan dio troška koji nastaje usljed povećanja minimalne zarade kompenzuju kroz manje doprinose.

Poslodavci koji trenutno isplaćuju zarade zaposlenima iznad nove minimalne zarade ostvaruju isključivo uštedu na troškovima rada i pored povećanja neto zarade.

Dakle, rast neto zarada zaposlenog ostvaruje se po osnovu smanjenja doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje na teret zaposlenog. Dok poslodavac ostvaruje uštedu po osnovu smanjenja doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje na teret poslodavca.

Tabela: Uticaj reforme na zaposlenog i poslodavca u zavisnosti od trenutne zarade

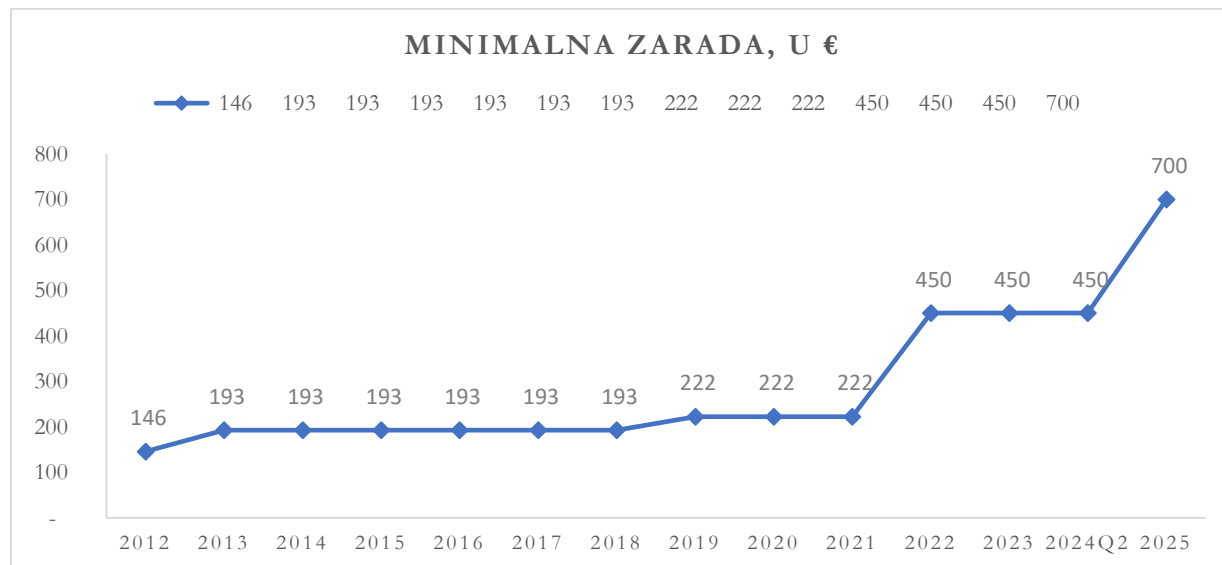
UTICAJ NA ZAPOSLENOG			UTICAJ NA POSLODAVCA		
trenutna neto zarada	nova neto zarada	razlika u €	trenutna bruto II zarada	nova bruto II zarada	razlika u €
450	600	150	565.6	675.1	109.5
450	800	350	565.6	924.9	359.3
600*	635.6	35.6	755.5	716.4	-39.1
650*	688.9	38.9	826.7	784	-42.8
700*	742.2	42.2	898	851.6	-46.4
750*	795.5	45.5	969.2	919.1	-50
800	848.8	48.8	1040.4	986.7	-53.7
850	902.3	52.3	1116	1058.5	-57.5
900	955.9	55.9	1194	1132.5	-61.5
950	1009.5	59.5	1272	1206.6	-65.5
1000	1063.1	63.1	1350.1	1280.7	-69.4
1050	1116.7	66.7	1428.1	1354.7	-73.4
1100	1170.3	70.3	1506.1	1428.8	-77.3
1150	1223.9	73.9	1584.1	1502.8	-81.3
1200	1277.5	77.5	1662.1	1576.9	-85.2
1250	1331.1	81.1	1740.2	1651	-89.2
1300	1384.7	84.7	1818.2	1725	-93.2
1400	1491.9	91.9	1974.2	1873.2	-101.1
1500	1599.1	99.1	2130.3	2021.3	-109
1600	1706.3	106.3	2286.3	2169.4	-116.9
1700	1813.5	113.5	2442.4	2317.6	-124.8
1800	1920.7	120.7	2598.4	2465.7	-132.7
1900	2027.8	127.8	2754.4	2613.8	-140.6
2000	2135	135	2910.5	2761.9	-148.5

*Za zaposlene sa nivoom klasifikacije obrazovanja do VI stepena stručne spreme koji trenutno primaju zaradu na ovom nivou

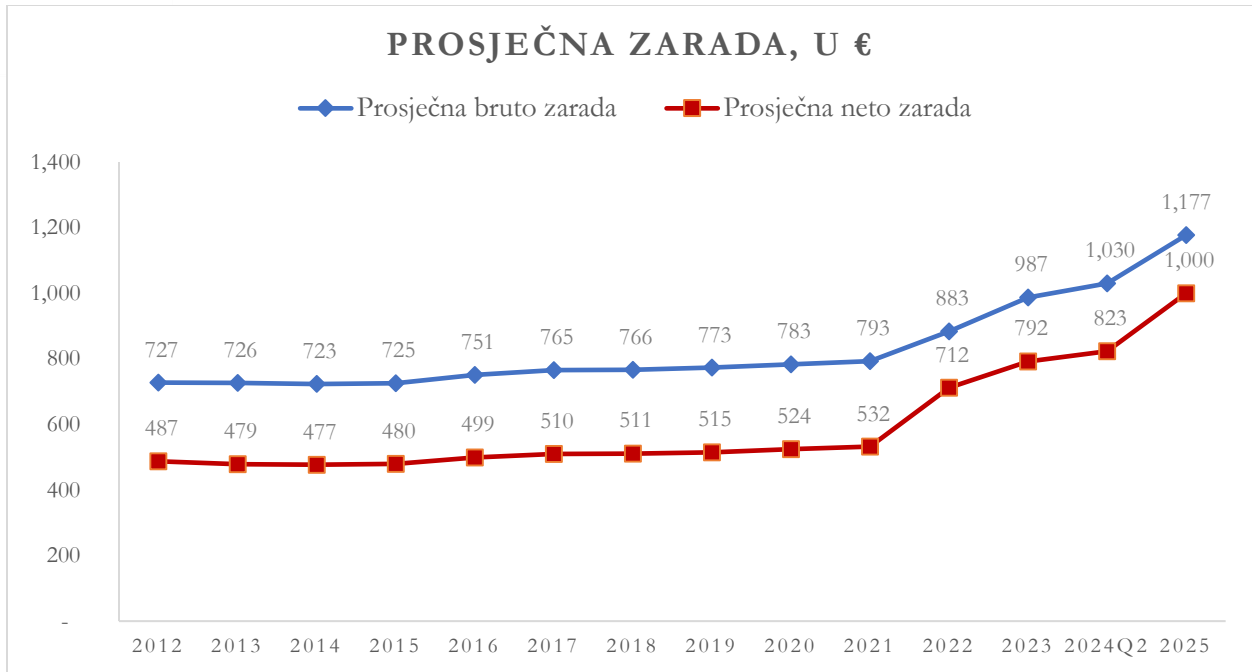
*Prerez porezu obračunat je na nivou od 15% (kao u slučaju Glavnog grada, budući da je Podgorica grad sa najviše zaposlenih u Crnoj Gori)

Očekuje da implementacija ovog programa obezbijedi rast životnog standarda građana, smanji troškove za poslodavce i po tom osnovu smanji „sivu ekonomiju“ na tržištu rada.

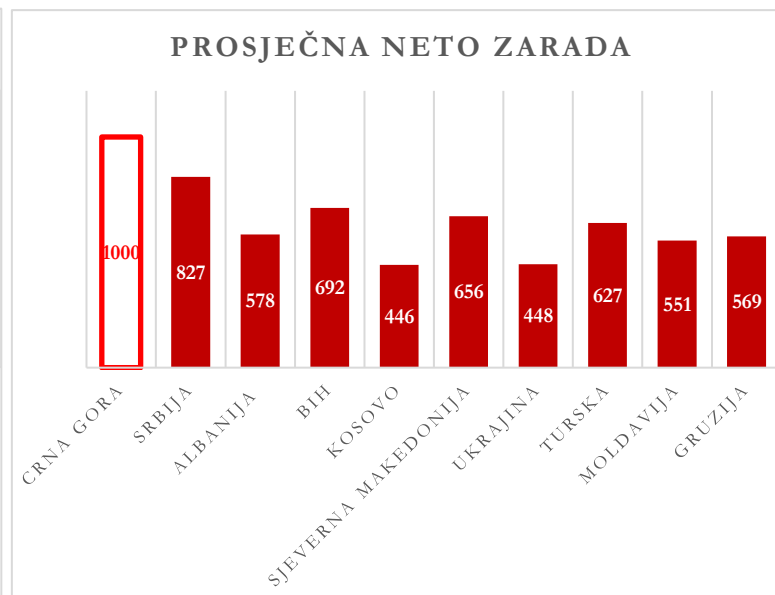
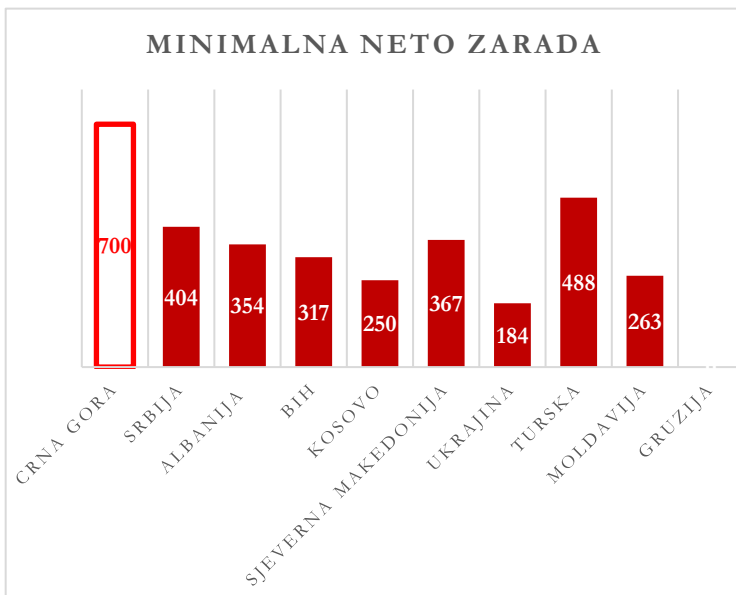
Grafik: Minimalna i prosječna zarada u Crnoj Gori (prethodni period i nakon reforme)



*U 2025. godini u obzir uzeta prosječna minimalna zarada (prosjeak MZ od 600€ i 800€)



*pregled prosječne zarade po podacima Uprave za statistiku i projekcija prosječne zarade u 2025. godini



*Minimalna i prosječna zarada u poređenju sa zemljama kandidatima za ulazak u EU

PORESKO OPTEREĆENJE TROŠKOVA RADA U CRNOJ GORI

Imajući u vidu da se sistem obračuna zarada razlikuje po zemljama, odnosno da se koriste različite vrste i visine stopa poreza i doprinosa, osnovice na koje se primjenjuju, kao i različite vrste olakšica (poput neoporezivog dijela zarade), u praksi se za poređenje poreskog opterećenja troškova rada koristi tzv. "poreski klin" (tax wedge) na zarade, kao najmjerodavnije sredstvo za uporedne analize.

Ukupno poresko opterećenje troškova rada ili "poreski klin" predstavlja učešće poreza i doprinosa u ukupnim sredstvima potrebnim za isplatu bruto zarade (razlika između bruto i neto dohotka). To je indikator koji prikazuje sadašnju vrijednost troškova zarada koje se transferišu državi u obliku doprinosa za obavezno socijalno osiguranje i poreza na dohodak fizičkih lica, pri čemu se sastoji od tri glavne komponente: udio zaposlenih u doprinosima za socijalno osiguranje, udio poslodavaca u doprinosima za socijalno osiguranje i porez na dohodak fizičkih lica.

Poresko opterećenje troškova rada bitno utiče na mikro i makro konkurentnost, nivo investicija, te u krajnjem na ekonomski rast. Takođe, visina ovih nameta dovodi se u direktnu vezu sa stopom nezaposlenosti, kao i postojanjem neformalne zaposlenosti.

Nakon implementacije ove poreske reforme, Crna Gora će postati država sa jednim od najnižih poreskih opterećenja na rad, budući da će "poreski klin" kada je u pitanju u pitanju prosječna zarada iznositi 16,2% (na 100€ zaposleni zadržava 83,8€ a država naplaćuje 16,2€) dok će u slučaju minimalne zarade od 600€ iznosi 11,1% a na 800€ 13,5%.

Zemlja	Poreski klin za 2023. godinu
Belgija	52,7
Njemačka	47,9
Austrija	47,2
Francuska	46,8
Italija	45,1
Finska	43,5
Slovenija	43,3
Portugal	42,3
Švedska	42,1
Slovačka	41,6
Luksemburg	41,3
Mađarska	41,2
Letonija	41,1
Španija	40,2
Češka	40,2
Estonija	39,4

Grčka	38,5
Turska	38,4
Danska	36,4
Norveška	36,4
Holandija	35,1
Irska	35,1
Poljska	34,3
Island	31,7
Velika Britanija	31,3
Švajcarska	23,5
Izrael	23,2
CRNA GORA	16,2
OECD prosjek	34,8

**Izvor: OECD (za zemlje Evrope)*

**poresko opterećenje na prosječnu zaradu*

UTICAJ SMANJENJA DOPRINOSA NA PENZIJSKO I INVALIDSKO OSIGURANJE NA PENZIONNI SISTEM CRNE GORE I PRAVA IZ PENZIONOG OSIGURANJA

Crna Gora se opredijelila za koncept trostubnog penzionog sistema, koji predstavlja najšire primjenjivan koncept penzionih sistema u svijetu. Ovim konceptom predviđena su tri stuba penzionog osiguranja i to: prvi stub (zasniva se na Fondovima penzijskog i invalidskog osiguranja koji se finansira preko uplata po osnovu obaveznih doprinosa), drugog stuba (obavezna kapitalizovana štednja) i trećeg penzionog stuba (dobrovoljna penziona štednja – dobrovoljni penzioni fondovi).

Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima usvojen je 2006. godine, i istim je uveden višestubni sistem penzijskog i invalidskog osiguranja, odnosno treći stub penzionog sistema. Ovim zakonom uređeni su uslovi za osnivanje društava za upravljanje penzionim fondovima, organizovanje dobrovoljnih penzionih fondova i društava koja obavljaju kastodi poslove. Osnivanjem dobrovoljnih penzionih fondova, građanima se pružila mogućnost da, bez obzira na staž, radni odnos ili starost, kroz uplate doprinosa ostvare dodatni izvor prihoda i obezbijede sigurniju budućnost. Reforma je imala za cilj da se pruži dodatni podstrek za razvoj tržišta kapitala ali i privlačenje stranih investitora.

Drugi stub penzionog sistema tj. obavezno osiguranje koje se zasniiva na kapitalnom pokriću, odnosno individualnoj kapitalizovanoj štednji osiguranika nije uveden, i njegovo uvođenje zahtijeva donošenje posebnog zakonskog rešenja.

Imajući u vidu da trenutno ne postoji zakonski osnov kojim je regulisano uvođenje II penzionog stuba te da III stub nikada nije dovoljno razvijen budući da dobrovoljni penzioni fondovi nisu u punom kapacitetu zaživjeli u Crnoj Gori, penzioni sistem zasniva se na I stubu.

Penzije u Crnoj Gori isplaćuju se preko Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje koji se finansira iz opštih i namjenskih prihoda budžeta (doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje). Ovaj Fond godinama bilježi deficit imajući u vidu da doprinosi za obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje nisu dovoljni za isplatu ukupnog fonda penzija već se dio kompenzuje iz opštih prihoda budžeta. Ovaj deficit u posljednje dvije godine značajno je smanjen, najviše pod uticajem implementacije programa „Evropa sad 1“ kojim je usljed smanjenja poreskog opterećenja na zarade značajan dio „neformalne zaposlenosti“ (neprijavljeni rad ili isplata dijela „zarade na ruke“) prebačen u legalne tokove čemu svjedoči podatak da su prihodi od doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje 2023. godine iznosili 526 mil. € što je za 180 mil. € više u odnosu na naplaćene u 2021. godini.

Predloženi model daljeg smanjenja poreskog opterećenja na zarade kroz smanjenje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje podrazumijeva:

1. Nastavak finansiranja isplate penzionih davanja ISKLJUČIVO preko Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje;
2. Preduslov za smanjenje doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje NIJE uvođenje II stuba penzionog sistema;
3. Dio prihoda neophodan za izmirenje obaveza po osnovu penzionih davanja biće finansiran iz opštih prihoda Budžeta;
4. Obračun penzije za postojeće i buduće penzionere ostaje NEPROMIJENJEN budući da se osnovica za obračun penzije usljed smanjenja doprinosa ne mijenja (osnov za obračun penzije predstavlja Bruto 1 zarada);
5. Penziona davanja RASTU po osnovu redovnog usklađivanja u skladu sa prosječnom zaradom i inflacijom odnosno rastom potrošačkih cijena.

ZAKLJUČAK: Reforma penzionog sistema nije preduslov za sprovođenje reforme dodatnog smanjenja poreskog opterećenja na zarade te će sve buduće reforme penzionog sistema biti implementirane nezavisno od ove reforme a u skladu sa prvenstveno zahtjevima u domenu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

Fond penzijskog i invalidskog osiguranja od 2009. godine dio je jednotrezorskog poslovanja, što znači da ne predstavlja vanbudžetski fond kao što je to slučaj sa pojedinim zemljama već se sve transakcije (uplate i isplate) vrše preko jedinstvenog trezorskog sistema kao što je slučaj i sa ostalim potrošačkim jedinicama.

UTICAJ POVEĆANJA MINIMALNE I PROSJEČNE ZARADE NA VISINU PENZIJA

Procjenjuje se da će penzije u 2025. godini po osnovu primjene formule za usklađivanje penzija (rast zarada i procijenjena inflacija) porasti za 7-8% odnosno u nominalnom iznosu prosječno 50€.

UTICAJ NA DRŽAVNI BUDŽET

Projektuje se da će državni budžet biti uskraćen za između 180-200 mil. € po osnovu smanjenja doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, pri čemu se jedan dio prihoda po ovom osnovu kompenzuje kroz: povećanje bruto osnovice za obračun, veće naplate poreza na dohodak po osnovu rasta minimalne i prosječne zarade a zadržavanja nivoa “neoporezivog dijela” zarade na 700€ bruto osnovice, smanjenje “sive ekonomije” na tržištu rada usljed smanjenja poreskog opterećenja na rad i projektovanih stopa rasta zaposlenosti i zarada u skladu sa makroekonomskim okvirom.

Na drugoj strani, uticaj na rashode po osnovu ove reforme a u dijelu usklađivanja pojedinih rashoda sa minimalnom i prosječnom zaradom procjenjuje se na oko 30 mil. €.

METODOLOGIJA KORIŠĆENA PRI ANALIZI

U izradi analize efekata predloženog programa, prilikom kvantifikacije uticaja promjene minimalne zarade i poreskog opterećenja rada na prihode i rashode budžeta odnosno budžetski bilans, kao i uticaja na poslovni ambijent, korišćeni su:

- mikrosimulacioni model razvijen u okviru tehničke podrške pružene od strane Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) Ministarstvu finansija;
- metodologija Uprave za statistiku (MONSTAT), prilikom procjene uticaja rasta minimalne zarade i promjene poreskog opterećenja rada na prosječnu zaradu.

Kao izvori podataka, korišćeni su:

- relevantna zakonska regulativa kojom se uređuju izdvajanja iz budžeta, a čija se visina usklađuje sa minimalnom odnosno prosječnom zaradom;
- podaci Poreske uprave;
- podaci Ministarstva finansija i Fonda penzijskog i invalidskog osiguranja;
- podaci Zavoda za zapošljavanje Crne Gore.

U narednoj tabeli dat je pregled mjera kojim se kompenzuju izgubljeni prihodi, što pokazuje da ova reforma ima neutralan fiskalni efekat na budžet već u 2025. godini.

Rast prihoda iznad planiranih u 2024. godini	50.0
Projektovani rast prihoda po osnovu ekonomske aktivnosti u 2025. godini	70.0
Rast lične potrošnje po osnovu rasta minimalne i prosječne zarade	25.0
Uvođenje treće stope PDV-a	60.0
Markiranje goriva	5.0
Proširenje obuhvata akciznih proizvoda	8.0
Proširenje obuhvata poreza na dohodak	2.0
Oporezivanje dobitaka od igara na sreću	5.0
Implementacija novog zakona o igrama na sreću	3.0
Suzbijanje “sive ekonomije”	3.0
Naplata poreskog duga imovinom poreskog obveznika	1,0
Naplata glavnice duga po osnovu otpisa kamata	5.0
Porez na promet vozila	1.5
UKUPNO	238.5

Pored navedenog, radi konzervativnosti u planiranju prihoda, značajni izvori prihoda koji se mogu očekivati usljed već započetih aktivnosti, nisu planirani prezentovanim fiskalnim okvirom, i to:

- prihodi od legalizacije nelegalno izgrađenih objekata;
- prihodi od prodaje imovine stečene nelegalnim djelatnostima;
- naplate koncesione naknade po osnovu davanja “Aerodroma Crne Gore” pod dugoročnu koncesiju.

Mjere na strani prihoda kojim se kompenzuju izgubljeni prihodi po osnovu smanjenja poreskog opterećenja na rad detaljno su obrazložene u narednom poglavlju.

MJERE USMJERENE NA POVEĆANJE BUDŽETSKIH PRIHODA I UNAPREĐENJE POSLOVNOG AMBIJENTA

POREZ NA DOHODAK FIZIČKIH LICA

Programom rada Vlade Crne Gore za III kvartal 2024. godine planirane su izmjene i dopune Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica, koje će podrazumijevati: širenje poreskog obuhvata, uvećanje limita za paušalno oporezivanje prihoda od samostalne djelatnosti, smanjenje procenta i obuhvata priznavanja izdataka fizičkih lica koji se priznaju na teret rashoda u visini

od 3.0% ukupnog prihoda, te unapređenje važećih zakonskih rješenja koja će obezbijediti veću pravnu sigurnost u oblasti oporezivanja dohotka fizičkih lica.

1) Širenje poreskog obuhvata: Zakon o porezu na dohodak fizičkih lica Crne Gore prepoznaje dualni sistem oporezivanja dohotka, koji podrazumijeva progresivno oporezivanje kod ličnih primanja i samostalne djelatnosti, te proporcionalno oporezivanje kod ostalih izvora dohotka. Ministarstvo finansija će u roku predviđenom Programom rada Vlade Crne Gore za 2024. godinu predložiti zakonsko rješenje koje će, između ostalog, podrazumijevati širenje poreskog obuhvata na strani proporcionalnog oporezivanja, tj. propisati se novi izvori prihoda, i to:

- od igara na sreću,
- od obavljanja djelatnosti preko interneta i video igara i
- prihoda koji fizičko lice ostvari od drugog fizičkog lica.

Dohodak koji fizičko lice ostvari od igara na sreću će se oporezovati po odbitku i to po stopi od 15%, a osnovica za oporezivanje će biti ukupan dobitak umanjen za iznos uložениh sredstava.

Prihodi od obavljanja djelatnosti preko interneta i video igara, kao i prihodi koje fizičko lice ostvari od drugog fizičkog lica će se oporezovati po godišnjoj prijavi poreza na dohodak fizičkih lica, po stopi od 15%.

Prihodi koje fizičko lice ostvari od drugog fizičkog lica će imati status prihoda od samostalne djelatnosti, za koji će se porez na dohodak obračunavati i plaćati po godišnjoj prijavi poreza na dohodak fizičkih lica, po stopi od 15%.

2) Uvećanje limita za paušalno oporezivanje prihoda od samostalne djelatnosti, sa 18.000€ na 30.000€: Shodno važećem Zakonu o porezu na dohodak fizičkih lica, određenim kategorijama poreskih obveznika koji ostvaruju prihode od samostalne djelatnosti može se priznati pravo da porez na dohodak fizičkih lica plaćaju u godišnjem paušalnom iznosu, ukoliko njihov godišnji promet ne prelazi 18.000€. Izmjenama zakona predložiće se povećanje ovog iznosa na 30.000€.

3) Jasno definisanje izdataka fizičkih lica koji se priznaju na teret rashoda: Shodno važećem Zakonu o porezu na dohodak fizičkih lica, izdaci za zdravstvene, socijalne, obrazovne, naučne, vjerske, kulturne, sportske i humanitarne svrhe, smanjenje siromaštva, zaštitu životne sredine, zaštitu lica sa invaliditetom, društvenu brigu o djeci i mladima, pomoć starijim licima, zaštitu i promovisanje ljudskih i manjinskih prava, vladavinu prava, razvoj civilnog društva i volonterizma, evroatlantske i evropske integracije Crne Gore, umjetnost, tehničku kulturu, unapređenje poljoprivrede i ruralnog razvoja, održivi razvoj, zaštitu potrošača, rodnu ravnopravnost, borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala i borbu protiv bolesti zavisnosti - priznaju se kao rashod najviše do 3% ukupnog prihoda.

Izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica predložiće se da se izdaci za zdravstvene, socijalne, obrazovne, naučne, vjerske, kulturne i sportske svrhe, zaštitu životne

sredine, izdaci namijenjeni ustanovama ili pružaocima usluga socijalne i dječije zaštite priznaju kao rashod najviše do 3% ukupnog prihoda. Ovim se želi postići smanjenje poreske evazije u dijelu ovog poreskog oblika, odnosno zloupotreba od strane poreskih obveznika.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: 7 – 10 mil. € na godišnjem nivou

AKCIZNA POLITIKA

Shodno zakonu o akcizama, akcizni proizvodi u Crnoj Gori su:

- alkohol i alkoholna pića;
- duvanski proizvodi uključujući i bezdimni duvanski proizvod;
- mineralna ulja, njihovi derivati i supstituti i ugalj;
- gazirana i negazirana voda sa dodatkom šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje ili aromatizaciju i bezalkoholno pivo;
- tečnosti za punjenje elektronskih cigareta;
- proizvodi od plastike za jednokratnu upotrebu;
- proizvodi od šećera, kakaoa i sladoled.

U dijelu akciznog opterećenja duvanskih proizvoda, u periodu 2024 – 2027. godine, ne predviđa se povećanje u odnosu na trenutno važeće zakonsko rješenje, osim u slučaju usvajanja/izmjene direktiva EU koje regulišu akcize na duvan i duvanske proizvode i obavezu usklađivanja Crne Gore u dijelu EU minimuma kada je u pitanju akcizno opterećenje na ove proizvode. Akcenat u narednom periodu biće na nastavku smanjenja “sive ekonomije” odnosno nelegalnog prometa na tržištu ovih proizvoda, kojim se stvara nelojalna konkurencija ali i umanjuju prihodi koje država ostvaruje po osnovu naplate akciza.

Kada su u pitanju akcize na mineralna ulja i njihove derivate i supstitute, ne predviđa se povećanje ove vrste akciza. U slučaju nestabilnosti na tržištu nafte i naftnih derivata, koje posebno negativno utiču na standard građana i troškove proizvodnje, država će koristiti mehanizme jednokratnih intervencija kroz umanjenje akciznog opterećenja.

UVOĐENJE OBILJEŽAVANJA MINERALNIH ULJA ZA NAMJENE ZA KOJE JE PROPISAN POVRAĆAJ PLAĆENE AKCIZE, SNIŽENA STOPA ILI OSLOBOĐENJE

Programom rada Vlade Crne Gore za III kvartal 2024. godine planirane su izmjene i dopune Zakona o akcizama, kojim će se izvršiti unapređenje postojećih rješenja u pogledu jačanja kontrolnih mehanizama kod prometa mineralnih ulja, njihovih derivata i supstituta u dijelu koji se osnosi na sistem povraćaja akcize i uvođenja obaveze označavanja (bojanja) gasnih ulja.

Naime, u cilju sprječavanja zloupotreba i utaje poreza za mineralna ulja koja su oslobođena od plaćanja akcize ili podliježu sniženoj stopi potrebno je implementirati novo fiskalno sredstvo za označavanje plinskih ulja i kerozina ("ACCUTRACE PLUS"), koje je predviđeno Odlukom Komisije (EU) 2022/197.

UVOĐENJE MARKIRANJA TEČNOG GORIVA NAFTNOG PORIJEKLA I BIOGORIVA:

U cilju bolje kontrole prometa naftnih derivata (motornog benzina, gasnih ulja i tečnog naftnog gasa) i biogoriva, koji se stavljaju na tržište Crne Gore, odnosno, radi suzbijanja nelegalne trgovine na tržištu naftnim derivatima, tokom 2024. godine će se predložiti donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o energetici kojim će se predložiti uvođenje postupka markiranja tečnih goriva naftnog porijekla i biogoriva jedinjenjem na bazi nano tehnologije. Pored navedenog, na ovaj način će se doprinijeti jačanju kontrolnih mehanizama kod prometa gorivom a koji imaju za cilju poboljšanje kvaliteta goriva odnosno, sprječavanje nepravilnosti i zloupotreba kod prometa gorivom.

Dakle, izmjenama i dopunama Zakona o energetici će se propisati obaveza obilježavanja goriva posebnom supstancom, koja ne utiče na kvalitet goriva a koja bi prilikom kontrole identifikovala da li gorivo potiče iz nelegalnog prometa, čime će se obezbijediti povećanje budžetskih prihoda kroz efikasniju naplatu akcizne dažbine po osnovu prometa tečnih goriva i biogoriva. Implementacijom ovog rješenja omogućiće se dodatna kontrola tečnog goriva naftnog porijekla i biogoriva u svakoj fazi prometa što će doprinijeti sprječavanju nelojalne konkurencije i jačanju poreske discipline od strane učesnika u prometu.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: 14 mil.€ na godišnjem nivou.

Napomena: u cilju konzervativnog planiranja prihoda, efekat ove mjere u srednjoročnom okviru prihoda planiran je na nivou od po 5 mil. € godišnje.

USKLAĐIVANJE SA EU DIREKTIVAMA U DIJELU UVOĐENJA AKCIZE NA ELEKTRIČNU ENERGIJU

U cilju usklađivanja postojećeg Zakona sa Direktivom 2003/96/EZ o restrukturiranju sistema Zajednice za oporezivanje energenata i električne energije ovim zakonom će se u akcizni sistem predložiti uvođenje akcize na električnu energiju za krajnju potrošnju sa odloženim rokom primjene od datuma ulaska Crne Gore u EU, imajući u vidu da predviđena akciza predstavlja obavezu za zemlje članice.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: Prihodi po osnovu uvođenja akcize na električnu energiju nisu uključeni u srednjoročni okvir prihoda imajući u vidu da pokrivaju period nakon perioda važenja ove Fiskalne strategije i makro-fiskalnog okvira.

ŠIRENJE OBUHVATA NEGAZIRANE VODE SA DODATKOM ŠEĆERA ILI DRUGIH SREDSTAVA ZA ZASLAĐIVANJE ILI AROMATIZACIJU

Programom rada Vlade Crne Gore za III kvartal 2024. godine planirane su izmjene i dopune Zakona o akcizama, kojim će se predložiti širenje obuhvata negazirane vode sa dodatkom šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje ili aromatizaciju, na koja se plaća akciza. Napominjemo, da su prethodnim izmjenama Zakona o akcizama, koje su u primjeni od 1. januara 2024. godine u akcizni sistem uvedena negazirana pića sa dodatkom šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje ili aromatizaciju i bezalkoholno pivo, čija visina akcize se izjednačila sa visinom akcize koja je propisana za gazirana pića sa dodatkom šećera ili drugih sredstava za aromatizaciju.

Ovom fiskalnom mjerom će se obezbijediti kontinuitet akcizne politike koja ima za cilj smanjenje negativnih uticaja koje upotreba proizvoda od šećera ima na zdravlje stanovništva.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: cca. 5 mil.€ na godišnjem nivou.

UVOĐENJE AKCIZE NA MIRNA VINA

Programom rada Vlade Crne Gore za III kvartal 2024. godine planirane su izmjene i dopune Zakona o akcizama, kojim će se predložiti povećanje visine akcize za mirna vina čija visina prema postojećem Zakonu iznosi “0” eura po hektolitru. Na ovaj način će se izvršiti širenje obuhvata akciznih proizvoda na koje se plaća akciza kao i dodatni mehanizmi kontrole prometa mirnih vina kod proizvodnje i prilikom njihovog uvoza.

Naime, imajući u vidu da Crna Gora kao akcizne proizvode tretira, između ostalih, i proizvode od šećera, kakaoa i sladoled kao i gaziranu i negaziranu vodu sa dodatkom šećera ili drugih sredstava za zaslađivanje i aromatizaciju i bezalkoholno pivo, smatra se neopravdanim da “mirna vina” koja predstavljaju alkoholno piće i čija upotreba ima negativnu eksternaliju odnosno štetnost po zdravlje stanovništva bude izuzeto odnosno da njeno akcizno opterećenje iznosi “0” eura.

U vezi sa navedenim, izmjenama i dopunama Zakona o akcizama biće predloženo da akciza na “mirna vina” bude propisana na nivou akciznog opterećenja koje važi za gaziranu i negaziranu vodu sa dodatkom šećera (25€ po hektolitru proizvoda).

Kako bi se zaštitile mali proizvođači mirnog vina, a u skladu sa mogućnostima koje su propisane Direktivom 2020/1151, predložiće se uvođenje u akcizni sistem malih proizvođača mirnog vina, koji u komercijalne svrhe, radi puštanja u potrošnju proizvodi do 1000 hl mirnog vina godišnje i koji bi plaćao akcizu i iznosu od 50% od visine akcize koja je propisana članom 43 stav 2 tačka 2 Zakona.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: cca. 3 mil.€ na godišnjem nivou.

POREZ NA DODATU VRIJEDNOST

1) REFORMA SNIŽENE STOPE PDV-A:

Zakonsko rješenje koje će biti usklađeno sa Direktivom EU 2006/112, a koje će podrazumijevati dvije snižene stope PDV-a, i to od:

- 7% za: osnovne proizvode za ljudsku ishranu, lijekove, ortotička i protetička sredstva kao i medicinska sredstva koja se hirurški ugrađuju u organizam, udžbenike i nastavna sredstva, dnevne i periodične štampe; vodu za piće, osim flaširane, usluge javne higijene, usluge javnog prevoza putnika i njihovog ličnog prtljaga; pogrebnih usluga i proizvoda povezanih sa tim uslugama, hrane za životinje, sredstva za ishranu bilja, sredstva za zaštitu bilja, sjemenskog i sadnog materijala i živih životinja, menstrualnih proizvoda i pelena za bebe;
- 15% za: knjige, monografske i serijske publikacije; usluge smještaja u hotelima, motelima, turističkim naseljima, pansionima, kampovima, turističkim apartmanima i vilama; usluge pripremanja i usluživanja hrane, pića i napitaka, osim alkoholnih pića, gaziranih i negaziranih pića sa dodatkom šećera i kafe u objektima za pružanje ugostiteljskih usluga; autorskih prava i usluga iz oblasti obrazovanja, književnosti i umjetnosti; autorskih prava iz oblasti nauke i umjetničkih predmeta; usluga koji se naplaćuju putem ulaznica osim onih za koje je propisano oslobađanje od plaćanja PDV-a; usluge upotrebe sportskih objekata u neprofitne svrhe, servisne usluge koje se pružaju u marinama; solarne panele; frizerske usluge.

Mjera se predlaže u cilju kompenzovanja smanjenja prihoda države po osnovu smanjenja poreskog opterećenja na zarade čime Crna Gora postaje jedan od najpovoljnijih poreskih sistema u dijelu oporezivanja troškova rada.

Ujedno, ujednačavanjem stope PDV-a na smještaj i usluge pripremanja i usluživanja hrane, pića i napitaka, osim alkoholnih pića, gaziranih i negaziranih pića sa dodatkom šećera i kafe u objektima za pružanje ugostiteljskih usluga, rješava se trenutna situacija po kojoj se u hotelskim restoranima i drugim ugostiteljskim objektima, pripremanje i usluživanje hrane i pića primjenjuje stopa PDV-a od 21% a u kategorisanim restoranima i objektima za pružanje cetering usluga stopa od 7%.

2) ukidanje stope 0% PDV-a na isporuku proizvoda i usluga za gradnju i opremanje ugostiteljskog objekta kategorije pet i više zvjezdica, energetskog objekta za proizvodnju električne energije instalisane snage veće od 10 MW i kapaciteta za proizvodnju prehrambenih proizvoda razvrstanih u okviru sektora C grupa 10 Zakona o klasifikaciji djelatnosti ("Službeni list CG", broj 18/11), čija investiciona vrijednost prelazi 500.000 eura, iz razloga što navedena odredba predstavlja poreski rashod države a ujedno daje preferencijalni status učesnicima na tržištu u odnosu na ostale.

Postojeće zakonsko rješenje predstavljalo je stimulativnu mjeru za gradnju i opremanje navedenih objekata čija investiciona vrijednost prelazi 500.000 eura, međutim, u praksi se navedena mjera koristila isključivo za gradnju i opremanje ugostiteljskih objekata kategorije pet i više zvjezdica. Jedan od razloga za uvođenje ove stimulativne mjere bili su između ostalog i spori povraćaji PDV od strane poreskog organa, što je predstavljalo značajnu barijeru u toku izgradnje i opremanja ugostiteljskih objekata kategorije pet i više zvjezdica, imajući u vidu da su isti na mjesečnom nivou podnosili zahtjeve za povraćaj PDV.

Zakonom o porezu na dodatu vrijednost propisano je da, ukoliko je iznos poreske obaveze (izlazni porez) u poreskom periodu manji od iznosa ulaznog PDV, koji poreski obveznik može odbiti u istom poreskom periodu, razlika mu se priznaje kao poreski kredit za naredni poreski period, odnosno na zahtjev vraća se u roku od 60 dana od dana podnošenja prijave za obračun PDV. Za poreske obveznike koji pretežno izvoze proizvode ili koji u više od tri uzastopna obračuna PDV-a iskazuju višak ulaznog PDV-a, ovaj rok iznosi 30 dana.

Imajući u vidu da su u okviru poreskog organa značajno unaprijeđene procedure u dijelu koji se tiče povraćaja PDV putem uvođenja centralizovane poreske inspekcije i formiranja posebne grupe za analizu rizika, otklonjena je barijera koju su investitori imali u prethodnom periodu u smislu otežanih procedura i probijanja zakonskih rokova povraćaja više plaćenog PDV-a.

Navedena mjera predstavlja poreski rashod države a ujedno daje preferencijalni status pojedinim učesnicima na tržištu u odnosu na ostale. Unaprijeđenjem procedura od strane poreskog organa i vršenjem povraćaja PDV-a u zakonski definisanim rokovima od 60, odnosno 30 dana, stvorili su se uslovi za ukidanje ove stimulativne mjere.

Navedene zakonske odredbe će se primjenjivati od 01. januara 2025. godine.

3) Uvećanje nivoa paušalne naknade koju ostvaruje poljoprivrednik u skladu sa zakonom, sa 5% na 8%: Shodno važećem Zakonu o porezu na dodatu vrijednost, ukoliko poljoprivrednik koji nije obveznik PDV-a na osnovu isporuke poljoprivrednih i šumskih proizvoda, odnosno usluga isporuči poljoprivredne i šumske proizvode, odnosno usluge PDV obvezniku, ima pravo na paušalnu nadoknadu u visini od 5%, a koju PDV obveznik ima pravo da odbije kao ulazni PDV. Navedena zakonska odredba predstavlja stimulativnu mjeru za oblast poljoprivrede na način što poljoprivrednici prilikom isporuke poljoprivrednih i šumskih proizvoda, odnosno usluga otkupnu vrijednost ovih proizvoda, uvećavaju za iznos paušalne naknade od 5%. Kako se u konkretnom slučaju radi o posebnom postupku oporezivanja, račun za isporučene proizvode, odnosno usluge (uvećan za iznos paušalne naknade) umjesto poljoprivrednika izdaje kupac (obveznik PDV-a). Obveznik PDV-a koji izdaje račun umjesto poljoprivrednika ima pravo da iznos paušalne naknade odbije kao ulazni PDV. Kroz paušalnu nadoknadu koju ostvaruje poljoprivrednik, država direktno stimuliše veću isporuku poljoprivrednih proizvoda.

4) USKLADIVANJE ODREDBE KOJA SE ODNOSI NA OSLOBOĐENJA PRI UVOZU PROIZVODA SA DIREKTIVOM 2009/132 EU

Zakonsko rješenje koje će biti usklađeno sa Direktivom 2009/132 EU podrazumijeva ukidanje oslobođenja od plaćanja PDV pri uvozu proizvoda koje se odnosi na pošiljke neznatne vrijednosti do 75 €.

Navedeno oslobođenje pri uvozu pošiljki neznatnih vrijednosti je ukinuto u EU od 01. jula 2021. godine, te sve komercijalne pošiljke uvezene u EU podliježu plaćanju PDV, bez obzira na njihovu vrijednost. Cilj ukidanja oslobođenja od plaćanja PDV pri uvozu pošiljki je stvaranje pravednijeg i transparentnijeg sistema oporezivanja i smanjenje utaje poreza.

U Crnoj Gori prag za neoporezivanje pošiljki neznatne vrijednosti se odnosi na sve pošiljke vrijednosti do 75 eura i značajno je viši od praga koji se u EU primjenjivao sve do 01. jula 2021. godine i propisivao oslobođenje od plaćanja PDV pri uvozu za pošiljke vrijednosti do 22 eura.

Navedena zakonska odredba će se primjenjivati od 01. januara 2025. godine.

SPRJEČAVANJE IZBJEGAVANJA PLAĆANJA POREZA NA PROMET VOZILA

Donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na promet upotrebljivanih motornih vozila, plovnih objekata, vazduhoplova i letilica, u cilju motivacije neformalnih vlasnika da izvrše upis vozila na svoje ime i plate porez na promet upotrebljivanih motornih vozila, plovnih objekata, vazduhoplova i letilica po povoljnijim uslovima.

Prethodno će podrazumijevati umanjenje stope poreza na promet vozila od 2,5% koja će trajati 90 dana od dana početka primjene ovog zakona.

Na opisani način pružiće se mogućnost svim vlasnicima vozila koji nijesu preveli ista na svoje ime da to učine po duplo nižoj visini poreza u roku od 90 dana od dana početka primjene ovog zakona.

Predlaganjem ove mjere, želi se postići:

- kvalitetnija evidenciju stvarnih vlasnika vozila;
- motivaciju neformalnih vlasnika da vozila prevedu na svoje ime i izvrše plaćanje poreske obaveze po povoljnijim uslovima;
- uvećanje poreskih prihoda po osnovu poreza na promet upotrebljivanih motornih vozila, plovnih objekata, vazduhoplova i letilica.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: Procjenjuje se da će primjenom ove mjere budžetski prihodi biti veći za 1,5 mil.€ na godišnjem nivou.

ZAKON O POREZU NA UPOTREBU PUTNIČKIH MOTORNIH VOZILA, PLOVNIH OBJEKATA, VAZDUHOPLOVA I LETILICA

Ministarstvo finansija će u narednom periodu raditi na izmjenama i dopunama Zakona o porezu na upotrebu putničkih motornih vozila, plovniha objekata, vazduhoplova i letilica, što će podrazmijevati prije svega sprovođenje detaljne analize važećeg sistema oporezivanja, te u skladu sa tim predložiti zakonsko rješenje koje će na pravedniji način urediti oporezivanje predmetne oblasti.

Namjera Ministarstva finansija je da uspostavi sistem oporezivanja kojim će biti izmijenjeni kriterijumi za oporezivanje uvažavajući izazove sa kojim se suočavamo, te obezbijediti veći poreski balans među kategorijama vozila koje su predmet oporezivanja, uz poseban osvrt na oporezivanje upotrebe plovniha objekata.

Predlaganje ove mjere, žele se postići sljedeći ciljeve:

- pravedniji sistem oporezivanja među kategorijama vozila;
- uvećanje budžetskih prihoda po ovom osnovu;
- promjene kriterijuma za oporezivanje predmetne oblasti.

PREDLOG ZAKONA O OTPISU KAMATA NA DOSPJELE PORESKE OBAVEZE

Donošenje Zakona o otpisu kamate na dospjele poreske obaveze, koji će podrazmijevati mogućnost otpisa kamate poreskim dužnicima koji na način i u rokovima predviđenim zakonom u cjelosti izmire osnovni poreski dug, sa početkom primjene od 1. januara 2025. godine.

Na ovaj način će poreski dužnici imati mogućnost da u roku od 60 dana od dana početka primjene zakona uplate cjelokupan osnovni poreski dug, a sa druge strane će Poreska uprava na zahtjev poreskog dužnika donijeti rješenje o otpisu kamate koja je evidentirana na dan donošenja rješenja.

Po ovom osnovu očekuje se značajno umanjenje poreskog duga i uvećanje naplate prihoda po osnovu poreskog potraživanja.

U isto vrijeme, donošenjem ovog zakona omogućiće se bolji uvid u mogućnost naplate poreskog duga imajući u vidu njegovu strukturu i ročnost.

Shodno podacima Poreske uprave, ukupan iznos poreskog duga fizičkih i pravnih lica na dan 31. decembar 2023. godine iznosio je 591,7 mil. € (bez državnih organa), a obračunata kamata na osnovni dug iznosila je 228,3 mil.€.

PROCIJENJENI FISKALNI UTICAJ: U zavisnosti od broja prijavljenih privrednih subjekata i fizičkih lica koja imaju obračunate i dospjele poreske obaveze koje nisu izmirene. U cilju konzervativnosti u planiranju budžetskih prihoda po ovom osnovu, fiskalni okvir prezentiran ovom Fiskalnom strategijom sadrži procjenu od **5 mil. € dodatnih prihoda po ovom osnovu** iako visina poreskog duga govori u prilog činjenici značajno veće očekivane naplate.

IZMJENE ZAKONA O POREZU NA DOBIT PRAVNIH LICA

Ministarstvo finansija će predložiti zakonska rješenja kojim će se: uvesti pravo na oslobođanje od poreza na dobit, koje će omogućiti pravnom licu, koje reinvestira sredstva iz ostvarene dobiti u poljoprivredne projekte, kao i pravnom licu koje ulaže sredstva u druge subjekte poljoprivredne djelatnosti, da obračunati porez umanju za iznos sredstava koja su reinvestirana, odnosno uložena; smanjiti procenat i obuhvat priznavanja izdataka pravnih lica koji se priznaju na teret rashoda u visini od 3.5 % ukupnog prihoda.

1) Poreski podsticaj za pravna lica koja reinvestiraju sredstva iz ostvarene dobiti u poljoprivredne projekte, odnosno koja ulažu sredstva u druge subjekte poljoprivredne djelatnosti:

Ministarstvo finansija namjerava da predloži zakonska rješenja kojim će se: uvesti pravo na oslobođanje od poreza na dobit, koje će omogućiti pravnom licu, koje reinvestira sredstva iz ostvarene dobiti u poljoprivredne projekte, kao i pravnom licu koje ulaže sredstva u druge subjekte poljoprivredne djelatnosti, da obračunati porez umanju za iznos sredstava koja su reinvestirana, odnosno uložena. Ukupan iznos navedenih poreskih oslobođenja za period od tri godine ne može biti veći od 300.000 eura. Na opisan način želimo dodatno da stimulišemo pravna lica koja reinvestiraju sredstva iz ostvarene dobiti u razvoj poljoprivrede, odnosno lica koja ulažu sredstva u druge subjekte poljoprivredne djelatnosti i tako stratešku razvojnu granu poljoprivredu učinimo dodatno konkurentnijom. Očekuje se da će povećanje konkurentnosti poljoprivrednih proizvođača uticati na smanjenje uvoza kroz supstituciju i/ili rast izvoza. Značajan udio ovog sektora u ekonomskoj strukturi reflektovaće domaću usmjerenost ka većem korišćenju raspoloživih poljoprivrednih resursa i boljeg zadovoljenja domaćih potreba iz sopstvenih resursa.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: Nije moguće procijeniti u ovom trenutku.

b) Jasno definisanje izdataka pravnih lica koji se priznaju na teret rashoda, te predlaganje mjera za podsticanje izdvajanja za nacionalne sportske saveze: Zakon o

porezu na dobit pravnih lica Crne Gore propisuje priznavanje izdataka pravnih lica za zdravstvene, socijalne, obrazovne, naučne, vjerske, kulturne, sportske i humanitarne svrhe, smanjenje siromaštva, zaštitu životne sredine, zaštitu lica sa invaliditetom, društvenu brigu o djeci i mladima, pomoć starijim licima, zaštitu i promovisanje ljudskih i manjinskih prava, vladavinu prava, razvoj civilnog društva i volonterizma, evroatlantske i evropske integracije Crne Gore, umjetnost, tehničku kulturu, unapređenje poljoprivrede i ruralnog razvoja, održivi razvoj, zaštitu potrošača, rodnu ravnopravnost, borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala i borbu protiv bolesti zavisnosti, kao rashod najviše do 3.5 % ukupnog prihoda.

Ministarstvo finansija namjerava da predloži zakonsko rješenje kojim će se izdaci za zdravstvene, socijalne, obrazovne, naučne, vjerske, kulturne i sportske svrhe, zaštitu životne sredine, izdaci namijenjeni ustanovama ili pružaocima usluga socijalne i dječije zaštite priznati kao rashod najviše do 3,5% ukupnog prihoda. Sa druge strane, predložiće se mjera koja će pravna lica motivisati da iz ostvarenog prihoda izdvajaju sredstva za nacionalne sportske saveze, što će pozitivno uticati na finansiranje sportskih organizacija. Prethodno navedeno će podrazumijevati da se izdaci pravnih lica za nacionalne sportske saveze priznaju kao rashod najviše do 5% ukupnog prihoda.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: Nije moguće procijeniti u ovom trenutku.

NAPLATA PORESKOG DUGA IMOVINOM PORESKOG OBVEZNIKA

Pored Predloga zakona o otpisu kamate na dospjele poreske obaveze kojom se namjerava smanjiti poreski dug, u okviru Poreske uprave osnovano je Odjeljenje za naplatu poreskog duga imovinom poreskom obveznika. U tom cilju, Poreska uprava će izvršiti analizu već uspostavljenih hipoteka kojom će se obuhvatiti poreski obveznici kojima je Poreska uprava prva stavila hipoteku i gdje je vrijednost poreskog duga približna vrijednosti imovine.

Imajući u vidu da u dosadašnjem periodu Poreska uprava nije koristila ove instrumente, očekuje se da će se u narednom periodu obezbijediti efikasnija naplata poreskog duga.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: cca 1 mil. € na godišnjem nivou.

NOVI ZAKON O IGRAMA NA SREĆU

Nakon usvojenih izmjena i dopuna Zakona o igrama na sreću, po Programu rada Vlade za 2024. godinu predviđen je novi Zakon o igrama na sreću. Kroz izmjene i dopune su obuhvaćene norme koje se odnose na internet klađenje, kao i odredbe u vezi sa sprečavanjem pranja novca i finansiranja terorizma.

Pomenutim izmjenama prvi put je uvedena varijabilna naknada, kao i podjela igara koje se priređuju putem interneta, što dovodi do efekta povećanja od cca 1 mil. € mjesečno od početka 2024. godine.

U toku je izrada nacrtu novog Zakona o igrama na sreću. Osnovni cilj zakona je da se na sistemski održiv način uredi industrija igara na sreću. To se odnosi na precizno definisanje uslova pod kojim se može započeti priređivanje svake vrste igara, računajući opšte uslove priređivanja i uslove za svaku vrstu igre pojedinačno. Definisanje uslova se odnosi i na oduzimanje koncesije/odobrenja priređivačima igara na sreću. Ujedno, preciznije će se definisati uloga Uprave za igre na sreću kao nadležnog organa, kao i nadležnosti inspekcije.

U cilju smanjenja negativnog uticaja koje klađenja nosi sa sobom, po prvi put će se definisati odredbe koje se odnose na oglašavanje priređivanja, preciznije utvrditi problematika udaljenosti objekata od obrazovnih ustanova, raspodjela prihoda od igara na sreću i slično.

Jedan od najvažnijih ciljeva je dalje smanjenje priređivanja koje se sprovodi u “sivoj zoni”. To će se postići kroz zakonsku obavezu prijavljivanja svih igara koje se priređuju, što do sada nije bio slučaj.

Usvajanjem navedenih izmjena stvoriće se uslovi za povećanje javnih prihoda koji se ubiraju po ovom osnovu.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: cca 3 mil. € na godišnjem nivou.

ZAKON O ODUZIMANJU IMOVINSKE KORISTI STEČENE KRIMINALNOM DJELATNOŠĆU

Shodno zakonu, imovinska korist stečena kriminalnom djelatnošću je imovinska korist za koju imalac ne može da dokaže da je zakonito stečena, bez obzira gdje se nalazi.

Imovinska korist predstavlja svako povećanje ili sprečavanje umanjenja imovine proistekle iz kriminalne djelatnosti, kao i prihod ili druguu korist ostvarenu neposredno ili posredno iz kriminalne djelatnosti kao i imovinsko dobro u koje je ona pretvorena ili sa kojim je sjedinjena.

Cilj zakona je oduzimanje imovine onima koji su je nezakonito stekli.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: Imajući u vidu da oduzimanje odnosno prodaja imovine stečene kriminalnom djelatnošću podrazumijeva pravosnažnu sudsku presudu, u ovom momentu nije moguće procijeniti godišnje budžetske prihode po ovom osnovu.

Polazeći od navedenog i konzervativnog pristupa u planiranju prihoda, ova vrsta prihoda nije planirana prezentovanim fiskalnim okvirom koji je dio ove Fiskalne strategije.

LEGALIZACIJA NELEGALNO IZGRAĐENIH OBJEKATA

Legalizacija bespravnih objekata u Crnoj Gori trenutno je uređena Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata koji je stupio na snagu 14. oktobra 2017. godine, a izmjene i dopune ovog zakona, značajne za proces legalizacije bespravnih objekata, stupile su na snagu 14. avgusta 2020. godine. Tokom primjene ovog Zakona, odnosno tokom sprovođenja odredbi koje se odnose na postupak legalizacije bespravnih objekata (Poglavlje X “LEGALIZACIJA BESPRAVNIH OBJEKATA“) od strane jedinica lokalne samouprave, ali i stručne i šire javnosti ukazano je na različite nedoumice i teškoće, te se tokom 2022. godine pristupilo izradi novog zakonskog rješenja koje će tretirati proces legalizacije u Crnoj Gori kroz jedno Zakonsko rješenje (Zakon o legalizaciji bespravnih objekata).

Sprovođenje i rezultati postupka legalizacije bespravnih objekata

Crna Gora se dugi niz godina suočava sa pitanjem bespravne gradnje. Broj objekata izgrađenih suprotno propisima doseže I brojku do sto hiljada. Bečkom deklaracijom o neformalnim naseljima u Jugoistočnoj Evropi, koju je Crna Gora potpisala septembra 2004. godine, predviđeno je da zemlje potpisnice teže potpunom regionalnom rješavanju neformalnih naselja do 2015. godine i da se obavezuju da preduzmu regularizaciju neformalnih naselja i poboljšanje do maksimalne mjere (ali samo u slučajevima koji ne narušavaju odgovarajući urbani razvoj, npr. kršenje prava, zaštitu životne sredine, zaštitu kulturnog nasleđa).

Budući da se radi o dugoročnom i veoma kompleksnom procesu, koji zahtjeva uključenost i punu angažovanost velikog broja subjekata, potrebno je uložiti značajne napore od strane svih učesnika da bi isti dao pozitivne rezultate.

Stupanjem na snagu Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata, 2017. godine započet je proces legalizacije bespravnih objekata. Budući da se ovim Zakonom uspostavio novi sistem planiranja prostora i izgradnje objekata (predviđena je izrada novog državnog planskog dokumenta za cijelu teritoriju Crne Gore, značajne izmjene uvedene su u dijelu uslova izgradnje objekata i dr.) – to se nametnula potreba da se uredi i pitanje legalizacije bespravnih objekata.

Shodno Zakonu, legalizovati se mogu samo bespravni objekti predviđeni planskim dokumentom, ili važećim ili Planom generalne regulacije Crne Gore, koji je državni planski dokument.

Izmjenama i dopunama Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata rok za podnošenje zahtjeva za legalizaciju, koji je ranije shodno zakonu bio devet mjeseci od dana stupanja na snagu, i istekao 16. jula 2018. godine produžen je odnosno, data je mogućnost podnošenja

zahtjeva za legalizaciju, bez prekluzije, što znači bez određivanja roka do kada se zahtjevi mogu podnositi.

Shodno podacima dostavljenim od strane jedinica lokalne samouprave, podnijeto je oko 56.350 zahtjeva.

Prema podacima od kraja decembra 2023. godine, od oko 58.500 podnijetih zahtjeva za legalizaciju na nivou države obrađeno je preko 56.500 zahtjeva, što ukazuje da je obrađeno oko 97% ukupnog broja zahtjeva. Na drugoj strani, od početka postupka legalizacije donijeto je 2.999 rješenja o legalizaciji.

Shodno Zakonu, rješenje o legalizaciji, se može donijeti za bespravni objekat koji se nalazi na orto foto snimku i koji je izgrađen u skladu sa osnovnim urbanističkim parametrima ili smjernicama, važećeg planskog dokumenta donesenog do stupanja na snagu ovog zakona, odnosno planskog dokumenta donijetog shodno Zakonom propisanoj proceduri. Ali ukoliko to nije slučaj, postupak se prekida do donošenja Plana generalne regulacije Crne Gore. Takođe, uslov za donošenje rješenja o legalizaciji su riješeni imovinsko-pravni odnosi na objektu i zemljištu na kome je objekat izgrađen tako da je to takođe jedan od razloga za prekid postupka.

Nakon rješavanja prethodnog pitanja, odnosno donošenja planske dokumentacije ili rješavanja imovinsko pravnih odnosa postupci će se nastaviti.

Prema prikupljenim podacima od jedinica lokalne samouprave, obračunat je i naplaćen dio prihoda od naknade za komunalno opremanje za bespravne objekte. U budžete jedinica lokalne samouprave je uplaćeno 7.982.588,99 € na ime ove naknade, dok je obračunati iznos 8.369.122,45 €. Naime, naknada za komunalno opremanje građevinskog zemljišta, po zahtjevu vlasnika bespravnog objekta može da se plaća jednokratno ili u jednakim mjesečnim ratama, na period od 10 ili 20 godina.

Shodno odredbama Zakona, odnosno člana 169 Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata jedinica lokalne samouprave je dužna da sredstva ostvarena od naknade za komunalno opremanje građevinskog zemljišta za bespravne objekte i naknade za korišćenje prostora iz člana 168 ovog zakona, koristi za komunalno opremanje građevinskog zemljišta i za obezbjeđivanje alternativnog smještaja, u skladu sa ovim zakonom. Znači, sredstva prikupljena u procesu legalizacije će se ulagati u one prostore na kojima su izgrađeni bespravni objekti, u izradnju nedostajuće infrastrukture, objekata od javnog interesa. Krajnji cilj odnosno rezultat koji očekujemo je podizanje kvaliteta života građana i uređen i opremljen prostor.

Imajući u vidu broj podnijetih zahtjeva (preko 58.400), činjenica je da je obrada i rješavanje istih predstavljala izazov za administracije na lokalnom nivou. Takođe, postupak legalizacije je nova procedura, te nije postojala praksa u postupanju. Izmjenama i dopunama Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata, s obzirom na probleme nastale u rješavanju prevelikog broja zahtjeva za legalizaciju, uređeno je da identifikaciju objekta na orto foto snimku i

provjeru da li je objekat izgrađen u skladu sa parametrima i smjernicama planskog dokumenta vrše licencirana privredna društva koja će izdavati izvještaj o identifikaciji objekta, u cilju povećanja efikasnosti rješavanja postupaka. Cilj ove izmjene je ubrzanje postupaka.

Ukoliko se zna da je podnijeto 58.445 zahtjeva za legalizaciju objekata, da je do sada legalizovano 2.999 objekta i da su za njihovu legalizaciju opštine prihodovale 9,4 mil. € onda se proporcijalno može doći do orijentacionog podatka da bi se legalizacijom svih objekata došlo do prihoda od čak 183 mil. €.

PROCIJENJENI FISKALNI EFEKAT: U zavisnosti od modela za koji će se država opredijeliti (novo zakonsko rešenje) i visine naknada. **Radi konzervativnosti u planiranju prihoda, u okviru Centralnog budžeta nisu planirani prihodi po ovom osnovu.**

MJERE USMJERENE NA UNAPREĐENJE POSLOVNOG AMBIJENTA

REFORMA PORESKE ADMINISTRACIJE (RARP projekat)

Projekat Reforma poreske administracije (RARP) sprovodi se iz kredita Svjetske banke ukupne vrijednosti 18,8 miliona eura, a implementacija istog definisana je na osnovu petogodišnjeg plana implementacije (2018.-2023. godine).

Osnovni cilj koji projekat želi postići je poboljšanje efikasnosti poslovnih funkcija Poreske uprave, kako bi se smanjili troškovi za poreske obveznike. Projekat podržava dugoročnu viziju Crne Gore u stvaranju modernizovanih poslovnih procesa i poreske administracije zasnovane na analizi rizika koja doprinosi većem stepenu dobrovoljnog poštovanja poreskih propisa i efikasnoj naplati poreza.

Veće poštovanje poreskih propisa doprinijeće do porasta prihoda, koji su neophodni za pružanje kvalitetnijih usluga građanima i privredi. Unapređenje kapaciteta Poreske uprave će takođe biti značajna podrška u okviru procesa pridruživanja EU, kao i ekonomskom povezivanju sa zemljama članicama EU.

Projekat se sastoji iz 4 komponente i to:

Komponenta 1: Institucionalni razvoj - Ova komponenta ima sljedeće ciljeve:

- jačanje strateškog fokusa rukovodstva;
- unapređenje upravljanja kadrovima;

- poboljšanje analitičkih kapaciteta neophodnih za podršku strateškom upravljanju;
- poboljšanje pravnog okvira i funkcije žalbi, i
- uspostavljanje modernog upravljanja prihodima.

Komponenta 2: Poslovni procesi - Ova komponenta podržava modernizaciju poslovnih procesa i poboljšanje operativne efikasnosti Poreske uprave. Osnovni ciljevi ove komponente su:

- uvođenje najboljih međunarodnih praksi u operativne funkcije Poreske uprave, unapređenje registracije i povraćaja PDV, formalizovanje analize rizika za potrebe sprovođenja kontrola, unapređenje poslovne analitike u cilju boljeg alociranja kadrovskih kapaciteta;
- čišćenje i racionalizacija podataka iz postojećeg sistema, kako bi se unaprijedila IT infrastruktura, data centar i bezbjednost;
- uvođenje Integrisanog sistema upravljanja prihodima (IRMS). IRMS će obezbijediti funkcionalna sredstva za efikasno upravljanje brojnim rizicima u okviru različitih oblasti poslovanja, a posebno u dijelu koji se odnosi na zadovoljstvo poreskih obveznika, kontrolu, izvještavanje i poslovne procese. Ovaj sistem će funkcionalno zamijeniti postojeće sistemsko rješenje i obezbijediti nesmetan rad i praćenje prihoda sa svih aspekata u okviru Poreske uprave. Rješenje će biti fokusirano na uvođenju najboljih međunarodnih praksi u poreskoj administraciji. Takođe, sistem treba da obezbijedi integraciju sa eksternim sistemima na mnogo boljem nivou nego što je sada. IRMS će stvoriti osnovu za praćenje svih poslovnih procesa koji se vode u Poreskoj upravi, kao i osnovu za upravljanje učinkom osoblja, upravljanje rizicima u vezi sa otplatom poreskih obaveza, praćenje poreskih obveznika i svih poslovnih transakcija u vezi sa njima, savremeno i fleksibilno izveštavanje i analizu. Sistem treba da obezbijedi sve elemente savremenog pristupa Poreske uprave.

Komponenta 3: Usluge poreskim obveznicima - Ova komponenta ima za cilj finansiranje aktivnosti vezanih za: modernizaciju usluga koje se pružaju poreskim obveznicima, povećanje razumijevanja procedura, prava i obaveza poreskih obveznika. Ova komponenta će takođe razmotriti postojeće usluge koje se pružaju poreskim obveznicima, kadrovske potrebe i identifikovati preporuke za njihovo unapređenje.

Komponentna 4: Elektronska fiskalizacija - Ova komponenta ima za cilj da doprinese poboljšanju efikasnosti aktivnosti Poreske uprave jer će omogućiti prikupljanje podataka u realnom vremenu.

Prikupljanje podataka u realnom vremenu dovodi do efikasnije kontrole poreskih obveznika i unapređenja statističkog izvještavanja i analize. Od 01. juna 2021. godine počeo je sa primjenom sistem elektronske fiskalizacije, koji podrazumijeva fiskalizaciju gotovinskih i bezgotovinskih plaćanja u realnom vremenu koju vrše svi obveznici fiskalizacije u Crnoj Gori.

Veoma važan dio ove komponente je i DWH (skladište podataka). DWH predstavlja sistem koji se koristi za izvještavanje i analizu podataka, te se smatra ključnom komponentnom poslovne inteligencije. Ovaj sistem omogućava objedinjavanje podataka iz različitih izvora, pruža moćne alate za analizu podataka i izradu detaljnih izveštaja, što može pomoći u otkrivanju nepravilnosti i donošenju efikasnijih i pravovremenih mjera, omogućava bolje praćenje i kontrolu poreskih prihoda.

Napredna analitika i integracija podataka mogu pomoći u identifikaciji sumnjivih aktivnosti i prevara, što može poboljšati efikasnost u sprovođenju zakona.

UBRZAVANJE POVRAĆAJA PDV-A

Zakon o porezu na dodatu vrijednost propisuje da se povraćaj PDV-a vrši u roku od 60 odnosno 30 dana. Takođe, ovo zakonsko rješenje omogućava i umanjivanje poreskog duga, odnosno plaćanje drugih poreza u slučaju postojanja viška ulaznog PDV.

Neblagovremeno postupanje poreskog organa po podnesenim zahtjevima za povraćaj PDV kredita, datira iz perioda COVID-a, kada je Poreska uprava bila u obavezi da poštuje naredbe Ministarstva zdravlja o preduzimanju privremenih mjera za sprječavanje unošenja zaraznih bolesti u zemlju, suzbijanje i sprječavanje prenošenja korona virusa, zbog čega je značajan broj poreskih inspektora u dužem vremenskom periodu bio privremeno spriječen za rad. Imajući u vidu da je u prethodnom periodu postojala praksa da se inspeksijski nadzor vrši po svakom podnesenom zahtjevu za povraćaj/preusmjer PDV kredita, razlog za neblagovremeno postupanje poreskog organa je i veliki broj predmeta u kojima su poreski inspektori morali postupati.

U cilju prevazilaženja navedenog problema, poreski organ je u prethodnom periodu, analizom poslovnih procesa i postojećeg stanja, prepoznao i identifikovao potrebu izrade novog Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, kojim bi se na bolji i efikasniji način obavljali svi poslovni procesi, a sve u cilju stvaranja efikasnije Uprave i dostizanja standarda savremenih poreskih administracija.

Usvajanjem Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji izvršene su značajne izmjene u skladu sa preporukama eksperata MMF-a i u dijelu koji se tiče povraćaja PDV, i to:

centralizovana je poreska inspekcija;

analiza zahtjeva za povraćaj/preusmjer PDV kredita je dodijeljena u nadležnost Grupi za analizu rizika, izbor predmeta za kontrolu i izvještavanje u okviru Sektora za operativu u oblasti inspekcijskog nadzora.

Pored navedenog, 12.02.2024. godine doneseno je Pravilo u dijelu analize zahtjeva za povraćaj/preusmjer PDV kredita. Cilj internog pravila je reforma u dijelu analize zahtjeva za povraćaj/preusmjer PDV kredita i vršenja inspekcijskog nadzora samo u slučajevima kod kojih je analizom rizika uvrđena potreba za istim.

FORMIRANJE FINANSIJSKE POLICIJE

U cilju kreiranja povoljnijeg poslovnog ambijenta kroz sprečavanje nelegalnog poslovanja i suzbijanja korupcije, Ministarstvo finansija će predložiti zakonsko rešenje kojim će se stvoriti formalne pretpostavke za formiranje finansijske policije. Kako bi se iskoristila ekspertiza koja u ovoj oblasti ima Italija, već je uspostavljena komunikacija i održan niz sastanaka sa relevantnim državnim institucijama “Guardia di Finanza” Republike Italije, na kojima je konstatovano postojanje prostora za saradnju, kroz obuku budućih kadrova finansijske policije od strane Guardia di Finanza, s obzirom na to da ova italijanska posebna policija ima školu za specijalizaciju u oblasti borbe protiv finansijskih malverzacija.

Imajući u vidu trenutnu decentralizovanost institucija koje vrše kontrolu u ovoj oblasti, Vlada Crne Gore smatra da bi formiranjem finansijske policije, ovaj organ mogao znatno lakše da se bori, kako sa korupcijom na najvišem nivou, tako i sa svim vrstama finansijskih malverzacija.

REFORMA CARINSKE ADMINISTRACIJE

a) Implementacija novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NCTS):

Novi kompjuterizovani tranzitni sistem (NCTS) je bespapirni tranzitni sistem koji se zasniva na elektronskom podnošenju tranzitnih deklaracija i elektronskoj razmjeni podataka između carinskih organa potpisnica Konvencije o zajedničkom tranzitu³. NCTS omogućava sprovođenje postupka zajedničkog tranzita robe podnošenjem jedne tranzitne deklaracije i jednog obezbjeđenja kod polaznog carinskog organa, koji važe u zemljama potpisnicama Konvencije o zajedničkom tranzitu, odnosno tokom cijelog puta tranzita robe. Primjena NCTS-a, podrazumijeva elektronsko praćenje postupka tranzita, što omogućava brži protok robe i kraće vrijeme potrebno za obavljanje carinskih procedura, a time i uštedu vremena i troškova za privrednike.

Pristupanje Crne Gore Konvenciji o zajedničkom tranzitu očekuje se tokom 2026. godine, kada će se obezbijediti elektronska povezanost u sprovođenju tranzitnog postupka sa

³ EU, EFTA, Ujedinjeno Kraljevstvo, Turska, Srbija, Sjeverna Makedonija i Ukrajina.

carinskim organima država članica Konvencije, što će doprinijeti smanjenju vremena i troškova za sprovođenje tranzitnih postupaka. Prednosti korišćenja NCTS-a su mnogobrojne. Elektronska povezanost sa državama članicama Konvencije će doprinijeti bržem, jeftinijem, sigurnijem i jednostavnijem kretanju roba u tranzitu, bez pratećih papirnih dokumenata.

b) Uspostavljanje “TRACK AND TRACE” sistema u cilju smanjenja nelegalne trgovine duvanskim proizvodima

Okvirna konvencija o kontroli duvana (WHO FCTC) odnosno Protokol o eliminaciji nedozvoljene trgovine duvanskim proizvodima, Crna Gora ratifikovala je 2017. godine.

Protokol kao ključni cilj ima uspostavljanje “Track&Trace“ sistema kojim se omogućava praćenje kretanja i porijekla duvanskih proizvoda u realnom vremenu tokom cjelokupnog lanca snabdijevanja, počev od same proizvodnje pa sve do krajnjeg potrošača. Na ovaj način, svaki duvanski proizvod dobija jedinstvenu identifikacionu oznaku i podliježe punoj kontroli od trenutka kada napusti lokaciju proizvođača do prvog maloprodajnog objekta u kojem će se vršiti njegova prodaja. Prema tome, prijavljena je svaka faza u komercijalnom lancu, u cilju sprječavanja krijumčarenja i smanjenja nelegalne trgovine duvanskih proizvoda.

U Crnoj Gori, kao i u Evropskoj uniji i u zemljama regiona, izražena je problematika krijumčarenja i nedozvoljene trgovine akciznim robama, prije svega cigaretama, a prema nekim podacima procjenjuje se da naša zemlja svake godine gubi između 15-20 miliona eura zbog sivog tržišta cigareta što predstavlja oko 30% vrijednosti ukupnog legalnog tržišta duvanskih proizvoda.

Iako je Crna Gora preuzela niz koraka u borbi protiv nelegalne trgovine cigaretama posljednjih godina, što je rezultiralo značajnim rastom naplate prihoda od akciza na duvan i duvanske proizvode, procjenjuje se da se jedan dio ovih proizvoda još uvijek prometuje u “sivoj zoni”.

Implementacija “Track&Trace” sistema imala bi pozitivne efekte u suzbijanju “sive ekonomije” na tržištu duvanskih proizvoda, a za rezultat povećanje legalnog prometa duvanskih proizvoda što pokazuje i praksa nakon uvođenja ovog sistema u mnogim zemljama Evrope.

Brojni su i drugi benefiti koji bi ovaj sistem donio, i to: prvenstveno, povećanje budžetskih prihoda (akciza i PDV); usklađenost sa međunarodnim propisima koji se odnose na kontrolu duvana; stvaranje fer tržišta za sve učesnike u lancu snabdijevanja duvanskim proizvodima; zaštita potrošača - potrošači bi bili sigurni da konzumiraju bezbjedan duvanski proizvod i prikupljanje važnih podataka o svim tokovima u lancu koji se mogu upotrijebiti u razne svrhe.

Kako je već urađena mapa puta koja je jasno definisala sljedeće korake na putu njegove implementacije, ali i jasno definisala vremenske okvire za svaki od njih, očekuje se da će sa njegovom realizacijom otpočeti 2025. godine, a procijenjeno nepходно vrijeme za njegovu punu implementaciju je tri godine. (uključujući izmjenu zakonske regulative, objavljivanje

tendera za izbor najboljeg ponuđača - izdavaoca identifikacionih oznaka, izrada ugovora, plaćanje sistema, vođenje kampanje o benefitima sistema itd.).

REFORMA CENTRALNOG REGISTRA PRIVREDNIH SUBJEKATA (CRPS)

1) Transformacija CRPS-a u Agenciju za registre, odnosno formiranje državnog registra:

Sadašnje stanje Centralnog registra privrednih subjekata, glavnog nosioca procesa registracije u Crnoj Gori, je takvo da isti funkcioniše kao sektor u Poreskoj upravi. Sagledavajući ukupnu situaciju, kao i praksu zemalja koje su u ovoj oblasti među prvima u svijetu, nameće se jasan zaključak da Crna Gora treba da ide u pravcu osnivanja nezavisne Agencije za registraciju preduzeća/Državni registar.

Na taj način olakšao bi se proces uvezivanja i razmjene podataka sa privrednim registrima u okruženju, preko projekta BIFIDEX, ali i privrednim registrima EU, kroz projekat povezivanja evropskih registara – EBRA. EU Direktiva nalaže da svaka zemlja članica osnuje centralni registar, privredni registar ili registar privrednih subjekata. Administrativne barijere prema građanima uklonile bi se konstituisanjem jedne institucije kao nosioca poslova registracije i vođenja jedinstvene, centralne baze podataka, čime je ustanovljen princip racionalizacije administrativnih funkcija države („svi registri na jednom mjestu”).

Ovakvim rješenjem, Upravni sud i dalje ima ulogu u obezbjeđivanju sudske zaštite kod registracije kad u posljednjem stepenu vodi upravni spor po tužbi kojom se registracija osporava, a privredni sud rješava stečajevе, izriče mjere zabrane obavljanja djelatnosti, mjere u odnosu na povrede zakona, a koje se tiču konkretnih pravnih situacija koje presudom treba razriješiti.

Formiranje CRPS-a kao posebnog tijela, odnosno Agencije bi imalo sljedeće prednosti:

- Najbolje rješenje na duži rok koje bi doprinijelo posvećenosti reformi i unapređenju ovog procesa (kreiranje tačne i ažurne baze podataka, veća transparentnost dokumenata i podataka, brže stvaranje uslova za potpunu elektronsku registraciju za sve subjekte koji se registruju u Registru, stvaranje preduslova za povezivanje i razmjenu podataka sa registrima EU, nakon što Crna Gora postane članica EU).
- Princip “sve na jednom mjestu”, dostupnost informacija i olakšan pristup podacima koji su bitni za ukupno sagledavanje poslovanja društva,
- Većina zemalja u EU su zemlje koje imaju samostalne agencije,
- Najveći potencijal za razvoj u samostalni samoodrživi organ,
- Novi izvori prihoda kroz razvoj analitike i naprednog izvještavanja

- Samostalne agencije imaju sljedeće države iz okruženja: Srbija, Makedonija, Slovenija i dr.

b) Omogućavanje potpune elektronske registracije:

Željeno stanje Centralnog registra privrednih subjekata i procesa registracije ima za krajnji cilj reformu procesa registracije preduzeća, kako bi se cjelokupan proces osnivanja preduzeća i plaćanje naknade odvijao elektronskim putem, kroz koju osnivač ili ovlašćeno lice može da unese podatke, doda dokumenta, potpiše ih elektronski, dobija notifikacije o završenom postupku registracije, dopuni dokumenta i bude informisan o statusu svog zahtjeva u svakom trenutku. Imajući u vidu trenutno stanje, kao i „željeno stanje” koje je prilagođeno standardima Regiona i razvijenih zemalja, napominjemo da proces pojednostavljenja i omogućavanja potpune elektronske registracije i elektronskih izmjena podataka zahtijeva značajno vrijeme, posvećenost više institucija i strateški pristup.

Tehnički preduslovi za potpunu elektronsku registraciju privrednih subjekata je moguća tek nakon uspostavljanja razmjene podataka između svih organa koji učestvuju u ovom procesu, odnosno omogućavanjem da registri razmjenjuju podatke putem JISERP-a. Osnovna funkcija JISERP-a, kao centralnog interoperabilnog sistema, je pružanje institucijama jedinstvene komunikacione platforme za razmjenu podataka koja je infrastrukturna podrška za kvalitetno i ažurno pružanje usluga, a samim tim i podrška elektronskoj registraciji privrednih subjekata. Nacrt Zakona o privrednim društvima i Nacrt Zakona o registraciji privrednih i drugih subjekata ne predstavljaju prepreku ovom procesu, već afirmišu elektronske usluge i razmjenu podataka različitih institucija.

Kod elektronske registracije e-potpis u potpunosti zamjenjuje ovjeru dokumenta, a kod papira je ovjera i dalje neophodna. Nakon što zaživi proces elektronske registracije privrednih subjekata, postojaće određeni broj privrednika koji ovaj sistem neće koristiti već će osnivati preduzeća dolaskom na šalter CRPS-a. Ukoliko sam osnivač ne koristi on line aplikaciju, registraciju treba da izvrši službenik CRPS-a. Osnivač predaje zahtjev i dokumenta na šalteru, a dalji proces obavlja službenik, s tim što treba da bude omogućeno da se uplata taksi izvrši u samom CRPS-u karticom.

c) Spajanje Centralnog registra poreskih obveznika i osiguranika (CROO) i registara koje vodi Uprava za statistiku sa CRPS-om i dodjeljivanje matičnog broja od strane jednog organa u državi:

Formiranje Agencije za registre, zahtijeva i stvaranje preduslova, kako u dijelu izmjena zakonskih propisa, objedinjavanja registracije svih pravnih lica na jednom mjestu, odnosno registraciju pravnih lica u Državnom registru/Agenciji u dijelu dodjeljivanja matičnih brojeva i statističkih podataka: oblik organizovanja, oblik svojine, šifra djelatnosti. Naime, dodjeljivanje

matičnih brojeva/PIB-ova za pravna lica se sada vrši na dva mjesta u Poreskoj upravi - CRPS i MONSTAT-u. Rješenjem o registraciji privrednom subjektu, odnosno poreskom obvezniku se automatski, odnosno istovremeno dodjeljuje registarski broj i poreski identifikacioni broj (PIB). PIB se označava u numeričkom obliku i on je kod pravnih lica (osmocifreni broj) preuzeti matični broj dodijeljen od Centralnog registra privrednih subjekata (CRPS), odnosno Uprave za statistiku Crne Gore - MONSTAT (ostala pravna lica koja nemaju obavezu registracije kod CRPS), dok je kod fizičkih lica (trinaestocifreni broj) preuzeti jedinstveni matični broj (JMB) dodijeljen od Centralnog registra stanovništva (MUP-a). Osnovna svrha registracije je da se dodjeljivanjem PIB-a koriste poreski obveznik, poreski organ i svi posrednici u poreskim događajima, tako što se PIB unosi na sva dokumenta i postaje osnovna veza u svim transakcijama poreskog obveznika.

Ministarstvo finansija je obrazovalo Međuresorsku radnu grupu za pripremu Analize regulatornog okvira za razvrstavanje organizacija koje ne obavljaju privrednu djelatnost. U pripremi Analize učestvuju sva referentna ministarstva, resorne uprave, kao i predstavnici Vlade Crne Gore i Sekretarijat savjeta za konkurentnost u skladu sa svojim nadležnostima. Nakon pripremljene Analize stvoriće se preduslovi za dodjeljivanje matičnih brojeva / PIBova za pravna lica na jednom mjestu.

Centralni registar obveznika i osiguranika (CROO) se fizički nalazi u sklopu CRPS-a zbog postupka objedinjenje registracije. Zbog odvojenih baza podataka, gotovo Rješenje iz CRPS-a, službenici odnose dva puta dnevno CROO-u, kako bi podnosilac dobio Rješenje o registraciji, PIB-u i PDV broj (ukoliko je to tražio u Zahtjevu registraciju PDV) u roku od 3 radna dana kako je zakonom propisano, na jednom mjestu.

Jedinstvena prijava za registraciju poreskog obveznika "JPR" obrasca, koja se podnosi CROO-u, sadrži u velikoj mjeri podatke koji se preklapaju se sa sadržinom registracione prijave koja se podnosi prilikom registracije privrednog društva - Jedinstvenom registracionom prijavom "JRP", te podacima iz samog Rješenja o registraciji. Tako se podnošenjem JPR obrasca unose u CROO i podaci koji se već nalaze u CRPS.

Registar CRPS/Agencije, treba da bude unificirani, integrisani, jedinstven registar, sa svim načelima i atributima, koji obuhvata u sebi sve što je trenutno dio CRPS i CROO registara, ali takođe i sva potrebna proširenja i unaprijeđenja bez obzira na trenutnu i buduću zakonsku regulativu i nadležnosti koje ona propisuje. U tom smislu registar je jedini izvor svih informacija o poreskim obveznicima, osiguranicima, pravnim licima, preduzetnicima, fizičkim licima sa svim njihovim specijalizacijama, ulogama i atributima, identifikatorima, vrstama i kategorijama, statusima i slično u sadašnjosti i prošlosti. Kao takav mora biti na raspolaganju ostalim komponentama sistema bilo pojedinačno i na upit ili kod masovne obrade.

d) Tačni i ažurni podaci privrednih subjekata:

Baza podataka preduzeća u poslovnom registru treba da bude spremna da se ubuduće poveže sa poslovnim registrima država članica EU. Sređivanje baze CRPS, imajući u vidu trenutni status baze podataka i značajan broj u praksi neaktivnih preduzeća u CRPS-u, na osnovu uporednih iskustva zemalja iz okruženja, dolazi se do zaključka da bi bilo vrlo korisno odraditi preregistraciju svih privrednih subjekata i na taj način obezbijediti ažurnu bazu, koja je preduslov za sve vrste ozbiljnih analitika za potrebe privatnog i javnog sektora. Isti problem su imale zemlje iz okruženja Srbija, Sjeverna Makedonija, Slovenija itd.

Dakle, u slučaju crnogorskog registra, neophodno je pokrenuti proces usklađivanja svih privrednih subjekata na osnovu zakonom propisane procedure koja bi omogućila da u narednom periodu dobijemo registar čijim podacima će se vjerovati i koje će koristiti sve zainteresovane strane (privatni sektor, javni sektor, EU itd.). Ovaj proces treba da omogući da u CRPS postoji podjela na aktivne i neaktivne/ažurne i neažurne privredne subjekte. Na taj način istovremeno će se postići usklađenost sa EU Direktivom, u ovom dijelu.

e) Registracija nerezidenata po osnovu JMB:

Navedena mjera ima za cilj poboljšanje postupka registracije nerezidenata.

Stranac je obavezan da dođe tri puta u Crnu Goru radi otvaranja firme i to u slučaju, da angažuje agenciju ili advokata koja će mu pružiti svu pravnu i administrativnu pomoć. Prvi put, da potpiše dokumenta za otvaranje firme. Drugi put, da nakon registracije firme (rok za registraciju je 3 radna dana) lično preda dokumenta MUP-u za dobijanje dozvole za boravak i rad. Treći put, da lično preuzme od MUP-a dozvolu za boravak i rad, posle 20 dana od predaje dokumentacije. U idealnom slučaju, ovo zahtijeva najmanje 30 dana da neprekidno boravi u Crnoj Gori ili da tri puta dolazi i odlazi iz Crne Gore u roku od 30 dana. Ostale obaveze su dobijanje računa kod banke (obavezno lično prisustvo), prijava direktora i društva Poreskoj upravi i dobijanje odobrenja za rad za pojedine djelatnosti (ove obaveze mogu da se obave i putem punomoćnika).

Pasoš je obavezan dokument za identifikaciju stranca prilikom registracije društva kod CRPS. Ukoliko je stranac izvršni direktor društva obavezan je da traži i dobije dozvolu za boravak i rad kod MUP-a. Za dobijanje dozvole za boravak i rad potrebno je 10-ak dokumenata, između ostalog i nostrifikacija diplome.

Ovo bi zahtijevalo izmjene Zakona o strancima u dijelu da stranac prvo u MUP-u dobije JMB/ID broj i da sa tim brojem bude registrovan u svim organima u CG.

IZMJENE ZAKONA O ROKOVIMA IZMIRENJA NOVČANIH OBAVEZA

Predloženim izmjenama izvršiće se usklađivanje postojećih zakonskih rješenja koja se odnose na rokove izmirenja novčanih obaveza između privrednih subjekata, posebne naknada za troškove prouzrokovane povjeriocu dužnikovim zakašnjenjem sa ispunjenjem novčane

obaveze u komercijalnim transakcijama, kao i dijelu koji se tiče rokova za izmirivanje novčanih obaveza između javnog sektora i privrednih subjekata sa Direktivom 2011/07/EU o borbi protiv zakašnjelog plaćanja u komercijalnim transakcijama. Navedenim izmjenama skratice se rokovi izmirenja novčanih obaveza, što će dovesti do poboljšanja poslovnog ambijenta i obezbijediti bolju likvidnost posebno u sektorima malih i srednjih preduzeća koja su najviše pogođena neizmirivanjem novčanih obaveza u roku.

Ovim izmjenama takođe se predviđa da nadzor nad sprovođenjem ovog zakona vrše organ državne uprave nadležan za poslove finansija u odnosu na komercijalne transakcije u kojima su subjekti javnog sektora dužnici i organ državne uprave nadležan za poslove ekonomskog razvoja i organ uprave nadležan za poslove poreza u odnosu na komercijalne transakcije između privrednih subjekata.

IMPLEMENTACIJE PROGRAMA ZA SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE

Zbog posljedica po ukupan društveni i ekonomski razvoj koje izaziva neformalna ekonomija, u cilju preduzimanja mjera za prevazilaženje ovog problema na dugi rok donošen je **Program za suzbijanje neformalne ekonomije u Crnoj Gori kojim su definisane mjere za njeno suzbijanje za period od 2024 – 2026. godine**

Program za suzbijanje neformalne ekonomije prepoznaje ključne sektore (turizam, trgovina, saobraćaj, građevinarstvo i poljoprivreda) u kojima neformalna ekonomija godinama unazad predstavlja jednu od najvećih barijera za rast ekonomije.

Program uključuje postojeće i nove mjere za suzbijanje neformalne ekonomije i pruža set kontrolnih i podsticajnih mjera, kako bi se sa jedne strane vršila efikasnija kontrola i spriječila neformalna ekonomija, a sa druge strane olakšalo poslovanje privredi.

Fundamentalni principi na kojima počiva ovaj program i njegovi operativni ciljevi se odnose na princip jednakog tretmana za sve učesnike u ekonomskoj aktivnosti, kroz promovisanje prednosti formalnog poslovanja i smanjenja neformalne ekonomije i njenih negativnih konsekvenci. Konkretnije, operativni ciljevi apostrofiraju smanjenje neformalne ekonomije u poslovanju registrovanih preduzeća i preduzetnika/preduzetnica, ali i registraciju neregistrovanih ekonomskih aktivnosti, odnosno njihovo prevođenje u legalne tokove.

Ciljevi Programa sadrže opšti cilj i operativne ciljeve. Opšti cilj Programa je smanjenje učešća neformalne ekonomije u ukupnoj privrednoj aktivnosti.

Opšti cilj Programa će se operacionalizovati kroz pet operativnih ciljeva, i to:

1. Unapređenje poslovnog ambijenta kroz pojednostavljenje poreske administracije i smanjenje nameta;
2. Podrška fer preduzetništvu i tranziciji u formalnu ekonomiju;
3. Transformacija neprijavljenog rada u formalnu zaposlenost, sa većim fokusom na mlade, žene i zelena radna mjesta;

4. Unapređenje elektronskih usluga javne uprave, institucionalnog okvira i administrativnih kapaciteta u smanjenju neformalne ekonomije;
5. Smanjenje društvene prihvatljivosti neformalne ekonomije.

Imajući u vidu sve ovo, realizacija ciljeva koji su definisani Programom imaće uticaj na javni sektor (centralni i lokalni nivo) koji ima veliki interes za rješavanje pitanja neformalne ekonomije iz razloga što je ovo važan segment za javne finansije jer predstavlja dobar način za povećanja prihoda budžeta, a samim tim i većim mogućnostima za finansiranje rashoda. Osim na javni sektor, program će imati pozitivan uticaj i na privatni sektor, jer će rješavati pitanje nelojalne konkurencije za koje su vrlo često biznis udruženja isticali kao jedno od ključnih barijera za funkcionisanje privrede. Dodatno, realizacija mjera za suzbijanje neformalne ekonomije imaće direktan uticaj i na građane jer mogu biti podrška javnom sektoru za implementaciju mjera na suzbijanju neformalne ekonomije, kao i indirektan uticaj kroz korišćenje benefita od suzbijanja neformalne ekonomije prije svega kroz veći budžet i mogućnosti za veća izdvajanja sredstava za infrastrukturu, obrazovanje, kulturu i dr.

Shodno navedenom, implementacijom Programa zbog preduzimanja restriktivnih mjera, doći će do povećanja kazni za firme i pojedince koji nastavljaju da rade u neformalnom sektoru i predstavljaju nelojalnu konkurenciju s jedne strane, ali će se s druge strane preduzimanjem brojnih preventivnih i stimulativnih mjera doći do rasta budžetskih prihoda.

Kao jedna od ključnih aktivnosti čija je realizacija predviđena Programom je sprječavanje oglašavanja i reklamiranja neregistrovane ili nelicencirane turističke i ugostiteljske djelatnosti kroz punu primjenu Zakona o sprječavanju nelegalnog poslovanja i Zakona o elektronskim medijima.

Naime, povećanje obima kratkoročnog iznajmljivanja smještaja stvorilo je niz izazova među kojima su kao najveći prepoznati:

- Problem transparentnosti: nedostatak transparentnosti u poslovima kratkoročnog iznajmljivanja otežava efikasnu kontrolu i regulisanje ove usluge.
- Regulatorni izazovi: potreba da kratkoročna iznajmljivanja budu dodatno regulisana ali i usklađena sa trenutnim poreskim zakonima i bezbjednosnim standardima.

Navedeni izazovi rješavaće se u skladu sa regulativom EU kroz:

1. Registraciju izdavaoca: svakom izdavaocu biće dodijeljen registarski broj koji će im omogućiti da oglašavaju i izdaju svoju imovinu. Ovo će olakšati identifikaciju izdavaoca i verifikaciju njihovih podataka od strane vlasti.
2. Veću sigurnosti za korisnike: internet platforme će morati da provjere tačnost podataka o imovini i od njih će se podjednako očekivati da vrše nasumične provjere. Vlasti će moći da zaustave registracije, uklone neusaglašene liste ili nametnu kazne platformama u slučaju kršenja regulative.

3. Prikupljanje podataka: kako bi se prikupljali podaci sa internet platformi o aktivnostima izdavaoca, uspostaviće se jedinstveni digitalni registar za razmjenu i verifikaciju podataka između izdavaoca, internet platformi i vlasti.

UNAPREĐENJE E-KATASTRA

Unapređenje e-katastra i prostornog planiranja uključuje sveobuhvatan pristup koji integriše tehnološki napredak, reforme politike, angažovanje zainteresovanih strana i efektivne prakse upravljanja. Standardizacija podataka i osiguranje kvaliteta su ključni za doslednost i pouzdanost, dok interoperabilnost omogućava besprekornu razmjenu podataka između zainteresovanih strana.

Kroz unapređenje e-katastarskog sistema prepoznato je da katastarski podaci čine okosnicu efikasne e-Uprave i poslovanja. Modernizacija ovog sistema vođena je potrebom za većom transparentnošću, efikasnošću i kvalitetom u upravljanju podacima. Integracijom naprednih tehnoloških trendova i standardizacijom poslovnih procesa, cilj je da se uspostavi robusna digitalna infrastruktura koja podržava različite sektore, od javne uprave do privatnih preduzeća.

Reforma uključuje usvajanje novih zakonskih okvira i strateških dokumenata kako bi se osiguralo dosljedno i racionalizovano poslovanje u svim oblastima katastarskog sistema. Biće pružena mogućnosti pregleda i razmjene podataka u realnom vremenu kako bi se unaprijedilo pružanje usluga na zadovoljstvo korisnika. Kontinuirano poboljšanje i ažuriranje katastarskih podataka, prikupljenih prije više od 40-50 godina, su od ključne važnosti. Ovo uključuje detaljne analize i aktivno učešće vlasnika nekretnina kako bi se osigurala tačnost.

Suštinski element ove reforme je stvaranje sveobuhvatne infrastrukture prostornih podataka, koja će, u sprezi sa katastarskim podacima, ponuditi potpuni prostorni pregled neophodan za strateško odlučivanje, infrastrukturno ulaganje i reagovanje u vanrednim situacijama. Planirane aktivnosti uključuju uspostavljanje evidencije vodova, prostornih jedinica i cijena nekretnina, te razvoj geodetskog informacionog sistema kako bi se olakšali dugoročni ciljevi katastarskog sistema. Modernizacija katastarskog sistema će objediniti sve poslovne procese koji se odnose na vlasničku strukturu i prostorne komponente, čime će se poboljšati ukupni kvalitet i dostupnost podataka.

Postojeće e-usluge već zadovoljavaju određene potrebe korisnika, ali modernizacija ima za cilj efikasnije opsluživanje eksternih i internih korisnika sistema. Elektronskim povezivanjem državnih organa, lokalne samouprave i drugih propisanih subjekata značajno ćemo povećati efikasnost e-Uprave i zadovoljstvo privatnog sektora. Kvalitet katastarskih podataka u velikoj mjeri zavisi od aktivnog učešća vlasnika nekretnina, te se stoga pripremaju sveobuhvatne komunikacijske procedure kako bi se na efikasan način uključile sve zainteresovane strane.

Kroz ove napore, e-katastar i prostorno planiranje mogu postati efikasniji, transparentniji i održiviji, od koristi kako sadašnjim tako i budućim generacijama.

Izgradnja kapaciteta i obuka će biti ključna kako bi se osiguralo da su sve zainteresovane strane opremljene da efikasno koriste e-katastar i alate.

Cilj:

Uspostavljanje novih i nadogradnja postojećih e-usluga katastarskih evidencija u cilju modernizacije poslovnih procesa je dio e-Uprave, kao jednog od ključnih registara.

Ključne aktivnosti za razvoj e-usluga je obezbjeđivanje preduslova za kvalitetnu implementaciju, a odnose se na:

- Regulacioni okvir koji će obezbijediti precizno propisane procedure sa strane internih i eksternih korisnika.
- Strateška dokumenta koja će sadržati neophodne potrebe u dijelu kadrovske, hardversko-komunikacione i finansijske strukture realizacije novih Sistema u cilju nadogradnje postojećih i implementaciji novih e-usluga iz nadležnosti Uprave.
- Kontinuirana obuka internih i eksternih korisnika Sistema.
- Podizanje svijesti o značaju tačnih podataka i informacija u cilju obezbjeđivanja kvaliteta podataka.
- Obezbjedivanje finansijskih sredstava za planirane aktivnosti uspostavljanja novog Sistema katastarskih evidencija.

OLAKŠAVANJE OBEZBJEĐENJA NEDOSTAJUĆE RADNE SNAGE

Imajući u vidu da se Crna Gora, posebno tokom trajanja ljetnje turističke sezone, suočava sa nedostatkom kvalifikovane radne snage, Vlada će predložiti djelimično rješavanje ovog problema kroz dva modela:

1) DONOŠENJE ZAKONA O STALNOM SEZONCU

Donošenjem Zakona o stalnom sezoncu urediće se pitanje stalnog sezonca kojim se želi unaprijediti institut sezonskog zapošljavanja, lakši pristup tržištu rada za vrijeme obavljanja sezonskih poslova, prava stalnog sezonca za period kada se ne obavlja sezonski posao, unaprijeđenje poslovnog ambijenta za privredu a u sklopu izraženog problema nedostatka radne snage.

Navedenim propisom želi se postići efikasnije zapošljavanje domaće radne snage za period obavljanja sezonskih poslova, regulisanje zakonodavnog okvira kako bi se omogućila fleksibilnost u ovoj oblasti, kao i aktivno učešće svih relevantnih institucija u sprovođenju ove aktivnosti.

U cilju kreiranja što boljeg i primjenljivijeg rješenja u praksi koje će rezultirati unapređenjem ovog instituta razmotriće se različiti modeli i uporedna iskustva država iz okruženja.

2) IZMJENE ZAKONA O STRANCIMA

Planiranim izmjenama Zakona o strancima, između ostalog, planira se stvaranje preduslova za elektronsku prijavu i odobravanje radnih dozvola za strance, čime će se skratiti procedura odobravanja ovih dozvola. Ujedno, razmatra se mogućnost produžavanja dozvola za boravak i rad na period duži od trenutno važećeg.

IDENTIFIKOVANJE I ANALIZA PORESKIH RASHODA

Programom rada Vlade Crne Gore za IV kvartal 2024. godine, planirana je izrada Izvještaja/analize o poreskim rashodima. Analiza poreskih rashoda ima za cilj proučavanje i procjenu prihoda od poreza kojih se država kroz razne podsticajne mjere odriče u cilju ostvarivanja javnih politika kao što su: zdravstvo, obrazovanje, infrastruktura itd. Analizom poreskih i drugih normativnih akata cilj je identifikovati i po mogućnosti kvantifikovati poreske rashode, analizirati njihovu opravdanost, obzirom da predstavljaju jedan vid ulaganja države u određene oblasti. Poreski izdaci se mogu tretirati i kao alat koji koristi država kako bi podstakla određene aktivnosti ili podržala određene sektore privrede. Njihovi ciljevi mogu varirati zavisno od političkih, ekonomskih i socijalnih prioriteta države. Analiza poreskih rashoda uglavnom ima za cilj da prikaže u kom dijelu i po mogućnosti iznosu se država odriče nekih prihoda u cilju socijalne pravednosti kao i rastu ekonomske aktivnosti, a u dugom roku i povećanju prihoda budžeta kroz proširenje poreske baze, zahvaljujući povećanoj ekonomskoj aktivnosti. Poreski izdaci u Crnoj Gori su definisani kroz niže poreske stope, nulte poreske stope i poreska izuzeća. Njihova zajednička karakteristika je da smanjuju poresku obavezu, a time i prihod državnog budžeta u kratkom roku.

Ciljevi koji se žele postići:

1. Efikasnost trošenja javnih sredstava: Analiza će omogućiti procjenu efikasnosti trošenja javnih sredstava;
2. Transparentnost i odgovornost: Analiza poreskih rashoda doprinosi transparentnosti u trošenju javnih sredstava. Omogućava uvid u ulaganje države u određene sektore na način što se odriče određenih prihoda;
3. Ocjena efikasnosti politika i programa: np : može se ispitati jesu li poreske olakšice i subvencije postigle željene ciljeve ili su potrebne izmjene politika radi poboljšanja efikasnosti;

4. Identifikacija potencijalnih poboljšanja: To može uključivati identifikaciju neefikasnosti, nepotrebne troškove ili potrebu za modifikovanjem određenih programa.
5. Planiranje budućih prioriteta: Na osnovu analize mogu se izvući zaključci o tome koje su politike i programi najefikasniji i kako se poreski prihodi mogu prilagoditi u budućnosti kako bi se bolje zadovoljile potrebe društva.

Preliminarna analiza seta poreskih zakona, koju je radilo Ministarstvo finansija sa Poreskom upravom i Međunarodnim monetarnim fondom, pokazala je strukturu poreskih izdataka u 2023. godini. Identifikovano je 84 poreska izdatka po sljedećim poreskim oblicima:

	Broj identifikovanih Poreskih rashoda	% BDP-a
Porez na dohodak fizičkih lica	23	2,6% BDP
Doprinosi za obavezno socijalno osiguranje	5	
Porez na dobit pravnih lica	7	0,06 % BDP
Akcize	18	
Porez na dodatu vrijednost	31	1% BDP

Deatljna analiza sa pregledom svih poreskih izdataka, biće od strane Vlade razmatrana u IV kvartalu 2024. godine.

REFORMA SEKTORA DRŽAVNIH PREDUZEĆA

Vlada Crne Gore ima snažnu posvećenost i opredijeljenost temeljnim reformama koje su ključne za razvoj zemlje i pristupanje EU. Imajući u vidu makroekonomski značaj privrednih društava u većinskom državnom vlasništvu (u daljem tekstu: sektor državnih preduzeća) za crnogorsku ekonomiju, poseban akcenat 44. Vlade Crne Gore je stavljen na dalju reformu ovog sektora unapređenjem regulatornog okvira koji se odnosi na poslovanje sektora državnih preduzeća ali i kroz unapređenje korporativnog upravljanja u ovom sektoru.

Neefikasno i/ili loše upravljanje privrednim društvima u većinskom vlasništvu države nameće značajne ekonomske i fiskalne troškove za državu, koji se ogledaju kroz aktiviranje garancija za kredite pojedinih privrednih društava, izdvajanje značajnih sredstva iz budžeta opredijeljenih određenim društvima, pozajmice iz budžeta, dok se sa druge strane ekonomske konsekvence ogledaju i kroz značajno izgubljene prihode države koji su uslovljeni nedovoljno efikasnim upravljanjem i poslovanjem nekih od ovih društava.

Uspostavljanje adekvatnog modela upravljanja i efikasnog sistema nadzora nad sektorom državnih preduzeća je reformska mjera koja ima za cilj definisanje jasne vlasničke politike Države i strateškog pristupa u upravljanju u ovim društvima uz definisanje optimalnog modela i mehanizama nadzora radi poboljšanja poslovnih performansi državnih preduzeća i smanjenja fiskalnih rizika njihovog poslovanja. Dakle, cilj mjere je unaprijeđenje korporativnog

upravljanja u sektoru državnih preduzeća, te uspostavljanje nadzorne funkcije koja će se, između ostalog, ogledati i u procjeni i monitoringu finansijskih i fiskalnih rizika njihovog poslovanja.

Ministarstvo finansija je u proteklom periodu sprovelo više aktivnosti koje su bile usmjerene na implementaciju mjere. Ministarstvo finansija je koordinisalo rad Međuresorne radne grupe koja je pripremila Analizu regulatornog okvira za poslovanje privrednih društava u većinskom vlasništvu države. Analiza je obuhvatila pregled institucionalnog i pravnog okvira u kom posluju javna preduzeća i privredna društva u većinskom državnom vlasništvu sa prikazom dijagnostičkog stanja i identifikovanim glavnim nedostacima. Ključni nalazi u predmetnoj analizi su:

- 1) Neujednačen i fragmentiran model upravljanja i nadzora;
- 2) Nedostatak jasne vlasničke politike Države;
- 3) Kolizija određenog broja zakona koji se istovremeno primjenjuju na sektor državnih preduzeća;
- 4) Nesprovedena transformacija 3 javna preduzeća;
- 5) Nefikasno upravljanje i s tim u vezi potreba daljeg jačanja i unapređenja korporativnog upravljanja kroz, između ostalog, profesionalizaciju menadžmenta.

Od januara 2024. godine počela je implementacija Projekta koji se odnosi na reformu sektora državnih preduzeća koji finansira Evropska komisija. Predmetni projekat se implementira uz podršku Svjetske banke koja pruža tehničku pomoć u okviru svog novog Programa izgradnje efektivnog održivog i transformacionog javnog sektora (BEST-javni sektor). Do sada je obezbijeden prvi rezultat ove pomoći – Brza procjena državnih preduzeća u Crnoj Gori u sektoru energetike i turizma, koja pokriva ključne aspekte finansijskog, fiskalnog i korporativnog upravljanja odabranih kompanija. Ostale aktivnosti koje će biti podržane u okviru BEST programa u narednih 12-24 meseca uključuju: podrška razvoju strategije reforme državnih preduzeća, podrška za sveobuhvatnu analizu pravno-regulatornog okvira u kojem posluju državna preduzeća, pomoć zasnovanu na međunarodnom iskustvu za definisanje centralne vlasničke funkcije i izradu vlasničke politike, podršku strateškom komunikacijskom planu za reformu državnih preduzeća, itd.

Kao rezultat sprovođenja reformske mjere, **Crna Gora će imati jasno definisan strateški okvir za upravljanje privrednim društvima u većinskom državnom vlasništvu sa akcionim planom dalje reforme u ovoj oblasti kao i jasno definisanu vlasničku politiku** Države u ovim društvima. Planirano je da se predlog Strategije pripremi do kraja I kvartala 2025. godine i predstavljaće jedinstveni akt koji pruža stratešku viziju i smjernice u vezi sa ciljevima vlasničke politike i korporativnog upravljanja privrednim subjektima, kao i principima korporativnog upravljanja i nadzora u skladu sa međunarodnim standardima i najboljom praksom. Unapređenje regulatornog okvira će dodatno biti postignuto kroz usvajanje izmjena/dopuna postojećih zakona ili kroz donošenje novog zakonskog rješenja koje bi uređivalo poslovanje državnih preduzeća.

Predlog novog zakonskog rješenja odnosno izmjenja i dopuna važećih zakona će biti pripremljen do kraja 2024. godine. Dodatno, u cilju profesionalizacije upravljačkih i nadzornih tijela u sektoru državnih preduzeća, biće propisani kriterijumi za izbor članova odbora direktora u državnim preduzećima.

Imajući u vidu da je udio javnih preduzeća u ukupnoj privredi značajan, a naročito u sektorima koji su u Crnoj Gori prepoznati kao prioritetni na reformskoj agendi (energetika, saobraćaj, itd.), finansijskim nadzorom i podrškom u sprovođenju reformi u cilju efikasnijeg upravljanja u sektoru državnih preduzeća obezbijediće se profitabilnije poslovanje ovih privrednih društava i efikasnija upotreba resursa što će povećati prihode budžeta kroz očekivano povećanje prihoda od dividendi, ali i indirektno kroz povećanje drugih prihoda budžeta usljed boljeg poslovanja. Sa druge, rashodne strane budžeta, značajno će biti ublaženi rizici od novih obaveza nastalih lošim upravljanjem i poslovanjem ovih kompanija.

Realizacijom navedenih aktivnosti stvaraju se preduslovi da upravo sektor državnih preduzeća bude značajniji pokretač ekonomskog razvoja u zemlji, uz jačanje veoma važne izvozne komponente. Takođe, realizacija ove mjere će doprinijeti društveno odgovornijem poslovanju ovih privrednih društava i njihovom efikasnijem servisiranju građana.

UNAPREĐENJE POSLOVNOG AMBIJENTA KROZ DIGITALNU TRANSFORMACIJU JAVNE UPRAVE

Jedan od ključnih elemenata unapređenja poslovnog ambijenta u Crnoj Gori je digitalna transformacija javne uprave, koja ima potencijal da značajno poboljša efikasnost, transparentnost i konkurentnost privrede. U savremenom dobu, gdje tehnologija igra centralnu ulogu u svim aspektima društva, digitalna transformacija omogućava efikasniju, transparentniju i pristupačniju javnu administraciju. Ova transformacija je od suštinskog značaja za privredu, pružajući brojne prednosti koje direktno utiču na poboljšanje poslovnog okruženja.

Digitalna transformacija je prioritet crnogorskog društva, i ista može da pomogne da javna uprava bude brža i efikasnija u rješavanju izazova, da se smanji nivo sive ekonomije, te u krajnjem povećaju strane direktne investicije. Strategija digitalne transformacije Crne Gore 2022-2026. je osnova posvećenosti Vlade Crne Gore bržem razvoju digitalnog društva i korišćenju mogućnosti koje pružaju informaciono - komunikacione tehnologije za opšte ekonomske i društvene koristi. Operativnim ciljem 2.3. Razvoj i unapređenje IKT sektora su definisane niz aktivnosti u cilju pružanja dalje podrške za povećanje kvaliteta i kvantiteta IT industrije u BDP-u Crne Gore. U cilju rješavanja izazova nastavljeno je sa unapređenjem u ovoj oblasti, a sve u cilju realizacije poboljšanja uslova poslovanja.

Formiranjem Koordinacionog tijela za upravljanje procesom digitalne transformacije u Crnoj Gori predviđeno je strateškim ciljem "Povećan kapacitet i sposobnosti za digitalnu

transformaciju Crne Gore”. Kroz uspostavljanje Koordinacionog tijela za upravljanje procesom digitalne transformacije, javna uprava dobija značajan doprinos prilikom kreiranja odgovarajućih pravnih okvira i infrastrukture, zatim stvaranju moderne e-uprave, pružanju podrške startup eko-sistemu, digitalizaciji poslovnih procesa, poslovanju bez papira, i sl. Novoformirano koordinaciono tijelo će promovisati razvoj modernog digitalnog društva i nastojati da na najbolji mogući način iskoristi razvojne mogućnosti koje pružaju informaciono-komunikacione tehnologije i internet. Osnovna svrha rada ovog tijela je povećanje konkurentnosti privrede, stvaranje novih radnih mjesta, razvoj socijalnog i inkluzivnog društva, kao i brža digitalna transformacija Crne Gore.

Jedna od najznačajnijih prednosti digitalizacije je povećanje efikasnosti u radu javne uprave. Automatizacija administrativnih procesa smanjuje vrijeme potrebno za obradu zahtjeva i izdavanje dozvola. Umjesto dugotrajnih procedura koje zahtijevaju više dolazaka u prostorije institucije, poslovni subjekti mogu brzo i jednostavno izvršiti potrebne radnje elektronskim putem. Brže procesuiranje znači brži početak poslovanja i manje vremena izgubljenog na birokratske procedure. Samim tim značajno se smanjuju administrativni troškovi, kako za poslovne subjekte, tako i za samu javnu upravu. Korišćenje digitalnih platformi umanjuje potrebu za papirologijom i fizičkim prisustvom, što direktno smanjuje troškove poslovanja. Ovo omogućava kompanijama da usmjere svoje resurse na rast i razvoj, umjesto na administrativne zadatke.

Digitalne platforme koje se razvijaju doprinose većoj transparentnosti rada javne uprave. Težimo da svi procesi i informacije budu dostupni online, što će omogućiti poslovnim subjektima uvid u status svojih zahtjeva i postupaka. Transparentnost smanjuje mogućnost korupcije i povećava povjerenje privrede u rad institucija, što je ključni faktor za stabilan poslovni ambijent.

Svjesni smo da digitalna transformacija stvara povoljan ambijent za inovacije. Korišćenjem naprednih tehnologija, kao što su vještačka inteligencija, big data i Internet stvari (IoT), privreda može razviti nove proizvode i usluge. Samim tim se stvara mogućnost za poboljšanje konkurentnosti crnogorske privrede na globalnom tržištu, a ujedno i omogućava brži ekonomski rast.

Prepoznajući važnost digitalizacije javne uprave na planu unapređenja poslovnog ambijenta i otklanjanja biznis barijera, u tom pravcu javna uprava razvija niz platformi i elektronskih usluga koje će omogućiti svim poslovnim subjektima da brzo i efikasno izvrše administrativne zadatke online, kao što su registracija preduzeća, prijava poreza i dobijanje raznih dozvola. Pored navedenog radi se i na unapređenju platformi za komunikaciju između privrede i javne uprave, a koje olakšavaju razmjenu informacija i rješavanje problema, što poboljšava ukupnu efikasnost.

Digitalizacija javne uprave je ključni korak ka unapređenju poslovnog ambijenta u Crnoj Gori. Kroz povećanje efikasnosti, smanjenje troškova, poboljšanje transparentnosti i podršku za inovacije, digitalizacija doprinosi rastu i konkurentnosti privrede. Ove inicijative postavljaju temelje za održivi ekonomski razvoj i uspješnu integraciju Crne Gore u evropske i globalne ekonomske tokove.

Digitalizacija Zavoda za zapošljavanje Crne Gore i Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga i Zavod za zapošljavanje Crne Gore sprovode opsežan proces digitalizacije svojih usluga. Ova inicijativa ima za cilj modernizaciju i unapređenje poslovnog ambijenta kroz smanjenje administrativnog tereta, ubrzavanje procedura i pružanje efikasnije podrške poslodavcima. Digitalizacija će omogućiti brži i jednostavniji pristup uslugama, što će pozitivno uticati na poslovnu zajednicu i cjelokupno tržište rada.

Usluge Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga koje će biti digitalizovane u narednom periodu:

- **Refundacija naknada zarada za porodijsko/roditeljsko odsustvo:** Poslodavci će moći da apliciraju za povrat naknada zarada za zaposlene na porodijskom ili roditeljskom odsustvu putem portala, koristeći digitalne sertifikate. Očekuje se da će portal za refundaciju biti funkcionalan u IV kvartalu 2024. godine, čime će se značajno smanjiti administrativni teret poslodavcima.
- **Polaganje stručnog ispita za lica koja se bave poslovima zaštite i zdravlja na radu:** Proces apliciranja za polaganje stručnih ispita će biti digitalizovan, omogućavajući poslodavcima i zaposlenima da apliciraju i upravljaju svojim ispitnim procesima elektronski. Očekuje se da će ova usluga biti dostupna putem digitalnih platformi do 2026. godine.
- **Izdavanje dozvole za rad agencijama za privremeno ustupanje zaposlenih:** Digitalizacija će omogućiti brži i efikasniji proces izdavanja dozvola agencijama za privremeno zapošljavanje. Poslodavci će moći da podnesu zahtjev elektronski, a očekuje se da će ova usluga biti integrisana u digitalni sistem do 2026. godine.
- **Polaganje ispita za dobijanje licence za rad miritelja odnosno arbitara:** Zainteresovana lica će moći da apliciraju elektronski za polaganje ispita za dobijanje licence. Planirano je da ova usluga bude dostupna putem digitalnih platformi takođe do 2026. godine.

Usluge Zavoda za zapošljavanje koje će biti digitalizovane do kraja 2024.godine:

- **Prijava slobodnog radnog mjesta:** Poslodavci će moći prijaviti slobodna radna mjesta putem interneta.

- ***Apliciranje za subvencije / programe / grantove:*** Poslodavci će imati pristup online aplikacijama za različite subvencije, programe i grantove.
- ***Personalizovani profil:*** Kreiranje i upravljanje personalizovanim profilom olakšava pronalaženje odgovarajućih kandidata.
- ***Interakcija sa savjetodavcima:*** Brza podrška i informacije putem online platforme.

REFORME IZ FINANSIJSKOG SEKTORA

PROŠIRENJE GEOGRAFSKOG OBUHVATA SEPA NA CRNU GORU

SEPA (engl. Single Euro Payments Area) predstavlja jedinstveno tržište za plaćanja u eurima, u kojem građani, pravna lica i javne institucije mogu izvršavati bezgotovinske platne transakcije u eurima, primjenom jedinstvenih postupaka, koji se na isti način primjenjuju na cijelom SEPA području. SEPA je projekat koji je Evropska unija osmislila nakon uvođenja eura kao zajedničke valute, a sa ciljem da se prekogranična bezgotovinska plaćanja za privredne subjekte i za građane Evropske unije učine jednakim u brzini i po nižim troškovima, kao što se obavljaju unutar pojedinačnih zemalja Evropske unije. SEPA područje obuhvata 36 država, od čega 27 država članica Evropske unije (EU) i Island, Lihtenštajn, Norvešku, Švajcarsku, Ujedinjeno Kraljevstvo, Monako, San Marino, Andoru i Vatikan.

Osnovne prednosti učešća u SEPA-i su: jednostavnost, pogodnost i efikasnost plaćanja u eurima, kako za potrošače, tako i za pravna lica koja posluju u više zemalja, kao i izbjegavanje različitih standarda kartičnih šema kod plaćanja u eurima, a doprinosi i uštedi u vremenu i novcu. Pored toga, SEPA stvara jedinstveno tržište za usluge plaćanja i stvara veću konkurenciju između pružalaca platnih usluga i pružalaca usluga kartica, što koristi i potrošačima i pravnim licima, koji dobijaju veći izbor visoko konkurentnih usluga podstaknutih tehnološkim inovacijama.

Crna Gora je, krajem marta 2024. godine, uputila pred aplikaciju Evropskoj komisiji, na mišljenje. Nakon pozitivnog mišljenja Evropske komisije, Crna Gora će formalno predati aplikaciju za proširenje geografskog područja SEPA na Crnu Goru što se očekuje početkom jula 2024. godine.

Nakon što Crna Gora bude uključena u geografski opseg SEPA-e, pružaoci platnih usluga (kreditne institucije, platne institucije...) se mogu prijaviti za pridruživanje pojedinačnim SEPA šemama (SEPA kreditni transfer, SEPA instant kreditni transfer, SEPA direktno zaduživanje).

Finansijske efekte za proširenje geografskog obuhvata SEPA na Crnu Goru, u ovom momentu nije moguće odrediti, ali prema istraživanju koje je Svjetska banka sproveda za zemlje Zapadnog Balkana, troškovi bezgotovinskih transakcija za mala, mikro i srednja preduzeća između zemalja regiona su šest puta veći u odnosu na njihove pandane unutar EU, te se očekuje da ukoliko se poveća digitalizacija plaćanja, odnosno digitalizuju se plaćanja za 10% na nivou regiona, dovešće do snižavanja sive ekonomije za oko 2 procentna poena. SEPA bi, takođe, trebalo da dovede do snižavanja troškova doznaka i smatra se ako se snize za oko 3% da će to dovesti do ušteda od pola milijarda eura, na nivou regiona Zapadnog Balkana.

Pristupanjem SEPA-i omogućiti će uplate i primanje uplata u eurima pod jednakim uslovima, pravima i obavezama, kao u zemljama EU, uz značajno smanjenje troškova prekograničnih plaćanja Crne Gore sa zemljama EU.

Benifiti koje SEPA donosi Crnoj Gori:

1. **Jednostavnost transakcija:** SEPA omogućava građanima i pravnim licima u Crnoj Gori da jednostavno izvršavaju međunarodne platne transakcije, koristeći standardizovane procedure.
2. **Smanjenje troškova:** Platne transakcije unutar SEPA zone su jeftinije nego preko klasičnih međunarodnih transfera, što rezultira manjim troškovima za građane i pravna lica.
3. **Brzina transakcija:** SEPA omogućava brže transakcije, često istog ili narednog dana, što znači da novac stiže brže nego kod tradicionalnih transfera.
4. **Pristup evropskom tržištu:** SEPA olakšava preduzećima u Crnoj Gori pristup evropskom tržištu, čime se otvaraju nove poslovne mogućnosti i povećava konkurentnost.
5. **Standardizacija procedura:** SEPA standardizuje procese i formate transakcija, što olakšava upravljanje platnim operacijama i smanjuje mogućnost grešaka.

TRANSFORMACIJA INVESTICIONO RAZVOJNOG FONDA U CRNOGORSKU RAZVOJNU BANKU

a) Donošenje zakona o Crnogorskoj razvojnoj banci: Investiciono razvojni fond Crne Gore (IRF) je, kao državna finansijska institucija opredijeljen ostvarivanju strateških razvojnih ciljeva i sprovođenju ekonomske politike Vlade Crne Gore. IRF od osnivanja ima kontrakličnu ulogu, posebno naglašenu u premošćavanju negativnih efekata krize, kroz finansijsku podršku privredi, čime se obezbjeđuje rast i razvoj privrednih subjekata i očuvanje radnih mjesta.

Komparativna analiza regulative sa rješenjima dobrih praksi razvojnih banaka u Evropskoj uniji (EU), ukazala je da sadašnje zakonsko rješenje predstavlja limitirajući faktor ka daljem rastu i razvoju institucije, naročito uvažavajući sve aspekte uspješne integracije u EU i korišćenja raspoloživih fondova.

Postojeći zakonski okvir nije predvidio sve mogućnosti, pa je za dalji rast i razvoj IRF-a neophodno postojeći zakonski okvir revidirati ili usvojiti novi Zakon o razvojnoj banci. Potrebno je u najkraćem roku stvoriti uslove da privreda dobije nove podsticaje koji će generisati snažniji razvoj, kvalitetnija i sigurna radna mjesta.

Brojni su primjeri zemalja iz neposrednog okruženja (Hrvatska, Makedonija, BiH) i Evropske unije (Njemačka, Mađarska, Slovenija, Francuska itd.), kao i na globalnom nivou (Kina, Brazil, Rusija, Japan itd.) koji ukazuju na opravdanost poslovanja razvojne institucije.

Postojanje institucije koja će se baviti finansiranjem razvojnih i infrastrukturnih projekata, razvojem mikro, malog i srednjeg biznisa, garantovanjem (izvoznih i ostalih) poslova i sl., je od ključnog značaja u crnogorskoj privredi, koja ima ograničenu monetarnu politiku. Takođe, u odsustvu instrumenata prilagođavanja spoljnim šokovima, razvojna institucija će prepoznati mogućnosti premošćavanja problema kod dugoročno značajnih projekata, prije svega mikro, malog i srednjeg biznisa i njihovog očuvanja na tržištu.

Očekuje se i da će transformacija u razvojnu banku dovesti do efikasnog korišćenja novih finansijskih instrumenata uključujući poslove osiguranja izvoza od netržišnih rizika. Obavljanjem poslova osiguranja izvoza, institucija bi preuzela ulogu izvozno - kreditne agencije za obavljanje poslova osiguranja izvoza, u ime i za račun države, kao instrument kojim država podstiče izvoz i internacionalizaciju domaćih privrednih subjekata.

OSNIVANJE KREDITNO GARANTNOG FONDA

Srednjoročnim Programom rada Vlade Crne Gore 2024-2027. godina, predviđeno je utvrđivanje Predlog zakona o kreditno garantnom fondu Crne Gore, do kraja IV kvartala 2024. godine.

Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) u potpunosti podržava osnivanje Kreditno garantnog fonda, kroz ekspertsku podršku u izradi zakona i tehničku pomoć u obezbjeđenju osnivačkog kapitala.

Donošenjem Zakona će se stvoriti pravne pretpostavke za osnivanje i početak rada Kreditno garantnog Fonda Crne Gore, nezavisne i samostalne institucije, koja treba da unaprijedi pristup finansiranju prvenstveno preduzetnicima, mikro, malim i srednjim preduzećima u Crnoj Gori.

Analiziranjem finansijskog sektora, uočeno je da je trend rasta kreditnih portfolija zaustavljen tokom 2020. i početkom 2021. godine, što je direktna posljedica smanjenog odobravanja kredita od strane banaka i drugih finansijskih institucija u uslovima COVID-19 krize. Takva kretanja su dodatno pogodila preduzetnike, mikro, mala i srednja preduzeća i uz sve postojeće poteškoće, dodatno im otežala pristup finansiranju. U isto vrijeme, likvidnost bankarskog sektora je i dalje visoka, dok je adekvatnim i pravovremenim mjerama na planu restrukturiranja kredita, nivo loših kredita zadržan na prihvatljivom nivou. Osnivanjem Kreditno garantnog fonda će se omogućiti pristup finansiranju privrednim subjektima koji su prepoznati kao rizični.

Predlogom zakona će se urediti izdavanje garancija kreditnim institucijama, lizing društvima i mikrokreditnim finansijskim institucijama kao davaocima kredita, kao i osnivanje, djelatnost i poslovanje Kreditno-garantnog fonda Crne Gore, u skladu sa ekonomskim politikama Vlade Crne Gore.

Glavni cilj Zakona je, da se kroz aktivnosti Kreditno garantnog fonda, podstakne i ubrza privredni razvoj Crne Gore, poveća lokalna privredna aktivnost putem davanja podrške finansiranju onim privrednim subjektima koji u postojećim uslovima imaju ograničen ili otežan pristup kreditiranju. Cilj je kroz ovaj mehanizam aktivirati onaj segment tržišta koji ima kvalitetne projekte i programe, ali zbog nedostatka dovoljnog kolaterala za klasično finansiranje, izostanka kreditne istorije ili nekog drugog razloga koji nije u direktnoj vezi sa samim predmetom finansiranja, nije u prilici da obezbijedi eksterno finansiranje svoje aktivnosti.

Implementacijom propisa indirektno bi moglo doći do povećanja prihoda za budžet Crne Gore kroz povećanje broja mikro, malih i srednjih preduzeća, otvaranja novih radnih mjesta, itd.

U pripremi Predloga zakona uzete su u obzir najbolje međunarodne prakse kada su u pitanju drugi kreditno garantni fondovi širom svijeta, pravni i regulatorni okvir Crne Gore, te specifičnosti crnogorskog poslovnog i finansijskog sektora.

Očekuje se da bi Kreditno- garantni fond mogao biti funkcionalan u periodu od 8 do 10 mjeseci nakon usvajanja Zakona.

EMITOVANJE DOMAĆIH DRŽAVNIH OBVEZNICA ZA STANOVNIŠTVO (FIZIČKA LICA) - RETAIL OBVEZNICE

Tržište kapitala Crne Gore je, poslednjih godina u stagnaciji, te je, u cilju “oživljavanja” i razvoja tržišta Ministarstvo finansija pripremlilo analizu kako domaćeg, tako i međunarodnog tržišta, u dijelu koji se odnosi mogućnost zaduživanja po povoljnijim uslovima, odnosno emitovanje domaćih državnih obveznica i za stanovništvo (fizička lica), sa rokom dospjeća do 3 godine (retail obveznice).

Emisijom retail obveznica, Država bi omogućila građanima da plasiraju višak novčanih sredstava po povoljnijim uslovima, nego što je to slučaj kod komercijalnih banaka. S obzirom na visoku likvidnost komercijalnih banaka, navedeni proizvod ne bi ugrozio istu.

Takođe, Država bi emisijom Retail obveznica obezbijedila novčana sredstva po uslovima koji su povoljniji u odnosu na zaduženja na međunarodnom tržištu, čime bi podstakla razvoj domaćeg tržišta kapitala, što je i preporuka eksperata Međunarodnog monetarnog Fonda i Evropske komisije.

Ministarstva finansija je planiralo, do kraja 2024. godine, da sprovede detaljnu analizu tržišta, kao i da sprovede markentišku kampanju kojom bi se pospiješila finansijska pismenost stanovništva, a ukoliko uslovi na tržištu budu povoljni, odradi i pilot projekat emisije, koji bi podrazumijevao emitovanje manje količine hartija. Na osnovu rezultata pilot projekta Ministarstvo finansija bi razmotrilo opcije o emitovanju Retail bonda na kvartalnom nivou.

Ministarstvo bi krajem 2024. ili početkom 2025. godine emitovalo prvu količinu Retail obveznica u ukupnom iznosu od 50 mil. € po kamatnoj stopi do 4% na godišnjem nivou, čime bi se ostvarila ušteda po osnovu troškova za kamatu usljed smanjenja kamatne stope sa procijenjenih 6% na 4%.

Ukoliko bi navedena emisija bila uspješno realizovana, a tražnja za ovim obveznicama i dalje postojala, emitovana bi se novu količinu retail obveznica, u zavisnosti potražnje na tržištu. Na ovaj način bi se obezbijedila finansijska sredstva sa povoljnijom cijenom od cijene na međunarodnom tržištu, bilo kroz dosadašnje emisije ili kreditna zaduženja, što će uticati na smanjenje troška po osnovu kamate.

MJERE NA STRANI RASHODA

NOVE MJERE I OBAVEZE KOJE OPREDJELJUJU NIVO BUDŽETSKIH RASHODA U PERIODU REALIZACIJE FISKALNE STRATEGIJE ODOSE SE NA:

JAČANJE SEKTORA JAVNE BEZBIJEDNOSTI I ODRBANE

Sredstva u okviru ovog sektora opredjeljuju se Ministarstvu unutrašnjih poslova; Ministarstvu odbrane; Direkciji za zaštitu tajnih podataka; Upravi za kapitalne projekte; Agenciji za nacionalnu bezbjednost; Regionalnom ronilačkom centru za podvodno deminiranje i obuku ronilaca. Sredstva se obezbjeđuju za sprovođenje redovnih aktivnosti u okviru programa koji doprinose:

- efikasnijem i blagovremenom preventivnom i operativnom djelovanju u slučaju elementarnih nepogoda i tehničko-tehnoloških nesreća sa ciljem zaštite i spašavanja ljudi, materijalnih i kulturnih dobara i životne sredine;
- Zaštiti tajnih podataka, zaštiti nacionalne bezbjednosti koja se odnosi na zaštitu Ustavom utvrđenog poretka, bezbjednosti i teritorijalnog integriteta Crne Gore;
- bezbjednom korišćenju vodenih površina i spašavanju ljudskih života, materijalnih i kulturnih dobara u vodi, traženje i vađenje potonulih stvari, odnosno objekata i utopljenih lica; kao i obavljanje istraživačke aktivnosti u moru u svrhu zaštite valorizacije i uspostavljanja zona zaštite u moru (morskom ekosistemu);
- zaštiti bezbjednosti građana i Ustavom utvrđenih sloboda i prava i zaštiti imovine;
- sprečavanju vršenja i otkrivanje krivičnih djela i prekršaja, pronalaženje i hvatanje učinilaca krivičnih djela i prekršaja i njihovo dovođenje nadležnim organima, održavanje javnog reda i mira; obezbjeđivanje javnih okupljanja, obezbjeđivanje određenih ličnosti, objekata i prostora; nadzor i kontrolu bezbjednosti u saobraćaju;
- obezbjeđenju državne granice i vršenje granične kontrole, kao i kontroli ulaska, kretanja, boravka i izlaska stranaca;
- odbrani suvereniteta, nezavisnosti i teritorijalnog integriteta Crne Gore.

U cilju daljeg jačanja kapaciteta ovog sektora, za naredni period se predviđa sprovođenje novih politika, i to: Modernizacija opreme i adaptacija objekata; Podizanje stepena bezbjednosti svih

učesnika u drumskom saobraćaju s krajnjim ciljem dostizanja standarda zemalja Evropske unije u ovoj oblasti; Jačanje kapaciteta policije za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i međunarodnu operativnu policijsku saradnju; Jačanje tehničkih kapaciteta policije za primjenu specijalnih istražnih metoda; Unapređenje elektronskog sistema nadzora državne granice; Osavremenjavanje procesa rada, obuka zaposlenih i servisno održavanje postojeće opreme u skladu sa standardom ISO 17025 i akreditacija Forenzičkog centra; Smanjenje rizika od pranja novca i finansiranja terorizma; Sprovođenje Strategije za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala 2024-2027; dalje jačanje sistema integrisanog upravljanja granicom; nabavka patrolnih brodova za potrebe Mornarice Vojske Crne Gore.

Institucije nosioci aktivnsoti: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Agencija za nacionalnu bezbjednost, Ministarstvo odbrane.

Ukupni procjenjeni fiskalni efekat: Ukupno izdvajanje na godišnjem nivou po osnovu mjere iznosi **51.9 mil. € (Ukupna izdvajanja za potrebe realizacije mjere u srednjem roku 168 mil. €)**

PRAVOSUĐE I ZAŠTITA PRAVA

U ovoj oblasti obezbjeđuju se sredstva za realizaciju redovnih aktivnosti u vezi sa: Zaštitom ustavnosti i zakonitosti; obezbjeđenja efikasnog i racionalnog sprovođenja sudskih postupaka; vršenje poslova gonjenja učinilaca krivičnih djela i drugih kažnjivih djela koja se gone po službenoj dužnosti; organizaciji i sprovođenju obuka sudija i državnih tužilaca, kao i organizovanje i sprovođenje obuke i advokata, notara, javnih izvršitelja, savjetnika, službenika i pripravnika u sudovima i državnim tužilaštvima; izrada i praćenje realizacije strateških dokumenata za oblast pravosuđa, praćenje procesa harmonizacije pravnog sistema u oblasti pravosuđa sa standardima i propisima EU, praćenje, obezbjeđenje i sprovođenje zakona u oblasti pravosuđa; obezbjeđenje funkcionisanja sistema izvršenja krivičnih sankcija; itd.

U cilju daljeg jačanja kapaciteta i unapređenja procesa u vezi sa ostvarivanje funkcija nosilaca prethodno navedenih aktivnsoti, u narednom periodu je planirana implementacija sljedećih politika:

- Održivost monitoring Sistema za praćenje UN Konvencije o pravima lica sa invaliditetom;
- Održivost praćenja migracionih tokova na teritoriji Crne Gore i ostvarivanja prava migranata i izbjeglica u skladu sa međunarodnim konvencijama i standardima;
- Unapređenje i integrisanje principa rodne ravnopravnosti u javnim politikama kroz sprovođenje Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2025-2029 godine;
- Donošenje i implementacija Strategije manjinske politike 2024-2028.godine;

- Zaštita prava i jednakost lica sa invaliditetom;
- Zaštita ljudskih prava i sloboda i zabrana diskriminacije;
- Izgradnja zatvora za sjevernu regiju Crne Gore u opštini Mojkovac;
- Izgradnja novog objekta pritvorske jedinice u kompleksu UIKS-a;
- Izgradnja Nacionalnog centra za upravljanje dokazima;
- Unapređenje sprovođenja alternativnih načina rješavanja sporova;
- Unapređenje efikasnosti borbe protiv kriminala, korupcije, pranja novca, terorizma i ratnih zločina.

Institucije nosioci aktivnosti: Institucije sudstva i tužilaštva, Ministarstvo pravde, Centar za alternativno rješavanje sporova, Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, kao i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda.

Ukupni procjenjeni fiskalni efekat: Ukupno izdvajanje na godišnjem nivou po osnovu mjere iznosi **23.1 mil. € (Ukupna izdvajanja za potrebe realizacije mjere u srednjem roku oko 75 mil. €).**

MJERE U OBLASTI EKONOMIJE I TURIZMA

U ovoj oblasti obezbjeđuju se sredstva za realizaciju redovnih aktivnosti u vezi sa: stvaranjem dobrog poslovnog ambijenta; jačanjem konkurencije i ekonomske konkurentnosti, unapređenjem oblasti zaštite konkurencije i razvoju e-trgovine u funkciji razvoja tržišta i modernog preduzetništva; podizanjem nivoa konkurentnosti turističkog proizvoda i intenziviranju investicionih ulaganja u sektor turizma; napređenjem i implementacijom strateškog i zakonodavnog okvira za efikasniji industrijski i regionalni razvoj; realizacijom politike inovacione djelatnosti, unapređenje inovacione infrastrukture, finansijska podrška za inovacije, transfer i integraciju tehnologija, izradu podzakonskih akata, sprovođenje i praćenje strateških dokumenata u oblasti inovacione djelatnosti; upravljanje mineralnim sirovinama; Implementacijom i unapređenje zakonodavnog i strateškog okvira u oblasti rudarstva i geoloških istraživanja, energetike i energetske efikasnosti itd.

U narednom periodu planirano je sprovođenje sljedećih novih politika: DALJE unapređenje energetske efikasnosti u javnim zgradama; povećanje kvaliteta pružanja javnih usluga u oblasti ekonomskog razvoja; unapređenje konkurentnosti privrede; praćenje i razvoj sektora elektronskih komunikacija u Crnoj Gori; dalji razvoj zanatstva u Crnoj Gori za period implementacije 2025-2027.godine; dalji razvoj poštanske djelatnosti; inteziviranje usvajanja evropskih i međunarodnih standarda na nacionalnom nivou; efektivno upravljanje zaštićenim područjima; unapređenje životne sredine i monitoring Morskog ekosistema.

Institucije nosioci aktivnosti: Ministarstvo ekonomskog razvoja; Zavod za metrologiju; Agencija za zaštitu konkurencije; Institut za standardizaciju; Ministarstvo turizma, ekologije,

održivog razvoja i razvoja sjevera; Ministarstvo energetike i Ministarstvo rudarstva, nafte i gasa.

Ukupni procjenjeni fiskalni efekat: Ukupno izdvajanje na godišnjem nivou po osnovu mjere iznosi **28 mil. € (Ukupna izdvajanja za potrebe realizacije mjere u srednjem roku 75 mil. €)**

MJERE U OBLASTI OBRAZOVANJA, NAUKE I SPORTA

U ovoj oblasti sredstva se opredjeljuju za sprovođenje aktivnosti koje se odnose na: analiziranje, praćenje i planiranje stanja u oblasti predškolskog, osnovnog, srednjeg visokog obrazovanja, obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja; podršku međunarodnim programima mobilnosti studenata istraživača kroz multilateralne programe; opštu podršku učenicima osnovnih i srednjih škola i studentima u procesu obrazovanja, u cilju približno jednake dostupnosti obrazovanju; podršku naučno istraživačkoj djelatnosti; praćenju i utvrđivanju stanja u oblasti sporta i podsticanju i promociji razvoja sporta kod djece, studenata i osoba sa invaliditetom; razvoj i sprovođenje politike mladih itd.

Pored redovnih aktivnosti, u narednom periodu planirana je implementacija novih politika, i to: povećanje broja medijatora u osnovnom i predškolskom obrazovanju; formiranje Fonda za dualno obrazovanje; politika inovacija i pametne specijalizacije; politika naučnoistraživačke djelatnosti; unapređenje smještajnih i infrastrukturnih kapaciteta u oblasti prosvjete; razvoj stručnog obrazovanja u pogledu održanih državnih i međunarodnih takmičenja učenika srednjih stručnih škola u vještinama, obuka za nastavnike, stručne saradnike i direktore prema Katalogu stručnog usavršavanja nastavnika, organizovanih obuka i savjetodavnih posjeta u cilju podrške implementaciji modularizovanih obrazovnih programa, kao i organizovanih, realizovanih i evaluiranih obuka za nastavnike, stručne saradnike i direktore prema Katalogu stručnog usavršavanja nastavnika; Usklađivanje Crnogorskog sistema obezbjeđenja kvaliteta visokog obrazovanja sa „Evropskim standardima i smjernicama za obezbjeđenje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja, (ESG).

Institucije nosioci aktivnosti: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija; Crnogorska akademija nauka, Ispitni centar, Centar za stručno obrazovanje, Agencija za kontrolu i obezbjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja.

Ukupni procjenjeni fiskalni efekat: Ukupno izdvajanje na godišnjem nivou po osnovu mjere iznosi **40 mil. € (Ukupna izdvajanja za potrebe realizacije mjere u srednjem roku 129 mil. €)**

DIGITALIZACIJA ZDRAVSTVENOG SISTEMA

Pored redovnih aktivnosti institucija u oblasti zdravstva, koje se ondose na: uspostavljanje mjera za očuvanje i unapređenje zdravlja građana; promociju zdravlja stanovništva; ostvarivanje prava iz oblasti zdravstvene zaštite; razvoju, ekonomskoj održivosti i poboljšanju kvaliteta zdravstvene zaštite; snadbijevanje lijekovima i medicinskim sredstvima; realizaciji tretmana medicinskog otpada; realizaciji nacionalnih preventivnih programa za rano otkrivanje i liječenje kancera; izrada programa za prevenciju, otkrivanje i kontrolu zaraznih bolesti; sprovođenje transplatacionog programa u Crnoj Gori; kontinuiranoj medicinskoj edukaciji i razvoju; sprovođenje posebnih programa zdravstvene zaštite, kontinuirano unapređenje zdravstvene infrastrukture i izgradnja novih zdravstvenih ustanova, u narednom periodu planirana je digitalizacija zdravstvenog sistema.

Naime, digitalizacijom zdravstvenog Sistema uticalo bi se na unapređenje zdravstvenog sistema, čime bi se obezbijedio veći kvalitet zdravstvene zaštite. Takođe, istim bi se pružila mogućnost građanima odabira kako će ostvariti svoja prava i kako će doći do najbolje usluge, bilo to putem *telemedicine*, *mzdravlja*, *ezdravlja* ili uživo. Istovremeno, ljekar će dobiti siguran i pouzdan alat koji će im pružiti sigurnost i podršku tokom obavljanja svojih redovnih aktivnosti.

Neizostavan je pozitivan uticaj sa ugla obuhvatnijeg pregleda stanja zdravstvenog sistema sa informacijama koje su od značaja prilikom utvrđivanja prioriteta i sa aspekta uticaja najznačajnijih politika

Opšti cilj politike jeste podizanje nivoa kvaliteta zdravstvene zaštite za građanje Crne Gore.

Očekuje se značajan uticaj i na:

- Usklađivanje zakonske regulative;
- Ostvarivanje razmjene podataka i integracije svih nivoa zdravstvene zaštite u punom obimu;
- Dalje unapređenje postojećih servisa i procesa u zdravstvenom sistemu;
- Uvođenje i korišćenje novih servisa za građane kako bi isti na efikasan i ekspeditivan način ostvarili svoja prava, *telemedicine*, *ezdravlja*, *mzdravlja*, *EZK*;
- Stvaranje uslova za saradnju sa naučno-istraživačkom i startup zajednicom kroz otvorene podatke;
- Praćenje upotrebe lijekova kroz sistem *Track & Trace*;

Institucije nosioci aktivnosti: Ministarstvo zdravlja

Procjenjeni fiskalni efekat: Ukupno izdvajanje na godišnjem nivou po osnovu mjere iznosi oko **4.6 mil. €** (Ukupna izdvajanja za potrebe realizacije mjere u srednjem roku **9.15 mil. €**)

MJERE U OBLASTI KULTURE

Sredstva namijenjena za oblast kulture odnose se na implementaciju sljedećih programa: podrška razvoju kulturno-umjetničkog stvaralaštva; podrške kulturnim i kreativnim industrijama, realizacija umjetničkih i kulturnih programa i sadržaja koji reprezentuju nacionalnu savremenu umjetničku produkciju i međunarodnu kulturnu saradnju Crne Gore u oblasti pozorišne djelatnosti, muzičke djelatnosti, kinematoografskog sadržaja; prikupljanje i zaštita igranih, dokumentarnih i kratkometražnih filmova crnogorske produkcije, filmova crnogorskih autora, te filmova proizvedenih u Crnoj Gori i o Crnoj Gori; istraživanje, zaštita, prezentacija i valorizacija kulturne baštine, konzervatorske, muzejske, arhivske, kinotečke, i bibliotečke djelatnost, državnih simbola i spomen-obilježja, njegovanje revolucionarnih tradicija i podsticanje antifašizma; stvaranju uslova za prezentovanje investicionih potencijala u oblasti kulturne baštine u inostranstvu; obezbjeđivanju i realizaciji stranih donacija za kapitalne projekte, pristupanju i korišćenje međunarodnih fondova za valorizaciju kulturne baštine;

Pored redovnih aktivnosti, u narednom periodu planirana je implementacija novih politika, i to: revalorizacija kulturnih dobara; implementacija informacionog sistema kulturnih dobara (KuDIS); internacionalizacija rada Muzeja kroz jačanje i unapređenje međunarodne saradnje i obezbjeđivanje adekvatne infrastrukture; osavremenjavanje muzejske postavke; repozicioniranje Prirodnjačkog muzeja Crne Gore; definisanje posebnog statusa reprezentativnih strukovnih udruženja

Institucije nosioci aktivnosti: Ministarstvo kulture i medija, Uprava za zaštitu kulturnih dobara

Procjenjeni fiskalni efekat: Ukupno izdvajanje na godišnjem nivou po osnovu mjere iznosi oko **3 mil. €** (Ukupna izdvajanja za potrebe realizacije mjere u srednjem roku **10.3 mil. €**)

MJERE U OBLASTI BILATERALNE I MULTILATERALNE SARADNJE

U okviru ove oblasti sredstva se obezbijeduju, između ostalog, unapređenje bilateralne i multilateralne saradnje, međunarodne ekonomske i kulturne saradnje u odgovarajućim oblastima i zaključivanje međunarodnih ugovora. U narednom periodu planiran je dalji razvoj bilateralne i multilateralne saradnje kroz jačanje mreže diplomatsko konzularnih predstavništva.

S tim u vezi, u narednom periodu planirano je otvaranje **osam novih diplomatsko-konzularnih predstavništava Crne Gore** (Kraljevina Danska, Švajcarska Konfederacija, Država Izrael, Egipat, Japan, Kraljevina Saudijska Arabija, Kenija, Indija) radi jačanja aktivnosti i vidljivosti Crne Gore na međunarodnom planu u cilju brže i efikasnije realizacije

vanjskopolitičkih prioriteta i ostvarivanja političkih, ekonomskih i drugih interesa Crne Gore u globalnim okvirima.

Predložena politika ima za cilj ostvarivanje i zaštitu interesa i ugleda Crne Gore na međunarodnom planu, zaštiti i pomoći crnogorskim građanima koji žive i rade ili putuju van granice Crne Gore, kao i podršku privrednim i drugim pravnim subjektima na međunarodnom nivou, a sve u skladu sa Zakonom o vanjskim poslovima.

Institucije nosioci aktivnosti: Ministarstvo vanjskih poslova

Procjenjen fiskalni efekat: Ukupno izdvajanje na godišnjem nivou po osnovu mjere iznosi oko **0.49 mil. €** (Ukupna izdvajanja za potrebe realizacije mjere u srednjem roku **2.67 mil. €**)

UNAPREĐENJE KVALITETA ZVANIČNE STATISTIKE

Pored redovnih aktivnosti nadležnih institucija koje se bave proizvodnjom zvanične statistike, planiranja je implementacija novih politika u ovoj oblasti i to: sprovođenje popisa poljoprivrede; održavanje sistema i aplikacije promijenjenog metoda prikupljanja podataka (CAPI) u EU-SILC istraživanju i kontrola efikasnosti funkcionisanja; promjena metoda prikupljanja podataka u istraživanju Anketa o radnoj snazi ARS; razvoj diseminacije i komunikacije podataka u skladu sa potrebama digitalnog društva; priprema i sprovođenje Istraživanja o višestrukim pokazateljima MISC7 u 2024. godini; sprovođenje istraživanja o Turističkoj aktivnosti stanovništva Crne Gore; sprovođenje istraživanja o kontinuiranom stručnom usavršavanju i obukama – CVTS; isporuka i implementacija DMS Sistema; promjena metoda prikupljanja podataka u istraživanju Anketa o potrošnji domaćinstva-APD; sprovođenje istraživanja o potrošnji energenata u sektoru domaćinstva

Institucije nosioci aktivnosti: Uprava za statistiku Crne Gore

Ukupna procjena fiskalnog efekata: Ukupno izdvajanje na godišnjem nivou po osnovu mjere procjenjuje se na iznos od **0.93 mil. €** (Ukupna izdvajanja za potrebe realizacije mjere u srednjem roku **1.4 mil. €**)

MJERE U OBLASTI SOCIJALNOG STARANJA

Pored redovnih aktivnosti u ovoj oblasti, a koje se realizuju u okviru programa: socijalne i dječije zaštite; penzijskog i invalidskog osiguranja; boračke i invalidske zaštite; vojnih invalida, porodica palih boraca, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica; zaštitu lica sa invaliditetom, zaštitu starijih lica, nasilje u porodici, zaštita od nasilja nad djecom; pružaja novčane pomoć strancu koji traži međunarodnu zaštitu i azilantu i strancu pod supsidijarnom zaštitom, ministarstvo rada u narednom periodu planira sprovođenje niza izmjena zakonske regulative i izrade strateških dokumenata. Naime, pomenute aktivnosti će u mnogome imati

uticaj na unapređenje trenutnih postupaka i procesa, a sve u cilju smanjenja prepoznatih zloupotreba sistema, te obezbijediti dodatne uštede sredstava, koje je neophodno prerasporediti za razvoj usluga iz sistema socijalne i dječje zaštite, a što će uticati na ubrzanja procesa EU integracija i ispunjavanje uslova utvrđenih završnim mjerilima kroz relevantna pregovaračka poglavlja u ovoj oblasti. S tim u vezi, planirano sledeće:

- Donošenje novog Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, koji će prevashodno imati za cilj prepoznavanje usluga iz oblasti socijalne i dječje zaštite koje je potrebno razvijati, kao i propisati uslove za bolju targetiranost korisnika materijalnog obezbjeđenja porodice, kako bi se razmotrila mogućnost povećanja iznosa davanja;
- Donošenje Strategije deinstitutionalizacije koja za cilj takođe ima razvoj usluga socijalne zaštite, kako bi se izbjegle metode smještanja korisnika u ustanove sistema, te na taj način obezbijedila neka od planiranih usluga za pomoć u kući;
- Izmjene i dopune Pravilnika o medicinskim indikacijama za ostvarivanje prava na materijalno obezbjeđenje, dodatka za njegu i pomoć, ličnu invalidninu i naknadu zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena, u cilju prepoznavanja medicinskih indikacija, koje nijesu uključene u postojeći Pravilnik, što će takođe uticati na budžet CG;
- Izmjene i dopune zakona o povlasticama na putovanje, u cilju iznalaženja novog metoda za priznavanje prava i procesa ostvarivanja istog, kako bi se optimizovali troškovi po ovom osnovu;
- Donošenje Zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta koji će dovesti do reforme sistema invaliditeta te smanjenje zloupotreba sistema;
- Donošenje Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom, u cilju ograničavanja subvencija za zapošljavanje osoba sa invaliditetom;
- Donošenje Zakona o stalnom sezonsku urediće se pitanje stalnog sezonca kojim se želi unaprijediti institut sezonskog zapošljavanja, lakši pristup tržištu rada za vrijeme obavljanja sezonskih poslova, prava stalnog sezonca za period kada se ne obavlja sezonski posao, unaprijeđenje poslovnog ambijenta za privredu a u sklopu izraženog problema nedostatka radne snage posebno u turizmu i u krajnjem veća uključenost domaće radne snage za vrijeme sezone.

Institucije nosioci aktivnosti: Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga i Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije.

Procjena fiskalnih efekata: pojedine mjere će zahtijevati dodatna finansijska ulaganja i izdvajanja iz budžeta države u narednom periodu, dok će određene aktivnosti ostvariti uštedu u budžetu, te se procjenjuje da će ove aktivnosti kumulativno biti fiskalno neutralne.

REFORMA SISTEMA ZARADA

Selektivan pristup uvećanju zarada u prethodnom periodu doveo je do narušavanja jednog od osnovnih principa Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru koji podrazumijeva ujednačenost zarada za rad na istim ili sličnim poslovima i radnim mjestima koji zahtijevaju isti nivo odnosno podnivo kvalifikacija.

Osim nesistematičnog uvećanja koeficijenata složenosti poslova u okviru granskih i pojedinačnih kolektivnih ugovora tokom prethodne dvije godine više puta je promijenjena Odluka o dodatku na osnovnu zaradu za obavljanje poslova na određenim radnim mjestima. Shodno mišljenju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda donošenjem i primjenom ove Odluke došlo je do povrede ljudskih prava i sloboda odnosno do diskriminacije zaposlenih u pogledu prava na jednaku zaradu za isti rad ili rad jednake vrijednosti.

Za 2024. godinu planirana je reforma u sistemu zarada za zaposlene u javnom sektoru koja se radi uz podršku eksperata Svjetske banke. Cilj reforme je utvrđivanje koeficijenata složenosti poslova na jedan pravedan način, primjena najboljih praksi u zemljama EU uz otvorenu komunikaciju i dijalog sa predstavnicima svih sindikata. Prilikom kreiranja ovog regulatornog okvira neophodno je naći optimalno rješenje u mjeri mogućeg, racionalnog i realnog.

S obzirom na složenost problema, rješavanju istog se mora pristupiti na sistemski način i donijeti mjere kojima će se smanjiti razlike i nelogičnosti u sistemu zarada, doprinijeti optimizaciji procesa i racionalizaciji broja zaposlenih u javnoj upravi i u konačnom, doprinijeti povećanju ekonomskog rasta.

Predlogom Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru će preciznije biti definisani pojedini pojmovi, jasno utvrđena prava na dodatke, naknade i ostala lična primanja zaposlenih u javnom sektoru.

Intencija Ministarstva finansija je da se utvrdi tekst novog Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru, kojim će se predvidjeti da se koeficijenti složenosti poslova utvrđuju podzakonskim aktima Vlade, kako bi se isti utvrdili na sistematičan i transparentan način i kako bi se izbjegle situacije da se kolektivnim pregovaranjem za radna mjesta koja imaju isti ili sličan opis poslova utvrđuju različiti koeficijenti.

Koeficijenti složenosti poslova za državne službenike i namještenike su početkom 2023. godine izdvojeni iz Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru u Granski kolektivni ugovor za oblast uprave i pravosuđa i uvećani za cca 23%, dok su koeficijenti složenosti poslova za grupe poslova A, B i C (u koje su razvrstana zvanja javnih funkcionera, nosilaca pravosudnih funkcija, ljekara i univerzitetskih profesora) propisani Zakonom ostali na istom nivou tj. nepromijenjeni. Stoga, je neophodno izvršiti određeno uvećanje koeficijenata za grupe poslova A, B i C, kako bi isti bili utvrđeni adekvatno nivou složenosti i odgovornosti ovih poslova. Planirano uvećanje koeficijenata za navedenu grupu poslova je neophodno i iz razloga što u trenutnom sistemu zarada u određenim slučajevima službenici imaju veće zarade od nadređenih rukovodećih lica.

Pored donošenja novog regulatornog okvira za zarade u javnom sektoru veoma važan segment reforme sistema zarada je implementacija Sistema za centralizovani obračun zarada. Naime, kroz Instrumente pretpriprustupne pomoći (IPA II) 2014-2020 u sklopu politike podrške upravljanja javnim finansijama (PFM), u januaru 2019. godine potpisan je ugovor o uslugama pod nazivom „Implementacija Sistema za centralizovani obračun zarada“. Projekat podrazumijeva implementaciju jedinstvenog softverskog sistema za obračun zarada, koji će centralizovati obračun zarada za sve potrošačke jedinice na državnom nivou, osiguravajući interoperabilnost sa podacima u centralnoj kadrovskoj evidenciji Uprave za ljudske resurse i povezanim informacionim sistemima unutar samog Ministarstva finansija.

Do uvođenja Sistema za centralizovani obračun zarada jedna grupa potrošačkih jedinica je vršila obračun zarada kroz interni softver za obračun zarada u Ministarstvu finansija (oko 9.500 zaposlenih), dok je druga grupa potrošačkih jedinica vršila samostalni obračun zarada od strane računovodstva svake potrošačke jedinice. Ovakav pristup je dovodio do brojnih izazova u svakodnevnom radu a posebno u dijelu kontrole obračuna.

Nakon obimnih pripremnih aktivnosti u vidu analize postojećeg zakonodavnog okvira u oblasti obračuna zarada, nabavke i instalacije serverske opreme, razvoja i adaptacije aplikacije, testiranja sistema, probnih obračuna i postupka obuke krajnjih korisnika iz pojedinačnih subjekata, Ministarstvo finansija je otpočelo sa operativnom upotrebom Sistema za centralizovani obračun zarada u februaru 2022. godine. U aprilu 2024. godine sistem obuhvata 153 subjekta sa oko 11.500 zaposlenih.

Sistem donosi značajne benefite, uvodi jednakost u primjeni propisa iz oblasti obračuna zarada, otklanja postojeće uočene nepravilnosti, omogućava znatno viši nivo kontrole, smanjuje stepen mogućih grešaka i automatizuje brojne procese koji su se obavljali manuelno. Na taj način se omogućava efikasnija kontrola i pregled budžetskih sredstava namijenjenih za zarade javnih službenika kao i kvalitetnije i brže izvještavanje o obračunatim zaradama.

Ministarstvo finansija je pripremila akcioni plan kojim je predviđeno uključivanje preostalih potrošačkih jedinica u Sistem centralizovanog obračuna zarada tokom 2024. i 2025. godine. Ova inicijativa slijedi nakon izazovnog perioda obilježenog logističkim preprekama koje su rezultat sajber napada, a koje tek treba da budu u potpunosti riješene. Finalni cilj je uključivanje svih subjekata koji se finansiraju iz budžeta države u Sistem za centralizovani obračun zarada do kraja 2025. godine.

UPRAVLJANJE JAVNIM INVESTICIJAMA

Jačanje mehanizama za upravljanje javnim investicijama jedna je od prioritarnih aktivnosti Ministarstva finansija, čemu govori u prilog sljedeće:

- U okviru Ministarstva finansija formiran je Direktorat za upravljanje javnim investicijama i politiku javnih nabavki, čija se oblast rada fokusira na planiranje i praćenje javnih investicija koje se finansiraju iz kapitalnog budžeta države (kroz dvije implementacione jedinice – Upravu za kapitalne projekte i Upravu za saobraćaj) i realizaciju javnih ugovora;
- Vlada je u januaru 2024. godine uspostavila Savjet za javne investicije koji je zadužen za koordinaciju javnih investicija na nivou države, kojim predsjedava predsjednik Vlade;
- Ministarstvo finansija je u januaru 2024. godine završilo nadogradnju BMIS sistema, tj elektronskog sistema za upravljanje Budžetom, uz poseban segment posvećen praćenju kapitalnih projekata budžeta u saradnju sa implementacionim jedinicama, na dnevnom nivou;
- Početkom 2024. godine uvedeno je izvještavanje od strane Ministarstva finansija, na način da se objavljuju kvartalni izvještaji o realizaciji Kapitalnog budžeta;
- Vlada je donijela novu Odluku o izradi Kapitalnog budžeta sa odredbama koje se odnose na nove obaveze u dijelu predlaganja, praćenja i monitoringa kapitalnih projekata;
- Cijeneći sistemski pristup upravljanju javnim investicijama, Ministrstvo finansija je pripremilo izmjene i dopune Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, kako bi sistemski uspostavilo mehanizme upravljanja javnim investicijama i stvorilo zakonske osnove za unapređenje oblasti u dijelu planiranja i implementacije kapitalnih projekata. Navedeno se odnosi kako na projekte kapitalnog budžeta na centralnom nivou, tako i na javne investicije lokalnih samouprava i privrednih subjekata u većinskom državnom vlasništvu;
- U toku su aktivnosti na kreiranju e-registra javnih investicija Crne Gore;
- Fiskalnom strategijom precizira se okvir ulaganja u infrastrukturu do 2027. godine.

Na ovaj način stvaraju se novi institucionalni okviri za unapređenje javnih investicija, efikasniju koordinaciju i realizaciju aktivnosti u dijelu kapitalnih projekata i drugih projekata infrastrukturnog razvoja. Poseban akcenat u narednom periodu biće na pokretanju novih infrastrukturnih projekata u sektoru saobraćaja i stvaranja preduslova za dalji ekonomski razvoj Crne Gore.

Osim dosadašnjeg modela po kojem je država kroz kapitalni budžet finansirala izgradnju infrastrukture kao jedini investitor, preduzimaju se aktivnosti u dijelu kreiranja prostora za nove investicione forme koje kombinuju autoritet javnih institucija i ekspertizu privatnog sektora, ostvarive kroz javno- privatno partnerstvo.

Takođe, radiće se i na strateškom partnerstvu, kroz uspostavljanje novih modela za realizaciju investicija, kroz novi pristup koji uvažava investitora, pružajući mu olakšan pristup državnim institucijama, koji administrativne forme svodi na minimum.

KAPITALNI BUDŽET U PERIODU 2024 – 2027. GODINE

U posmatranom periodu 2024-2027 struktura budžetske potrošnje biće promijenjena na način postizanja većeg učešća kapitalnog budžeta u ukupnoj potrošnji podstaknuto izgradnjom druge dionice autoputa Bar-Boljare, od Mateševa do Andrijevice, kao i započinjanjem aktivnosti na izgradnji ostalih planiranih dionica autoputa uključujući i Jadransko-jonski autoput, kao i drugih prioriternih brzih saobraćajnica. Navedeno će imati snažne efekte po privredni rast i dugoročni razvoj crnogorske privrede, čime će se otvoriti veće izvozne mogućnosti olakšanim pristupom ino tržištima i boljom regionalnom povezanošću.

Takođe, u cilju jačanja investicionog ciklusa i očekivanog investicionog buma u godinama koje slijede, osim značajnog ulaganja u putnu infrastrukturu, planirani su i veliki kapitalni projekti u sektoru obrazovanja, turizma, zdravstva i energetike, sa posebnim akcentom na obnovljive izvore energije i povećanje energetske efikasnosti, što će ubrzati dugoročnu zelenu transformaciju crnogorske privrede. Visok nivo javnih investicija, uz planirane kapitalne izdatke u narednim godinama, omogućiće veću produktivnost domaće privrede, poboljšati tokove zapošljavanja i uslove života i povećati učešće na tržištu rada.

U cilju realizacije infrastrukturnih i drugih razvojnih projekata kojima se daje zamajac ekonomskom rastu, u posmatranom periodu za realizaciju kapitalnih projekata iz budžeta Crne Gore biće investirano oko 1,96 milijarde eura, od čega oko 1,07 milijarde iz opštih prihoda budžeta (Kapitalni budžet Crne Gore), oko 492 miliona eura iz donacija i grantova EU kroz instrumente Investicionog okvira za Zapadni Balkan (WBIF), a ostalo iz namjenskih kreditnih aranžmana sa Bankom za razvoj Savjeta Evrope (CEB), Evropskom bankom za obnovu i razvoj (EBRD) i Evropskom investicionom bankom (EIB).

S tim u vezi, Evropska komisija je sa ciljem ubrzanja ekonomske konvergencije zemalja Zapadnog Balkana sa EU, u novembru 2023. godine, usvojila novi Instrument EU za reformu i rast za region od 6 milijardi eura za period 2024-2027. godine, koji će se koristiti kao izvori finansiranja izgradnje i rekonstrukcije objekata obrazovanja, izgradnje sistema

vodosnadbijevanja i tretmana otpadnih voda. Iz navedenih sredstva planiran je početak izgradnje autoputa na dionici od Smokovca do Bara, zaobilaznica Podgorice.

Na osnovu propisane metodologije, za Crnu Goru je opredijeljen iznos do 383,5 miliona eura, od čega za **finansiranje infrastrukturnih projekata 205,1 miliona eura i to 95 miliona kredita pod povoljnim uslovima i rokovima otplate i oko 110,1 miliona eura bespovratnih sredstava**, koji će se implementirati kroz mehanizam WBIF-a za spremne kapitalne projekte.

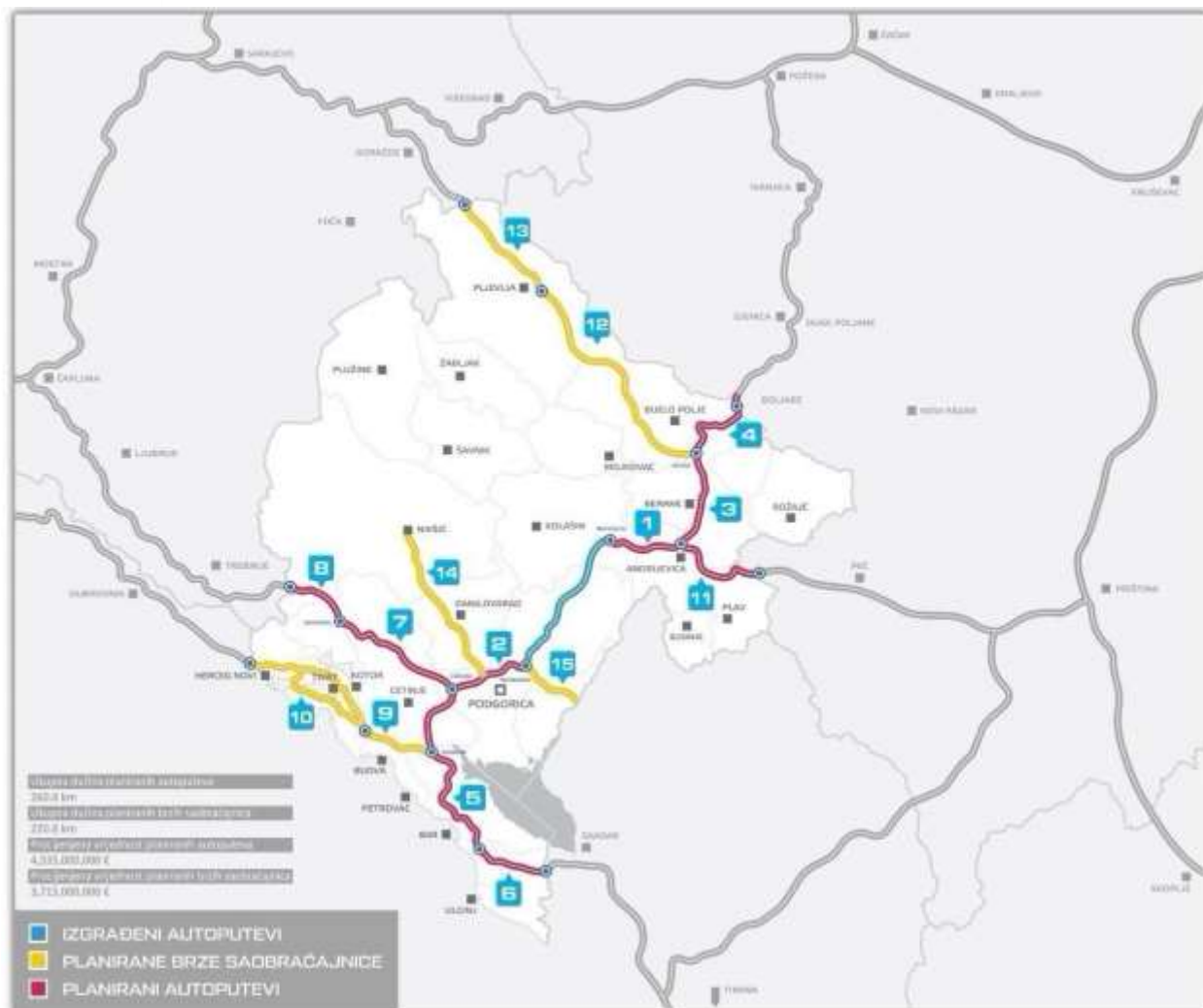
Dodjela svih raspoloživih sredstava biće uslovljena sprovođenjem reformi koje će biti planirane Reformskom agendom za Instrument EU za reformu i rast, a ista će biti postepeno isplaćivana kroz sedam tranši do kraja 2027. godine, u zavisnosti od ispunjavanja indikatora.

NAJZNAČAJNIJI INFRASTRUKTURNI PROJEKTI U PERIODU 2024 – 2027.

NASTAVAK IZGRADNJE AUTOPUTA „BAR-BOLJARE“ DIONICA „MATEŠEVO – ANDRIJEVICA“

Nastavak izgradnje Autoputa „Bar-Boljare“ procijenjen je na ukupnu vrijednost radova do 605 miliona. Tenderska procedura za izbor izvođača radova sprovodi se shodno procedurama EBRD-a kroz pretkvalifikacioni i glavni tenderski postupak planiran za septembar 2024. godine, dok se početak radova očekuje početkom 2025. godine. Sredstva za izvođenje radova obezbijediće se iz bespovratnih sredstava EU u vidu granta od 200 miliona eura, kreditnih sredstava po osnovu aranžmana sa EBRD u iznosu do 200 miliona eura, dok će se preostali iznos sredstava obezbijediti iz državnog budžeta.

U planu je da isti model bude primjenjiv i za druge dionice autoputa Bar-Boljare i Jadransko-jonski autoput, kao i za ostale prioritetne brze saobraćajnice, u vidu obezbjeđivanja granta u iznosu od 40% od procijenjene vrijednosti izgradnje, dok bi se ostatak investicije finansirao iz kredita i/ili državnog budžeta.



Shodno tome, projekat izgradnje autoputa Podgorica - Bar, dionica od Smokovca do Tološa, procijenjene vrijednosti od oko 317,5 miliona eura, biće finansiran i dijelom iz Plana rasta za Zapadni Balkan za početak izgradnje koja je planirana za 2026. godinu, dok će se ostatak sredstava obezbijediti iz kredita, opštih prihoda budžeta i eventualno ugovorenih novih donacija (grantovi EU).

Dakle, u cilju kompletiranja saobraćajne povezanost juga i sjevera Crne Gore sa najznačajnim regionalnim i evropskim koridorima u narednom četvorogodišnjem periodu stvoriće se sve pretpostavke za početak izgradnje novih 260km autoputeva kroz izgradnju preostalih dionica autoputa Bar-Boljare i Jadransko-jonskog autoputa, kao i 220km brzih saobraćajnica za dionice: Pljevlja-Crnča, Pljevlja-granica BIH, Nikšić-Podgorica, Smokovac-Tuzi, Jaz-granica HR, Jaz-autoput Bar-Boljare.

REKONSTRUKCIJA ŽELJEZNIČKE INFRASTRUKTURE

U dijelu poboljšanja saobraćajne infrastrukture intenzivno će se raditi i na modernizaciji željezničkog saobraćaja do kraja 2027. godine. S tim u vezi, u 2024. godini su ugovorena bespovratna sredstva (grant) u iznosu od 148,1 miliona eura od WBIF-a i to: 112,6 miliona eura za Rekonstrukciju pruge Golubovci – Bar (uključujući klizište Ratac i tunel Sozina) čija je procijenjena vrijednost 218,4 miliona eura i 35,5 miliona eura za Projekat unaprjeđenja željezničke infrastrukture ukupne procijenjene vrijednosti do 80 miliona eura namijenjenih za rekonstrukciju 13 čeličnih mostova, 8 tunela, sanacija 20km pruge, modernizaciju depoa i radionica. Ostatak neophodnih sredstava planirano je da se obezbijedi iz kreditnih aranžmana sa EIB-om i EBRD-om. Takođe, za potrebe poboljšanja finansijske održivosti Željezničkog prevoza Crne Gore (ŽPCG), država je izdala garanciju za kreditni aranžman koji je potpisan između navedenog privrednog subjekta u većinskom državnom vlasništvu sa EBRD-om u iznosu od 30 miliona eura, koji imaju za cilj nabavku novih elektromotornih vozova za prevoz putnika.

KAPITALNI PROJEKTI U OBLASTI OBRAZOVANJA

U narednom periodu poseban fokus biće i na ulaganju u obrazovnu infrastrukturu koje će obuhvatiti izgradnju 36 novih objekata i rekonstrukcije sa dogradnjom minimum 60 postojećih objekata. Za finansiranje istih po procjeni Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija potrebno je 45 miliona eura za 2025. godinu, 80 miliona eura za 2026. godinu i 122 miliona eura za 2027. godinu. Od navedene sume obezbijeđeno je: 26 miliona eura kroz kreditni aranžman sa EIB-om, 8,5 miliona eura granta kroz WBIF fond i od strane bilateralnih donatora za potrebe infrastrukturnih projekata, 10 miliona kroz kreditni aranžman sa CEB-om, 20 miliona sa EBRD-om i 5 miliona grant sredstava. Dakle, ukupno ulaganje za gore navedene potrebe u oblasti obrazovanja je 247 miliona eura, od čega je kroz kreditna i grant sredstva već obezbijeđeno oko 70 miliona eura. Preostali iznos od 176,75 miliona eura biće obezbijeđen u najvećem dijelu iz Plana rasta za Zapadni Balkan, odnosno opštih prihoda budžeta.

Navedenim ulaganjem do kraja 2027. godine planiran je završetak izgradnje 11 novih vrtića i to u: Budvi, Bečićima (Budva), Baru, Beranama, Kotoru, Tivtu, Ulcinju, Plavu, Tuzima, City kvartu i Zabjelu (Podgorica), kao i rekonstrukciju 4 vrtića i to: na tri u Podgorici (Zabjelu, u Momišićima, u Donjoj Gorici) i Kotoru. Takođe, izgradiće se 8 osnovnih škola, dvije gimnazije (u Podgorici i Baru) i jedan novi studentski dom (u Nikšiću), kao i pet fiskulturnih sala za osnovno i srednje obrazovanje i jedna za Fakultet za sport i fizičko vaspitanje u Nikšiću.

KAPITALNI PROJEKTI U OBLASTI NAUKE I KULTURE

Kroz sredstva kapitalnog budžeta u narednom četvorogodišnjem periodu za potrebe razvoja oblasti nauke završiće se izgradnja Naučno-tehnološkog parka u Podgorici, ukupne vrijednosti oko 11,5 miliona eura, i rekonstrukcija Doma revolucije u Nikšiću, za šta će biti potrebno oko 5 miliona eura. Za unapređenje kulturno-istorijskih znamenitosti planirano je izdvajanje oko 22 miliona eura namijenjenih za rekonstrukciju: Palate Drago u Kotoru, zatvora Jusovača u Podgorici, Dvorca Kralja Nikole u Nikšiću i kaldrme u Starom gradu Kalaja u Ulcinju.

KAPITALNI PROJEKTI U OBLASTI ZDRAVSTVA

U cilju unapređenja zdravstvene usluge Vlada Crne Gore će intenzivirati aktivnosti na izgradnji novih zdravstvenih ustanova i opremanju istih sa najsavremenijim medicinskim aparatima. S tim u vezi do kraja 2027. godine planiran je završetak radova i nabavke opreme ili početak realizacije velikih infrastrukturnih projekata čija je ukupna procijenjena vrijednost oko 190 miliona eura. Najznačajniji projekti čija izgradnja će se završiti u planiranom četvorogodišnjem periodu su izgradnja: Operativnog centra u Podgorici (PHEOC), Klinike za infektivne bolesti, Klinike za mentalno zdravlje, Klinike za dermatovenerologiju, Klinike za PET CT sa hematologijom i nove Opšte bolnice u Pljevljima. Osim navedenih projekata stvoriće se i uslovi za početak izgradnje Doma zdravlja u City kvartu, Opšte bolnice u Bijelom Polju i Univerzitetske klinike u Podgorici.

KAPITALNI PROJEKTI U OBLASTI TURIZMA

Imajući u vidu da je Crna Gora prepoznata kao turistička destinacija i da prihodi od turizma predstavljaju najveći udio prihoda u sopstvenim sredstvima državnog budžeta, Vlada će i pored brojnih problema koji su vezani za izgradnju ove infrastrukture u minulom periodu uložiti dodatne napore da iz opštih prihoda budžeta do kraja 2027. godine realizuje dugogodišnje kapitalne projekte iz oblasti turizma čija ukupna procijenjena vrijednost iznosi oko 300 miliona eura. Najznačajniji projekti koji će biti predati na korišćenje u punom kapacitetu su ski centri u Kolašinu (Kolašin 1600), Mojkovcu (Žarski), Bijelom Polju (Cmiljača) i Rožajama (Hajla), kao i Đalovića pećinu kod Bijelog Polja, koja će po svojoj veličini i sadržaju predstavljati jedinstveni turistički potencijal u regionu i šire.

KAPITALNI PROJEKTI U OBLASTI SPORTA

Od sportske infrastrukture u narednom četvorogodišnjem periodu, planiran je završetak značajnih objekata čija ukupna procijenjena vrijednost iznosi oko 100 miliona eura, a to su:

Fudbalski stadiona na Cetinju, Izgradnja nove zapadne tribine stadiona u Nikšići, Sportske hale u Plužinama i na Cetinju, multifunkcionalne sportske zone u Kolašinu i Tuzima, kao i početak izgradnje Zapadne tribine gradskog stadiona u Podgorici, Olimpijskog bazena u Baru i Olimpijske kuće u Podgorici.

USPOSTAVLJANJE NOVOG ZAKONSKOG RJEŠENJA ZA UNAPRIJEĐEN PRISTUP STRATEŠKIM INVESTICIJAMA

Koncipiranjem Zakona o strateškim investicijama nastoje se kreiranjem novog koncepta strateških investicija regulatorno obuhvatiti svi važni aspekti aktivnosti na privlačenju i podršci važnih investicionih projekata. Uz razumijevanje motiva i pokretača strateških investicija, specifičnosti pojedinih tipova strateških investicija, kao i administrativnih izazova od momenta prezentovanja projekta pokušava se, ovim propisom, napraviti jedan novi pristup strateškim investitorima i njihovim investicionim idejama u Crnoj Gori.

Namjera je da se stvori jedinstven okvir za postupanje državnih organa, prilagođen potrebama investitora, prije svega u smislu podrške sa strane Vlade, kao i drugih organa javnih vlasti.

Ovakvim postupanjem želi se poslati poruka o naporima Vlade da Crna Gora postane interesantna investiciona opcija za strateške projektne ideje, što u konačnom vodi oporavku naše ekonomije i najvažnije poboljšanju životnog standarda građana.

Važno je shvatiti značaj novih strateških investicija za razvojne performanse zemlje i tu poruku promovisati na svim nivoima vlasti. U tom cilju započete su aktivnosti na izradi Zakona o strateškim investicijama.

Koncept propisa je da se strateškim investicijama, pored investicija koje u osnovi imaju privatni kapital, mogu tretirati i javne investicije.

Jedan od najvažnijih ciljeva Zakona je smanjiti vrijeme i nepotrebne procedure u administrativnim postupanjima pred državnim organima, neophodnim za realizaciju određene investicije. Dakle, svesti broj koraka i institucija za direktan kontakt sa investitorom na minimum.

Predlogom zakona jasno se definišu subjekti podrške investitorima. Kao centralno mjesto za koordinaciju postupanja svih subjekata podrške ulaganjima definiše se Agencija za investicije Crne Gore, uz resor nadležan za oblast realizacije predmetne investicije.

U saradnji sa Sekretarijatom za zakonodavstvo razmoriće se mogućnost da se svi upravni postupci i drugo postupanje organa državne uprave, organa uprave, odnosno organa lokalne uprave, organa čiji je osnivač Vlada, odnosno lokalna samouprava a u vezi su sa pripremom i sprovođenjem strateške investicije i obradu urednih zahtjeva označe kao prioriteta aktivnost.

Navedeno administrativno postupanje odnosi se i na rješavanje imovinsko pravnih pitanja u vezi sa strateškom investicijom.

Smisao ovakvog pristupa je ubrzati realizaciju strateških investicionih poduhvata i poslati poruku investitorima da je javna strana uvijek partner kvalitetnim razvojnim idejama.

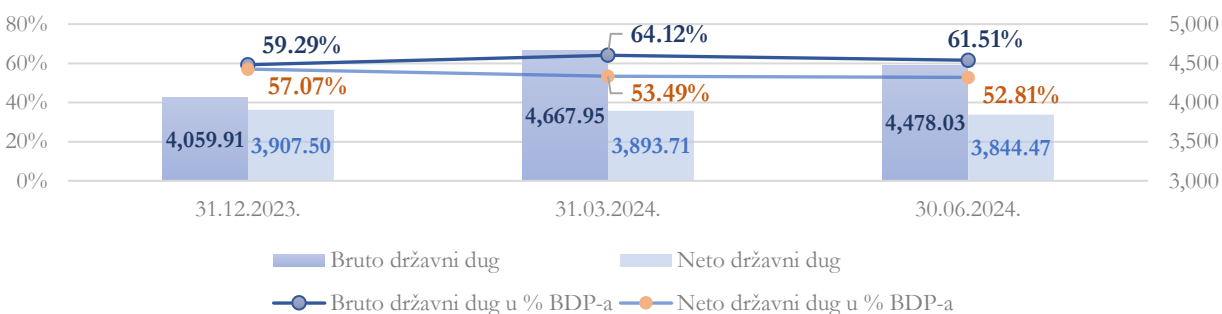
UPRAVLJANJE JAVNIM DUGOM ZA PERIOD 2024 – 2027. GODINE

KRETANJE DRŽAVNOG DUGA TOKOM 2024. GODINE I AKTIVNOSTI VEZANE ZA UPRAVLJANJE DUGOM

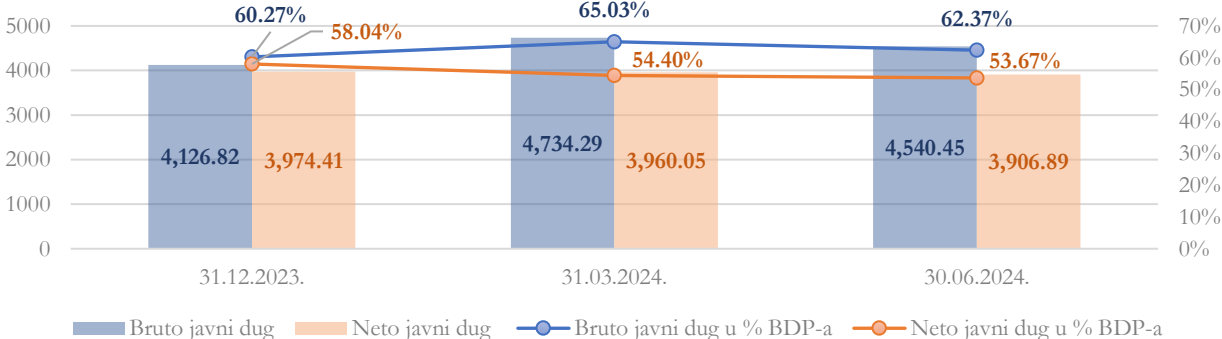
Na kraju 2023. godine javni dug Crne Gore iznosio je 4.126,82 miliona eura, što je činilo 60,27% BDP-a. Uzimajući u obzir depozite Ministarstva finansija⁴, u iznosu od 152,41 miliona eura, neto javni dug Crne Gore iznosio je 3.974,41 miliona eura, odnosno 58,04% BDP-a.

Državni dug, na dan 31.12.2023. godine, iznosio je 4.059,91 miliona eura, ili 59,29% BDP-a. Uzimajući u obzir depozite Ministarstva finansija, neto državni dug na kraju 2023. godine iznosio je 3.907,5 miliona eura ili 57,07% BDP-a.

Kretanje državnog duga 2023-2024



Kretanje javnog duga 2023-2024



⁴ Depoziti Ministarstva finansija uključuju i 38.477 unci zlata.

Tokom prvog kvartala 2024. godine došlo je do povećanja bruto državnog duga u apsolutnom iznosu u odnosu na kraj 2023. godine za 608,04 miliona eura, dok je povećanje istog u odnosu na BDP svega 4,83%.

Ukupan spoljni dug Crne Gore na dan 31.03.2024. godine iznosio je 4.156,65 miliona eura, odnosno 57,10% BDP-a⁵, što je za 639,36 miliona eura više u odnosu na 31.12.2023. godine, što je uticalo i na povećanje depozita. Naime, depoziti Ministarstva finansija na kraju prvog kvartala 2024. godine su veći za 621,83 miliona eura u odnosu na kraj 2023. godine. Depoziti akumulirani po osnovu gore pomenutog zaduženja nisu korišćeni za finansiranje budžeta imajući u vidu ostvarenje suficita, već isključivo za otplatu starih dugova.

Unutrašnji dug Crne Gore na dan 31.03.2024. godine iznosio je 511,29 miliona eura, odnosno 7,02% BDP-a, što je za 31,32 miliona eura manje u odnosu na 31.12.2023. godine. Pored činjenice da u toku prvog kvartala nije bilo zaključivanja novih kreditnih aranžama na domaćem tržištu, smanjenje unutrašnjeg duga, je rezultat redovne otplate.

Državni dug, na dan 31.03.2024. godine, iznosio je 4.667,95 miliona eura ili 64,12% BDP-a. Uzimajući u obzir depozite Ministarstva finansija, neto državni dug na kraju prvog kvartala 2024. godine iznosio je 3.893,71 miliona eura ili 53,49% BDP-a. Depoziti Ministarstva finansija, na dan 31.03.2024. godine, iznosili su 774,24 miliona eura, uključujući 38.447 unci zlata (čija je vrijednost na dan 31.03.2024. godine 78,81 miliona eura) ili 10,64% BDP-a.

Javni dug, na dan 31.03.2024. godine, iznosio je 4.734,29 miliona eura, odnosno 65,03% BDP-a, dok je neto javni dug iznosio 3.960,05 miliona eura odnosno 54,40% BDP-a.

Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu za 2024. godinu⁶ i Odlukom o zaduživanju Crne Gore za 2024. godinu (Sl. list Crne Gore br. 124/23) predviđeno je da se Država u 2024. godini može zadužiti do 650 miliona eura za potrebe obezbjeđenja nedostajućih sredstava u 2024. godini. Takođe, predviđena je i mogućnost dodatnih 500 miliona eura zaduživanja na domaćem ili

US\$ 750M BOND 2024

6. marta 2024. godine emitovana je inauguralna USD obveznica od 750 miliona pri čemu je završna knjiga (ukupna ponuda) dostigla istorijski maksimum i time postala najveća knjiga potražnje od 4,7 milijardi dolara koju je Crna Gora ikada ostvarila. Kada je riječ o strukturi investitora, u pogledu regiona odakle dolaze, najviše su zastupljeni investitori iz Sjedinjenih američkih država (47%), Velike Britanije (29%), Kontinentalne Evrope (22%), dok preostalih 2% predstavlja investitore iz ostatka Svijeta. U pogledu oblasti poslovanja investitora najviše su zastupljeni investicioni fondovi sa 92%, banke sa 4%, penzioni fondovi 3% i osiguranja sa 1%.

⁵ Prema projekcijama Ministarstva finansija, BDP za 2024. godinu iznosiće 7

⁶ Utvrđenim na telefonskoj sjednici održanoj 15. avgusta 2024. godine

inostranom tržištu za potrebe refinansiranja duga i stvaranja fiskalne rezerve.

U martu 2024. godine, realizovana je transakcija emisije obveznica na međunarodnom finansijskom tržištu u iznosu od 750 miliona USD, po cijeni od 100% nominalnog iznosa, sa rokom dospjeća od 7 godina i kamatnom stopom od 7,25% godišnje, odnosno izvedenom kamatnom stopom u eurima od 5,88%. Riječ je o obveznici koja je u trenutku emisije ostvarena sa čak ispod 2% spread-a u odnosu na nivo šestomjesečnog euribora koji je važio u momentu emisije (oko 4%), što je manje u odnosu na prethodna izdanja obveznica kada je euribor bio negativan ili nula, a kamatne stope su iznosile od 2,875% do 3,375%.

Vodeći se najboljom međunarodnom praksom aktivnog upravljanja javnim dugom, istog dana realizovana je hedžing transakcija, odnosno korišćenje finansijskog derivata u svrzi zaštite od valutnog rizika, u skladu sa međunarodnim ISDA standardima (International Swap and Derivates Association), odnosno transakcija unakrsnog valutnog svopa kojom su obaveze po

HEDŽING ZA US\$ 750M BOND 2024

Transakcijom unakrsnog valutnog svopa izvršena je konverzija USD obveznica iz 750 miliona dolara na 687,76 miliona eura, prema utvrđenom kursu EUR/USD od 1,0905 i prosječnoj kamatnoj stopi od 5,88%. Transakcija je zaključena na period od 7 godina sa obaveznom klauzulom revizije nakon 3,5 godine.

osnovu emitovane obveznice konvertovane iz USD u EUR po značajno nižoj finalnoj kamatnoj stopi.

Sredstva obezbjeđena emisijom navedenih obveznica, u skladu sa Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu za 2024. godinu, će se koristiti isključivo za

finansiranje nedostajućih sredstava, odnosno otplate postojećeg duga i finansiranje kapitalnog budžeta, kao i stvaranje fiskalne rezerve za narednu godinu.

Tabela: Pregled aktivnih emitovanih obveznica

	Valuta	Ročnost	Datum dospjeća	Kamata	Iznos (u mil)
INO TRŽIŠTE					
Emisija obveznica 2018	EUR	7 godina	21.04.2025.	3,375%	500,00
Emisija obveznica 2019	EUR	10 godina	03.10.2029.	2,550%	500,00
Emisija obveznica 2020	EUR	7 godina	16.12.2027.	2,875%	750,00
Emisija obveznica 2024	USD	7 godina	06.03.2031.	7,25% (5,88%)	750,00
DOMAĆE TRŽIŠTE					
GB iz 2019	EUR	7 godina	22.04.2026.	3,5%	50,00

Tokom drugog kvartala 2024. godine došlo je do smanjenja bruto državnog duga u apsolutnom iznosu u odnosu na prvi kvartal 2024. godine za 189,92 miliona eura.

Spoljni dug na dan 30.06.2024. godine iznosio je 4.091,32 miliona eura, odnosno 56,20% BDP-a, što je za 65,33 miliona eura manje u odnosu na 31.03.2024. godine.

Unutrašnji dug na dan 30.06.2024. godine iznosio 386,70 miliona eura, odnosno 5,31% BDP-a, što je za 124,56 miliona eura manje u odnosu na 31.03.2024. godine. Pored činjenice da i u toku drugog kvartala nije bilo zaključivanja novih kreditnih aranžama na domaćem tržištu, smanjenje unutrašnjeg duga, je rezultat redovne otplate, koja se prvenstveno odnosi na otplatu domaćih obveznica iz 2019. godine, dospijeca državnih zapisa iz 2023. godine i redovne otplate kredita.

Državni dug, na dan 30.06.2024. godine, iznosio je 4.478,03 miliona eura ili 61,51% BDP-a. Uzimajući u obzir depozite Ministarstva finansija, neto državni dug na kraju drugog kvartala 2024. godine iznosio je 3.844,47 miliona eura ili 52,81% BDP-a. Depoziti Ministarstva finansija, na dan 30.06.2024. godine, iznosili su 633,56 miliona eura, uključujući 38.447 unci zlata (čija je vrijednost na dan 30.06.2024. godine 83,78 miliona eura) ili 8,70% BDP-a.

Javni dug, na dan 30.06.2024. godine, iznosio je 4.540,45 miliona eura, odnosno 62,37% BDP-a, dok je neto javni dug iznosio 3.906,89 miliona eura odnosno 53,67% BDP-a.

Imajući u vidu da su emisijom dolarskih obveznica u martu 2024. godine obezbjeđena nedostajuća sredstva za finansiranje otplate postojećeg duga i finansiranje kapitalnog budžeta u 2024. godini, Ministarstvo finansija, shodno Predlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu za 2024. godinu, će u cilju odgovornog upravljanja javnim dugom, pratiti kretanja na tržištu i u skladu sa tim donijeti adekvatnu odluku o eventualno dodatnom zaduženju za potrebe stvaranja fiskalne rezerve za 2025. godinu.

Kako je Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu za 2024. godinu predviđena mogućnost za dodatnih 500 miliona eura zaduživanja na domaćem ili inostranom tržištu za potrebe refinansiranja duga i stvaranja fiskalne rezerve, u planu je zaključivanje Zajma za razvojne politike (DPL – Development Policy Loan) sa Svjetskom bankom. Zajam za razvojne politike odobrava se isključivo u slučaju ispunjavanja prethodnih kriterijuma vezanih za jačanje fiskalne održivosti i omogućavanje održivog i zelenog ekonomskog rasta kroz implementaciju strukturnih reformi. Pregovara se o aranžmanu u iznosu do 160 miliona eura i to kroz dvije tranše od po 80 miliona eura u 2024. i 2025. godini. Za navedeni kreditni aranžman sa Svjetskom bankom podršku će pružiti i Francuska razvojna agencija (AFD) i OPEC međunarodni fond koji bi obezbjedili dodatna sredstva od po 50 miliona eura pojedinačno. Stoga, kroz ovaj vid aranžmana obezbjedilo bi se ukupno do 180 miliona eura u 2024. godini.

Prethodni period karakterisao je manjak interesovanja i pažnje razvoju instrumenata za unapređenje domaćeg tržišta hartija od vrijednosti. Nerazvijenost tržišta domaćih hartija od vrijednosti i velika koncentracija spoljnog duga u ukupnom dugu

zahtijevaju posebnu pažnju i analizu u cilju donošenja adekvatnih odluka o potencijalnoj emisiji obveznica namijenjenih stanovništvu (tzv. Retail obveznica).

Razvoj domaćeg tržišta hartija od vrijednosti kroz novi finansijski instrument će omogućiti diverzifikaciju dužničkog portfelja, s jedne strane, kao i smanjenje zavisnosti od spoljnih izvora finansiranja, s druge strane. Sama činjenica da postoji visok nivo depozita kod domaćih banaka, uz nisku kamatnu stopu, otvara mogućnost za preusmjeravanje novčanih tokova iz banaka u državni budžet i to putem emitovanja retail obveznica.

Ministarstvo finansija priprema analizu o mogućnosti emitovanja retail obveznica za stanovništvo (fizička lica), u 2024. godini, u iznosu do 50 miliona eura, sa rokom dospijeca od 2 do 3 godine.

Emisijom retail obveznica, Država bi omogućila građanima da plasiraju višak novčanih sredstava po povoljnijim uslovima, nego što je to slučaj kod komercijalnih banaka. S obzirom na visoku likvidnost komercijalnih banaka, navedeni proizvod ne bi ugrozio istu.

Realizacija hedžing aranžmana za kreditni aranžman sa Exim Kina bankom za projekat autoputa Bar-Boljare

Imajući u vidu da je stanje duga po osnovu kredita sa Exim Kina bankom, zaključenog za potrebe izgradnje auto-puta Bar-Boljare, dionica Smokovac – Mateševo, na dan 31.12.2023. iznosilo 754,07 miliona USD, što čini 16,87% udijela u ukupnom dugu, zaključeno je da je izloženost Crne Gore valutnim promjenama i dalje visoka.

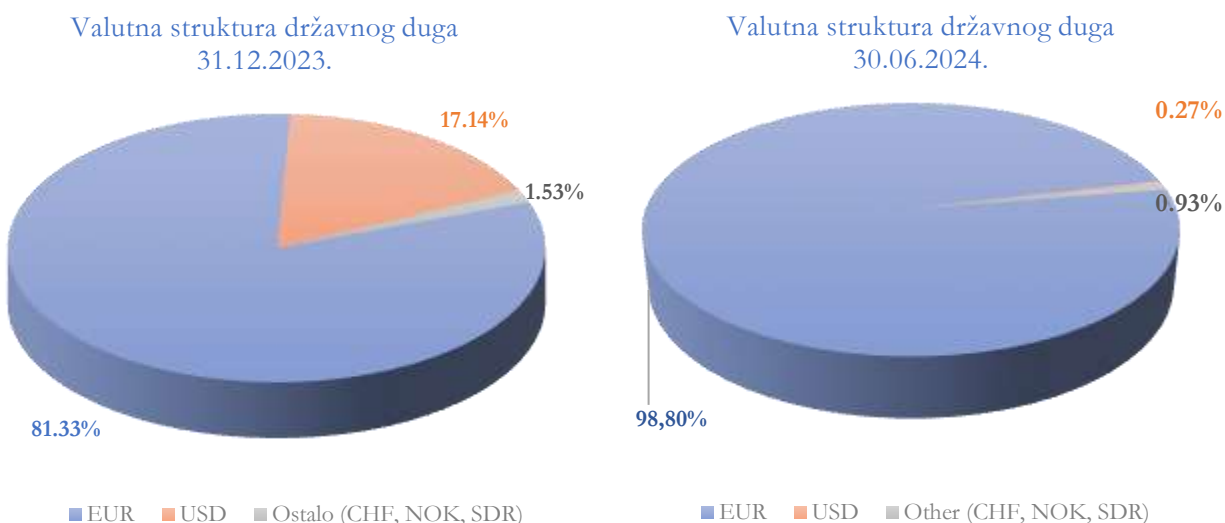
U cilju unaprijeđenja valutne strukture portfolia duga i jačanja kontrole finansijskih obaveza, odnosno obezbjeđivanja od valutnog rizika, u januaru 2024. godine Ministarstvo finansija je zaključilo hedžing aranžman putem unakrsnog valutnog svopa za dolarski kredit sa Exim Kina bankom za projekat autoputa Bar-Boljare, dionica Smokovac – Mateševo.

U okviru hedžing transakcije, izvršena je konverzija ukupnog dolarskog duga sa Exim Kina bankom, u iznosu od 754,07 miliona USD na 693,71 miliona eura, prema prosječnom ugovorenom kursu EUR/USD od 1,087 (prosjeck kursa ugovorenih sa bankama). Dodatno se ostvaruju i značajne uštede koje proizilaze po osnovu troška kamate, imajući u vidu da nakon hedžing aranžmana prosječna ugovorena kamatna stopa sa bankama iznosi 0,98%, dok je ugovorena kamatna stopa sa Exim Kina bankom iznosila 2%.

Hedžing aranžman putem unakrsnog valutnog svopa realizuje se tako što se između banaka i Ministarstva finansija vrši razmjena gotovinskih tokova. S jedne strane, banke Ministarstvu uplaćuju dolarski iznos glavnice i kamate obračunate po fiksnoj kamatnoj stopi od 2%, u skladu sa amortizacionim planom koji Ministarstvo finansija ima sa Exim Kina bankom. S druge strane, Ministarstvo bankama plaća eurski iznos glavnice kredita konvertovan po ugovorenom kursu EUR/USD od 1,087 i eursku ratu kamate obračunate po fiksnoj kamatnoj stopi od 0.98% (prosjeck fiksnih eurskih kamatnih stopa ugovorenih sa bankama).

Navedeni hedžing aranžman zaključen je na period koji obuhvata cijelokupan period otplate kredita prema Exim Kina banci, sa obaveznim prekidom nakon dvije godine.

Nakon realizovane hedžing transakcije, u odnosu na kraj 2023. godine, kada je učešće eurskog duga iznosilo 81,33% ukupnog duga, na dan 30.06.2024. godine učešće je značajno uvećano i 98,79% duga je u domaćoj valuti, odnosno eurima, dok je učešće ukupnog duga u američkim dolarima smanjeno sa 17,14% na 0,27%.



Zahvaljujući hedžing aranžmanu, većina duga je efektivno konvertovana u eurima, čime je država postigla veću predvidivost i kontrolu nad svojim finansijskim obavezama.

PROJEKCIJE KRETANJA DUGA U PERIODU 2024-2027. GODINE

U skladu sa Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu za 2024. godinu definisana su nedostajuća sredstva u iznosu od oko 748 milion eura, za koje je planirano da budu pokrivena dijelom iz depozita ostvarenih u 2023. godini, a većim dijelom iz zaduženja na inostranom i domaćem tržištu. **Imajući u vidu da su depoziti na kraju 2023. godine iznosili oko 80 miliona eura (bez zlata), preostali iznos je bilo potrebno obezbjediti putem zaduživanja.**

Tokom 2024. godine očekuje se povećanje državnog duga u apsolutnom iznosu u odnosu na kraj 2023. godine za oko 480 miliona eura, dok je povećanje istog u odnosu na BDP 3,09%.

Rast duga u toku 2024. godine uslovljen je prvenstveno emisijom obveznica na međunarodnom finansijskom tržištu u iznosu od 750 miliona USD (687,76 miliona eura)⁷, kao

⁷ Imajući u vidu zaključenu hedžing transakciju, konverzija ukupnog dolarskog iznosa emisije obveznica, izražava se po ugovorenom kursu od EUR/USD 1,095 i iznosi 687,76 miliona eura.

i planiranim zaduženjem po osnovu DPL kreditnog aranžmana u iznosu od 180 miliona eura i zaduženjem na domaćem tržištu u iznosu od 50 miliona eura. Dodatno, na rast duga uticaće i kreditno finansiranje razvojnih i infrastrukturnih projekata planiranih Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu i Odlukom o zaduživanju za 2024. godinu u iznosu od oko 70 miliona eura. Istovremeno, projektovana je otplata duga, tokom 2024. godine, u ukupnom iznosu od oko 505 miliona eura.

Naime, prema projekcijama Ministarstva finansija, za servisiranje obaveza po osnovu otplate duga je predviđeno oko 505 miliona eura, od čega najveća dospijeca se odnose na domaće obveznice iz 2019. godine, kredite kod Svjetske banke (PBG 1 i PBG 2) iz 2018. i 2020. godine, Exim Kina banke iz 2014. godine, Dojče banke iz 2023. godine, MMF-a za finansiranje budžeta usljed COVID-19 iz 2020. godine i državne zapise iz 2023. godine.

Prema projekcijama Ministarstva finansija, očekuje se da će državni dug na kraju 2024. godine iznositi 62,39% BDP-a, dok će javni dug iznositi oko 63,28% BDP-a. Uzimajući u obzir planirane depozite Ministarstva finansija, neto državni dug na kraju 2024. godine će dostići nivo od 57,79%, dok će neto javni dug biti na 58,69% BDP-a.

Projekcija kretanja duga u periodu 2024-2027. prikazana je u narednoj tabeli.

Tabela: Projekcija kretanja duga u periodu od 2024. do 2027. godine

	2024	2025	2026	2027
BDP	7,279.70	7,825.70	8,226.40	8,604.40
Državni dug	4,541.51	4,770.35	5,286.04	5,546.05
Državni dug % BDP	62.39	60.96	64.26	64.46
Dug lokalnih samouprava	65.00	65.00	65.00	65.00
Javni dug	4,606.51	4,835.35	5,351.04	5,611.05
Javni dug % BDP	63.28	61.79	65.05	65.21
Depoziti⁸	334,34	125,17	225,39	104,05
Neto državni dug	4,207.17	4,645.18	5,060.65	5,442.00
Neto državni dug % BDP	57.79	59.36	61.52	63.25
Neto javni dug	4,272.17	4,710.18	5,125.65	5,507.00
Neto javni dug % BDP	58.69	60.19	62.31	64.00

Imajući u vidu da je projektovani iznos depozita na kraju 2024. godine oko 250 miliona eura (bez zlata), koji će se koristiti za otplatu duga u 2025. godini, dok je iznos nedostajućih sredstava za 2025. godinu projektovan na oko 1.110 miliona eura, i to za otplatu duga i

⁸ Uključujući i 38.477 unci zlata

finansiranje kapitalnog budžeta, predviđeno zaduživanje u 2025. godini iznosiće oko 900 miliona eura.

Naime, u 2025. godini za otplatu duga iz prethodnog perioda, potrebno je obezbjediti oko 830 miliona eura, od čega se najveći dio odnosi na isplatu obveznice iz 2018. godine, u iznosu od 500 miliona eura, kao i redovnu otplatu kredita, od kojih najveće obaveze se odnose na kredite kod Svjetske banke (PBG 1 i PBG 2) iz 2018. i 2020. godine, Exim Kina banke iz 2014. godine, Dojče banke iz 2023. godine i MMF-a za finansiranje budžeta usljed COVID-19 iz 2020. godine.

U cilju obezbjeđivanja nedostajućih sredstava za 2025. godinu, Ministarstvo finansija pregovora sa Svjetskom bankom i o mogućnosti da se umjesto druge planirane tranše DPL-a u iznosu do 80 miliona eura, potencijalno dobije garancija Svjetske banke zasnovana na razvojnoj politici (PBG - Policy based Guarantee) kojom će se obezbijediti osnova za kreditni aranžman u iznosu do 250 miliona eura u 2025. godini.

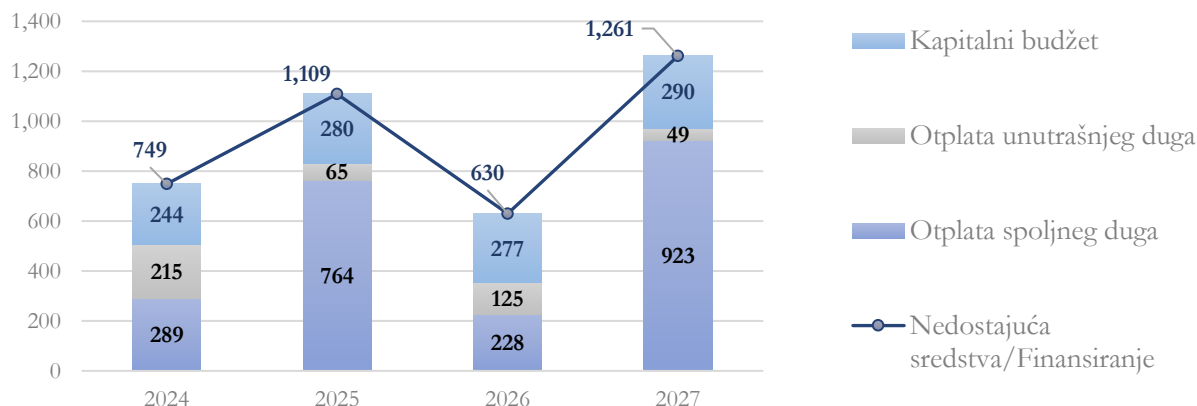
Tokom 2025. godine očekuje se povećanje državnog duga u apsolutnom iznosu u odnosu na kraj 2024. godine za oko 228 miliona eura, dok će u odnosu na BDP doći do smanjenja za 1,43%.

Na kraju 2025. godine projektovan je iznos depozita od oko 40 miliona eura (bez zlata), koji bi se koristili za otplatu duga u 2026. godini. Iznos nedostajućih sredstava za 2026. godinu projektovan je na oko 630 miliona eura, i to za otplatu duga i većeg dijela kapitalnog budžeta, stoga je predviđeno zaduživanje u iznosu od 730 miliona eura.

U 2026. godini za otplatu duga potrebno je obezbjediti oko 353 miliona eura, koja se u najvećem dijelu odnose na redovnu otplatu kredita kod Exim Kina banke iz 2014. godine, isplatu domaće obveznice iz 2019. godine, u iznosu od 50 miliona eura, redovnu otplatu kredita kod Svjetske banke (PBG 1 i PBG 2) iz 2018. i 2020. godine i Dojče banke iz 2023. godine.

Međutim, u 2027. godini za otplatu duga iz prethodnog perioda potrebno je obezbjediti oko 972 miliona eura, od čega se najveći dio odnosi na isplatu obveznice iz 2020. godine, u iznosu od 750 miliona eura, redovnu otplatu kredita kod Exim Kina banke iz 2014. godine i kredita kod Svjetske banke (PBG 2) iz 2020. godine. Stoga, projektovano je obezbjeđivanje većeg iznosa depozita u 2026. godini u cilju rasterećenja potreba za zaduženjem u 2027. godini, odnosno stvaranja rezerve u iznosu od oko 140 miliona eura.

Namjena nedostajućih sredstava 2024-2027

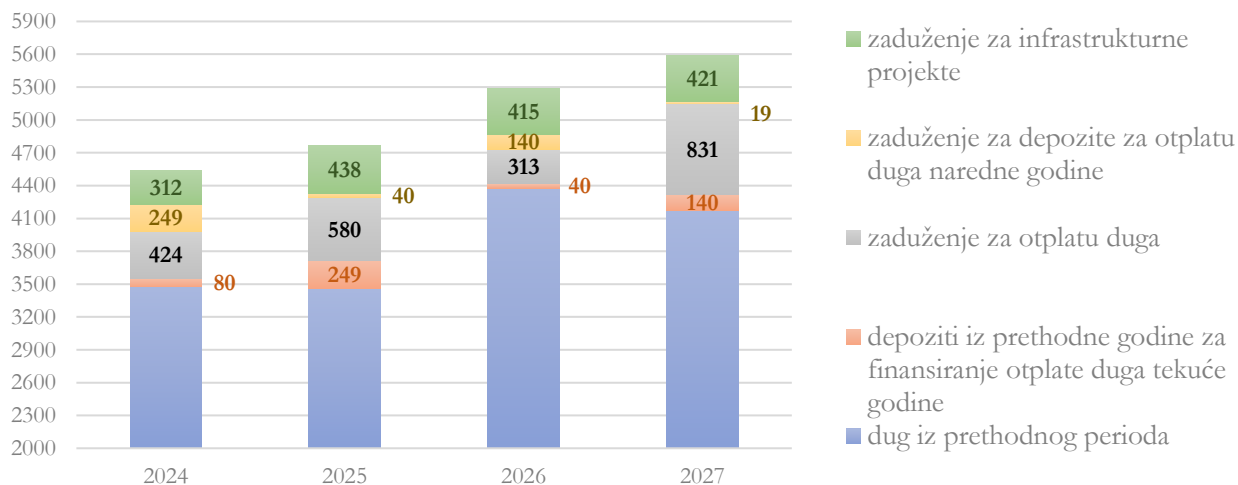


Tokom 2026. godine očekuje se povećanje državnog duga u apsolutnom iznosu u odnosu na kraj 2025. godine za oko 515 miliona eura, dok je povećanje istog u odnosu na BDP 3,30%.

Sa projektovanim obezbjeđenjem depozita u 2026. godini, od oko 140 milion eura (bez zlata) i nedostajućim sredstavima za 2027. godinu od oko 1.261 miliona eura, što se prvenstveno odnosi na otplatu obveznica od 750 miliona eura, u 2027. godini predviđeno je zaduživanje u iznosu od oko 1.100 miliona eura.

Tokom 2027. godine očekuje se povećanje državnog duga u apsolutnom iznosu u odnosu na kraj 2026. godine za oko 260 miliona eura, dok je povećanje istog u odnosu na BDP 0,20%.

Struktura duga 2024-2027



Na dinamiku rasta duga najveći uticaj imaće planirana zaduženja za razvojne i infrastrukturne projekte, kroz kreditne aranžmane, poput projekata iz oblasti obrazovanja, zdravstva, odbrane, putne i željezničke infrastrukture, komunalne infrastrukture, energetike, digitalne infrastrukture, zaštitne životne sredine itd.

Crna Gora ima za cilj ubrzanje razvoja ključne infrastrukture u sektorima saobraćaja i energetike, što će pozitivno uticati na ekonomski rast, a pored važnosti razvoja povezanosti u oblasti saobraćaja i energetike, veliki značaj imaju i projekti u oblasti zaštite životne sredine i unapređenja infrastrukture u oblasti obrazovanja.

Imajući u vidu posvećenost Vlade evropskom putu i cilju da Crna Gora postane 28. članica EU 2028. godine, izgradnja i održivo finansiranje infrastrukturnih projekata ostaju jedan od prioriteta. Realizacijom razvojnih i infrastrukturnih projekata osiguraće se znatno bolji uslovi za život građana, zdravija životna sredina, otvoriti nova radna mjesta, ostvariti bolja povezanost i ekonomska saradnja sa regionom i zemljama EU, postići ravnomjeran i regionalni razvoj, veći razvoj konkurentnosti privrede, pristup kredibilnim investitorima i kreirati ambijent za valorizaciju potencijala Crne Gore, a što će u krajnjem imati pozitivan uticaj na dinamičniji ekonomski razvoj Crne Gore.

Istovremeno, uticaj na rast duga u projektovanom periodu imaće i zaduženja po osnovu projekata prepoznatih kroz novi Instrument EU za reformu i rast za region (Plan rasta za Zapadni Balkan), koji se prvenstveno odnose na projekte za osnaženje ekonomije i poboljšanje životnog standarda građana. Naime, podrška EU planirana kroz Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan predstavlja izuzetnu priliku za ubrzan razvoju država kandidata i intenziviranje procesa pristupanja EU.

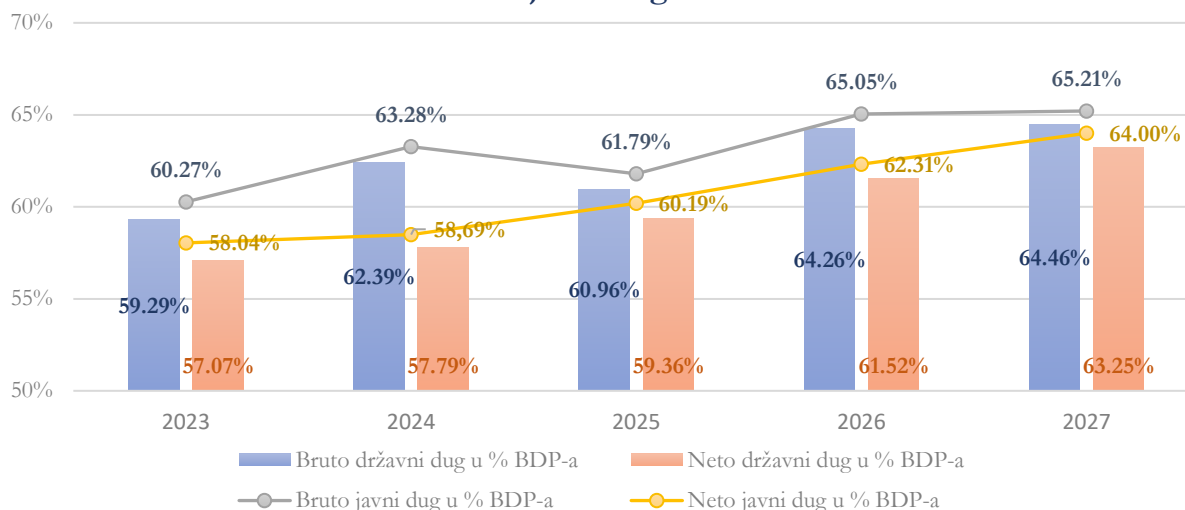
Kroz Instrument EU za reformu i rast za region Crnoj Gori je dodijeljeno oko 383 miliona eura podrške, od čega 2/3 predmetnih sredstava se odnosi na kreditna zaduženja namijenjena za razvojne i infrastrukturne projekte, a koje je potrebno realizovati do kraja 2028. godine. Istovremeno, imajući u vidu da se radi o kreditnim aranžmanima sa povoljnijim uslovima i grejs periodom i do 10 godina, otplata duga po osnovu predmetnih aranžmana neće imati uticaja na smanjenje duga u period 2024-2027. godine.

Dodatno, 1/3 sredstava iz Instrumenta EU za reformu i rast za region namijenjena je bespovratnoj podršci EU (grant sredstva) i izuzetno je važna za kompletiranje finansijskog okvira za finansiranje infrastrukturnih projekata u Crnoj Gori.

Politika upravljanja dugom temelji se na posvećenosti da svako buduće zaduženje bude usmjereno ka unaprijeđenju kvaliteta portfolija duga, sa naglaskom na smanjenje troškova zaduživanja i optimizaciju profila otplate. Cilj je da se smanji godišnje opterećenja budžeta po osnovu otplate duga.⁹

⁹ Detaljna analiza aktivnosti i strateških smjernica u oblasti upravljanja javnim dugom biće temeljno razrađena u Srednjoročnoj strategiji upravljanja dugom za period 2024-2027. godine, koja će se donijeti po usvajanju Fiskalne strategije, čime će se osigurati koordinisan i održiv pristup fiskalnoj politici i politici upravljanja javnim dugom.

Državni i javni dug 2023-2027



Procjenjuje se da će u naredne tri godine, državni dug u apsolutnom iznosu imati trend rasta, uzimajući u obzir da bi se većim zaduženjima obezbijedivali i depoziti za svaku narednu godinu kako bi se djelimično ublažilo opterećenje budžeta kroz veću zaduženost na godišnjem nivou, posebno u godinama kao što su 2025. i 2027. godina kada i dospijevaju obveznice u iznosu od 500 odnosno 750 miliona eura. Obezbjeđeni depoziti će uticati na povećanje bruto državnog duga, ali najveći uticaj na dinamiku rasta duga će imati kreditna zaduženja za ulaganje u infrastrukturne i razvojne projekte koji su procijenjeni na oko 1.588 miliona eura u periodu 2024-2027. godine.

Imajući u vidu da se za posmatrani period očekuje i trend rasta BDP-a, procjenjuje se umjereniji rast državnog duga kao procenta BDP-a i njegovo održavanje u prosjeku na nivou od 63% BDP-a.

NADZOR NAD SPROVOĐENJEM FISKALNE POLITIKE

FISKALNI SAVJET CRNE GORE

Osnivanje Fiskalnog savjeta povezano je sa napretkom Crne Gore u ispunjenju ekonomskih kopenhaskih kriterijuma, a to je postojanje funkcionalne tržišne privrede, sposobne da se nosi sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama unutar Unije. Ovo pitanje povezano je i sa zahtjevima za budžetskim okvirima zemalja članica, shodno Direktivi 2011/85 po kojoj: ”analiza fiskalne politike treba da se zasniva na pouzdanoj i nezavisnoj analizi koju vrše nezavisna tijela ili tijela funkcionalno autonomna u odnosu na fiskalne vlasti”. Kako je primjena navedene direktive direktno vezana za pregovarački proces sa EU, naročito za pregovaračko poglavlje 17 – Ekonomska i monetarna unija, Crna Gora je obavezna da istu implementira kao dio nacionalnog zakonodavstva.

Pored navedenog, stvaranje preduslova i uspostavljanje Fiskalnog savjeta predstavlja jednu od preporuka datih Crnoj Gori od strane Evropske komisije i Savjeta EU, i utvrđenih zajedničkih zaključaka ministarskog sastanka zemalja članica EU i zemalja Zapadnog balkana i Turske u sklopu redovnog godišnjeg ekonomskog i finansijskog dijaloga na temu Programa ekonomskih reformi.

Crna Gora kao zemlja koja nema sopstvenu valutu ima ograničenu mogućnost vođenja monetarne politike, što još više daje na značaju fiskalnoj politici kao glavnom instrumentu ekonomske politike. Tokom prethodne decenije, fiskalna politika u Crnoj Gori u najvećem dijelu imala je prociklični karakter. Periodi visokog ekonomskog rasta, nisu iskorišćeni za smanjenje fiskalnog deficita odnosno stvaranje fiskalnih suficita i smanjenje javnog duga. U vremenima pada ekonomske aktivnosti, fiskalni stimulus je obično korišćen za ublažavanje negativnih ekonomskih efekata, što je dovelo da značajnog povećanja javnog duga.

U 2014. godini usvojen je Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti kojim su u sistem javnih finansija uvedena pravila za planiranje i sprovođenje fiskalne politike kako bi se ograničio diskrecioni uticaj na fiskalnu politiku odnosno povećala fiskalna disciplina.

Uspostavljanje nezavisnog savjetodavnog tijela, koje bi redovno izvještavalo Skupštinu Crne Gore, unaprijedilo bi sistemske odredbe oko poštovanja fiskalnih pravila, kao i oko jačanja mjera za praćenje izvršenja fiskalne politike i upravljanja javnim finansijama.

U vezi sa navedenim, formalne pretpostavke za osnivanje Fiskalnog savjeta Crne Gore stvorene su Izmjenama i dopunama Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti iz 2023. godine, kojim su propisani nadležnosti Fiskalnog savjeta, kriterijumi za izbor članova, stručna služba i dr.

Imajući u vidu da su zakonski preduslovi za osnivanje Fiskalnog savjeta ispunjeni, sljedeći korak je izbor članova Fiskalnog savjeta nakon čega će se stvoriti uslovi za funkcionisanje i operativan rad shodno nadležnostima.

BUDŽETSKA INSPEKCIJA

a) Utvrđivanje Zakona o budžetskoj inspekciji: Srednjoročnim Programom rada Vlade Crne Gore 2024-2027. godina, predviđeno je utvrđivanje Predloga zakona o o budžetskoj inspekciji, do kraja IV kvartala 2024. godine. Inspeksijski nadzor je najznačajniji vid upravnog nadzora koji vrše organi uprave i ima značajan uticaj na društvene i ekonomske odnose. Bez inspeksijskog nadzora ne bi postojala adekvatna zaštita javnog interesa, tako da ovaj vid nadzora predstavlja i jedan od instrumenata zaštite zakonitosti i zaštite javnog interesa. U sistemu inspeksijskog nadzora posebnu ulogu ima budžetska inspekcija, čija je svrha kontrola zakonitog i namjenskog korišćenja budžetskih sredstava potrošačkih jedinica, opština i drugih subjekata javnog sektora u cilju da se obezbijedi poštovanje zakonitog i namjenskog korišćenja javnih sredstava.

Strategijom reforme javne uprave 2022-2026 kao i Programom reforme upravljanja javnim finansijama 2022-2026, u okviru strateškog cilja Finansijska kontrola, predviđena je operacionalizacija centralizovane funkcije budžetske inspekcije.

Programom rada Vlade Crne Gore za 2024. godinu, utvrđena je obaveza pripreme Predloga zakona o budžetskoj inspekciji (rok I kvartal). Normativno uređivanje pravnog položaja budžetske inspekcije posebnim propisom nije novina u pravnim sistemima zemalja u okruženju (npr. Republika Srbija, Republika Hrvatska).

Zakonom o budžetskoj inspekciji uređuju se ona pitanja koja su specifična za rad budžetske inspekcije, jer se radi o sui generis inspeksijskom nadzoru.

Jedan od najvažnijih razloga za donošenje Zakona o budžetskoj inspekciji je taj što budžetska inspekcija u inspeksijskom nadzoru ispituje da li se javna sredstva koriste zakonito i u skladu sa opredijeljenom namjenom. Ona čini jednu od linija zaštite javnih sredstava, koja stoji nakon interne revizije i spoljne revizije (Državna revizorska institucija), sa inspeksijskim i represivnim (kaznenim) ovlašćenjima. Takođe, budžetska inspekcija na zahtjev državnog tužilaštva, suda i organa uprave nadležnog za poslove policije pruža pomoć u finansijskim istragama, izviđaju, krivičnom i prekršajnom postupku. Zakoni, drugi propisi i opšti akti čija primjena je pod nadzorom budžetske inspekcije su brojni, obimni i složeni, te zahtijevaju široko pravno-ekonomsko znanje. Krug subjekata koji su pod budžetskim inspeksijskim nadzorom je veliki

i raznovrstan, jer tu spadaju direktni i indirektni korisnici budžetskih sredstava, organizacije za obavezno socijalno osiguranje, javna preduzeća, pravna lica koja su ova preduzeća osnovala, pravna lica nad kojima država Crna Gora, Glavni grad ili opština ima direktnu ili indirektnu kontrolu nad više od 50 posto kapitala, druga pravna lica u kojima javna sredstva čine više od 50 posto ukupnog prihoda, subjekti koji koriste budžetska sredstva po osnovu zaduživanja, subvencija, ostale državne pomoći u bilo kom obliku, dotacije i dr. Vršanjem inspekcijskog nadzora, iniciranjem prekršajnih postupaka i podrškom istražnim organima budžetska inspekcija djeluje kao oblik unutrašnje kontrole u oblasti upravljanja javnim sredstvima. Kontrolnim, prinudnim i kaznenim ovlašćenjima budžetska inspekcija doprinosi ostvarenju ekonomske, razvojne, socijalne, društvene i stabilizacione funkcije budžeta.

Glavni cilj koji se želi postići: Ovim zakonom uređuje se način rada budžetske inspekcije, poslovi budžetske inspekcije, ovlašćenja i mjere u postupku nadzora, postupanje budžetskih inspektora kad, neposredno primjenjujući propise, radi kontrole zakonitog i namjenskog korišćenja budžetskih sredstava potrošačkih jedinica, opština i drugih subjekata javnog sektora u cilju da se obezbijedi poštovanje zakonitog i namjenskog korišćenja javnih sredstava i ostvarivanje javnog interesa u oblastima koje su predmet inspekcijskog nadzora.

Ovakvo određenje u predmetu zakona za cilj ima da obuhvati najvažnija pitanja od značaja za organizaciju i funkcionisanje budžetske inspekcije.

Djelokrug rada budžetske inspekcije se određuje u djelokrugu poslova koje vrši ministarstvo nadležno za poslove finansija, konkretno Ministarstvo finansija.

Budžetska inspekcija vrši inspekcijski nadzor nad:

- Zakonom o zaradama zaposlenih u javnom sektoru;
- Zakonom o finansiranju lokalne samouprave;
- Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti;
- Zakonom o računovodstvu u javnom sektoru;

Budžetska inspekcija je direkcija u Direktoratu u sastavu Ministarstva finansija, a inspekcijski nadzor se obavlja preko budžetskih inspektora. Zakon centralizuje funkciju budžetske inspekcije, što znači da postoji budžetska inspekcija samo na centralnom nivou. Trenutno, Budžetska inspekcija ima samo glavnog budžetskog inspektora, dok je za dva radna mjesta u zvanju bužetski inspektor I u toku postupak popune po osnovu internog oglasa.

Takođe, u cilju prevazilaženja kadrovskih problema ministar je u skladu sa zakonom o inspekcijskom nadzoru ovlastio 5 službenika Ministarstva koji ispunjavaju uslove za obavljanje poslova inspektora da po potrebi vrše poslove inspekcijskog nadzora u cilju realizacije Plana inspekcijskog nadzora.

U narednom periodu će se raditi na povećanju broja sistematizovanih radnih mjesta, ali prvenstveno na popuni upražnjenih radnih mjesta, na način da će se pokušati povećati

atraktivnost ovih radnih mjesta, kroz uvođenje specijalnog dodatka imajući u vidu da se utvrđene nepravilnosti od strane Budžetske inspekcije odnose na nezakonito i nenamjensko trošenje budžetskih sredstava, što u svakom konkretnom slučaju može ukazivati da je izvršeno krivično djelo.

Ukupna pozicija Evropske unije i države Crne Gore naglašava potrebu da se na sistemski način obezbijedi centralizovana funkcija budžetske inspekcije, koja će biti potpuno usklađena sa zahtjevima Programa reforme upravljanja javnim finansijama.

Saglasno položaju, ovlašćenjima i ulozi budžetske inspekcije, izvor za plan budžetskog inspeksijskog nadzora čine konkretne prijave, predstavke, prigovori i zahtjevi za vršenje inspeksijskog nadzora.

Kako bi se obezbijedila planska realizacija redovnih aktivnosti budžetske inspekcije, na godišnjem nivou, predviđa se donošenje godišnjeg plana rada redovnog nadzora od strane starješine Ministarstva finansija, na osnovu procjene rizika. Ovakav pristup obezbjeđuje i lakše praćenje postupanja budžetske inspekcije i usmjeravanje rada u skladu sa utvrđenim planom.

Zakonom o budžetskoj inspekciji se predviđa više vrsta nadzora: redovni, vanredni, mješoviti i kontrolni nadzor. Redovni se vrši u skladu sa godišnjim planom rada; vanredni - po nalogu glavnog budžetskog inspektora, nalogu ministra finansija ili po inicijativi organa, pravnih ili fizičkih lica; mješoviti koji se vrši istovremeno kao redovan i vanredan nadzor kod istog subjekta nadzora, kada se predmet redovnog i vanrednog inspeksijskog nadzora djelimično ili u cjelosti poklapaju ili su povezani, a kontrolni – radi utvrđivanja izvršenja mjera koje su predložene ili naređene nadziranom subjektu u okviru redovnog ili vanrednog inspeksijskog nadzora.

Kada su u pitanju oblici nadzora, utvrđuju se dva oblika:

- inspeksijski pregled na licu mjesta – neposrednim uvidom u opšte i pojedinačne akte, službene evidencije i drugu dokumentaciju;
- kancelarijski inspeksijski pregled – uvidom u opšte i pojedinačne akte, službene evidencije i drugu dokumentaciju u službenim prostorijama inspekcije.

Zbog potrebe pooštavanja pravila o sukobu interesa Zakonom o budžetskoj inspekciji budžetskim inspektorima je predviđena zabrana vršenja određenih vrsta djelatnosti.

Zakonom o budžetskoj inspekciji predlažu se rješenja u vezi sa ovlašćenjima i mjerama budžetske inspekcije u postupku nadzora. Naime, i pored toga što je dobar dio ovih pitanja sistemski riješen, prije svega Zakonom o inspeksijskom nadzoru, priroda djelovanja budžetske inspekcije nalaže propisivanje određenih posebnih preventivnih i upravnih mjera i ovlašćenja, kako bi u cjelosti bila ostvarena njena funkcija, čime se doprinosi zakonitosti i cjelishodnosti rada cjelokupne budžetske inspekcije, kao i izvještavanje o radu budžetske inspekcije.

Budžetska inspekcija u inspekcijskom nadzoru ispituje da li se javna sredstva koriste zakonito i u skladu sa opredijeljenom namjenom, pruža podršku i pomoć istražnim organima u finansijskim istragama, izviđaju, krivičnom i prekršajnom postupku, pa djeluje kao oblik unutrašnje kontrole u oblasti upravljanja javnim sredstvima, što je u direktnoj vezi sa poglavljem 23 i 24-pravosuđe i temeljna prava.

Kontrolnim, prinudnim i kaznenim ovlašćenjima budžetska inspekcija doprinosi ostvarenju ekonomske, razvojne, socijalne, društvene i stabilizacione funkcije budžeta.

PROGRAM REFORME UPRAVLJANJA JAVNIM FINANSIJAMA U PERIODU 2022 – 2026. GODINE

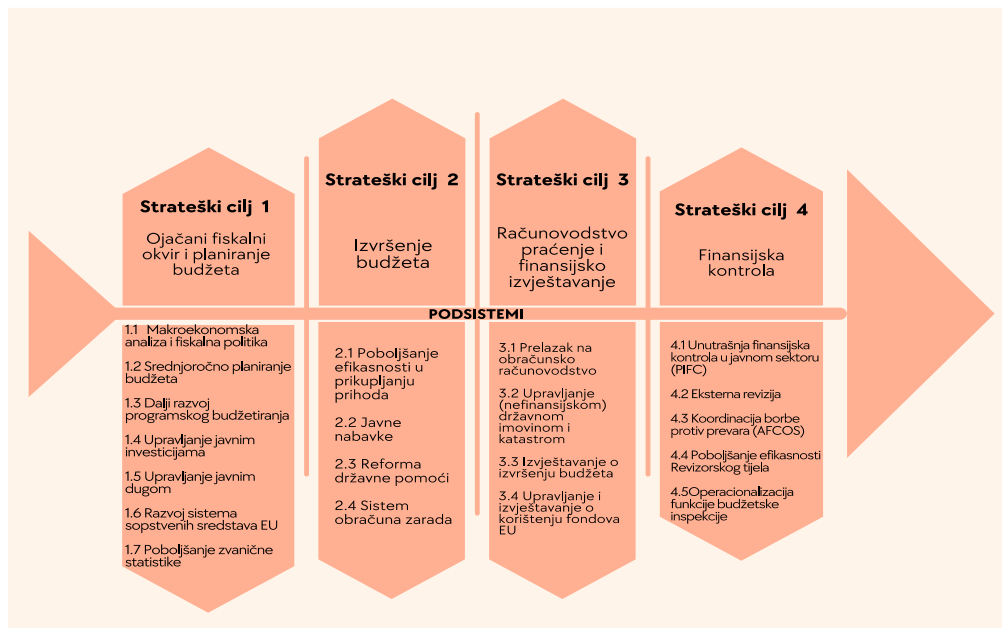
Vlada Crne Gore usvojila je u decembru 2022. godine Program reforme upravljanja javnim finansijama 2022-2026 (PFM Program), kojim se utvrđuju ključni reformski planovi Crne Gore u ovoj oblasti, sa ciljem povećanja odgovornosti i obezbjeđenja dobrog finansijskog upravljanja kroz unaprijeđenje ekonomije, efikasnosti i efektivnosti u korišćenju javnih resursa. PFM Program će osigurati bolju koordinaciju i međuinstitucionalnu saradnju u cilju planiranja, implementacije i praćenja politika koje se odnose na jačanje fiskalne discipline i stabilnosti, kao i optimizaciju alokacije i korišćenja javnih resursa. Program takođe treba da obezbijedi poboljšanu transparentnost sistema upravljanja javnim finansijama. Realizacija PFM Programa treba da doprinese obezbjeđivanju fiskalne održivosti i dobrog upravljanja javnim finansijama u skladu sa pravnom tekovinom EU i očekuje se da će biti ostvareni značajni rezultati i napredak u funkcionisanju budžetskog sistema, upravljačkoj odgovornosti, izvršenju budžeta i internoj i eksternoj reviziji.

PFM Program definiše četiri ključna strateška cilja – (1) ojačani fiskalni okvir i planiranje budžeta, (2) izvršenje budžeta, (3) računovodstvo, praćenje i finansijsko izvještavanje i (4) finansijska kontrola, sa sljedećim podsistemima:

Strateški cilj	Podsistemi	Glavni akteri
Strateški cilj 1 - Ojačani fiskalni okvir i planiranje budžeta	1.1 Makroekonomska analiza i fiskalna politika 1.2 Srednjoročno planiranje budžeta 1.3 Dalji razvoj programskog budžetiranja 1.4 Upravljanje javnim investicijama	<ul style="list-style-type: none"> • Direktorat zadužen za oblast pripreme državnog budžeta u okviru MF • Direktorat zadužen za oblast upravljanja državnim trezorom u okviru MF • Zavod za statistiku Crne Gore

Strateški cilj	Podsistemi	Glavni akteri
	1.5 Upravljanje javnim dugom 1.6 Razvoj sistema sopstvenih sredstava EU 1.7 Poboljšanje zvanične statistike	
Strateški cilj 2 – Izvršenje budžeta	2.1 Poboljšanje efikasnosti u prikupljanju prihoda 2.2 Javne nabavke 2.3 Reforma državne pomoći 2.4 Sistem obračuna zarada	<ul style="list-style-type: none"> • Direktorat zadužen za oblast za poreski i carinski sistem u okviru MF • Uprava zadužna za oblast prihoda i carina Crne Gore • Direktorat zadužen za oblast za politiku javnih nabavki u okviru MF • Direktorat zadužen za oblast za državni trezor u okviru MF • Agencija za zaštitu konkurencije
Strateški cilj 3 - Računovodstvo, praćenje i finansijsko izvještavanje	3.1 Prelazak na obračunsko računovodstvo 3.2 Upravljanje (nefinansijskom) državnom imovinom i katastrom 3.3 Izvještavanje o izvršenju budžeta 3.4 Upravljanje i izvještavanje o korištenju fondova EU	<ul style="list-style-type: none"> • Direktorat nadležan za oblast upravljanja državnim trezorom u okviru MF • Direktorat nadležan za oblast upravljanja imovinsko-pravnim poslovima u okviru MF • Direktorat nadležan za oblast pripreme državnog budžeta u okviru MF • Direktorat nadležan za oblast upravljanja IPA strukturom u okviru MF • Uprava zadužena za oblast katastra i za državnu imovinu
Strateški cilj 4 - Finansijska kontrola	4.1 Unutrašnja finansijska kontrola u javnom sektoru (PIFC) 4.2 Eksterna revizija 4.3 Koordinacija borbe protiv prevara (AFCOS)	<ul style="list-style-type: none"> • Direktorat nadležan za oblast centralne harmonizacije i unutrašnjih kontrola u okviru MF • Direktorat zadužen za oblast pripreme državnog budžeta u okviru MF • Državna revizorska institucija • Revizorsko tijelo

Strateški cilj	Podsystemi	Glavni akteri
	4.4 Poboljšanje efikasnosti Revizorskog tijela 4.5 Operacionalizacija funkcije budžetske inspekcije	<ul style="list-style-type: none"> Organizaciona jedinica zadužena za oblast koordinacije borbe protiv prevara u okviru MF



Imajući u vidu značaj novog PFM Programa, kao opseg, ciljeve, aktivnosti i indikatore potrebne za njegovu implementaciju, Vlada Crne Gore je na sjednici održanoj 11. aprila 2024. godine donijela Odluku o obrazovanju Radne grupe za praćenje realizacije PFM Programa, koju čine predstavnici svih institucija nadležnih za realizaciju PFM Programa, čime je uspostavljena adekvatna koordinaciona struktura koja će obezbijediti efikasnu i pravovremenu implementaciju, monitoring i izvještavanje.

ANEKS

Makroekonomski okvir 2024-2027

CG: Makroekonomske projekcije, 2024-2027 - Osnovni scenario					
	2023	2024	2025	2026	2027
Nominalni BDP u mil.€	6847,1	7279,7	7825,7	8226,4	8604,4
Nominalni rast	15,6	6,3	7,5	5,1	4,6
Realni rast	6,0	3,8	4,8	3,1	3,2
Inflacija (prosjeak)	8,6	4,8	4,0	2,8	2,5
	(realne stope rasta u %)				
Realni rast BDP-a	6,0	3,8	4,8	3,1	3,2
Potrošnja domaćinstava	5,4	3,5	7,2	2,1	1,2
Potrošnja države	3,1	3,5	2,7	2,5	3,0
Bruto investicije u osnovna sredstva	4,8	6,5	6,5	4,0	3,5
Promjena zaliha	-1,6	-20,0	-20,0	-20,0	-20,0
Izvoz roba i usluga	8,6	6,9	4,2	5,9	5,9
Uvoz roba i usluga	5,2	3,9	4,7	2,8	2,0
	rast u procentima ako nije naznačeno drugačije				
Makroekonomski indikatori:					
Rast zaposlenosti	10,8	3,1	2,8	1,7	1,7
Rast zarada (bruto)	11,8	5,0	9,0	4,0	4,0
Stopa nezaposlenosti	13,1	12,2	11,1	10,4	9,8

Izvor: projekcije Ministarstva finansija

Fiskalni okvir centralnog budžeta 2024-2027

Naziv	2024 procjena		2025		2026		2027	
	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP
Izvorni prihodi	2772,6	38,1	2841,5	36,3	2971,2	36,1	3081,2	35,8
Porezi	1930,3	26,5	2174,9	27,8	2265,3	27,5	2349,0	27,3
<i>Porez na dohodak fizičkih lica</i>	86,6	1,2	102,2	1,3	110,6	1,3	119,9	1,4
<i>Porez na dobit pravnih lica</i>	205,7	2,8	219,5	2,8	230,8	2,8	241,8	2,8
<i>Porez na promet nepokretnosti</i>	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Porez na dodatu vrijednost</i>	1199,6	16,5	1372,6	17,5	1421,8	17,3	1464,5	17,0
<i>Akcize</i>	365,8	5,0	403,5	5,2	421,3	5,1	438,9	5,1
<i>Porez na međunarodnu trgovinu i transakcije</i>	58,3	0,8	61,9	0,8	64,8	0,8	67,4	0,8
<i>Ostali državni prihodi</i>	14,3	0,2	15,3	0,2	15,9	0,2	16,4	0,2
Doprinosi	585,4	8,0	446,1	5,7	476,6	5,8	503,0	5,8
<i>Doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje</i>	539,8	7,4	394,3	5,0	426,4	5,2	448,8	5,2
<i>Doprinosi za zdravstveno osiguranje</i>	3,0	0,0	6,0	0,1	2,0	0,0	2,0	0,0
<i>Doprinosi za osiguranje od nezaposlenosti</i>	24,0	0,3	26,0	0,3	27,4	0,3	30,4	0,4
<i>Ostali doprinosi</i>	18,6	0,3	19,7	0,3	20,8	0,3	21,9	0,3
Takse	15,9	0,2	17,1	0,2	17,9	0,2	18,7	0,2
<i>Administrativne takse</i>	9,9	0,1	10,6	0,1	11,1	0,1	11,6	0,1
<i>Sudske takse</i>	1,0	0,0	1,3	0,0	1,3	0,0	1,4	0,0
<i>Boravišne takse</i>	2,6	0,0	2,6	0,0	2,8	0,0	2,9	0,0
<i>Ostale takse</i>	2,4	0,0	2,6	0,0	2,7	0,0	2,9	0,0
Naknade	62,8	0,9	68,2	0,9	71,4	0,9	74,4	0,9
<i>Naknade za korišćenje dobara od opšteg interesa</i>	1,3	0,0	1,3	0,0	1,4	0,0	1,4	0,0
<i>Naknade za korišćenje prirodnih dobara</i>	4,7	0,1	5,0	0,1	5,2	0,1	5,4	0,1
<i>Naknade za priređivanje igara na sreću</i>	34,3	0,5	36,6	0,5	38,3	0,5	40,0	0,5
<i>Naknada za puteve</i>	3,5	0,0	3,6	0,0	3,8	0,0	3,9	0,0
<i>Ostale naknade</i>	19,0	0,3	21,8	0,3	22,7	0,3	23,7	0,3
Ostali prihodi	122,0	1,7	49,0	0,6	49,8	0,6	56,1	0,7
<i>Prihodi od kapitala</i>	68,0	0,9	24,5	0,3	24,5	0,3	30,0	0,3
<i>Novčane kazne i oduzete imovinske koristi</i>	15,0	0,2	15,5	0,2	16,0	0,2	16,5	0,2
<i>Prihodi koje organi ostvaruju vršenjem svoje djelatnosti</i>	2,5	0,0	2,6	0,0	2,7	0,0	2,7	0,0
<i>Ostali prihodi</i>	36,4	0,5	6,4	0,1	6,7	0,1	6,9	0,1
Donacije i transferi	56,3	0,8	86,2	1,1	90,2	1,1	80,0	0,9
Ukupni izdaci	3009,6	41,3	3114,8	39,8	3241,1	39,4	3364,0	39,1
Tekući izdaci	1214,4	16,7	1252,2	16,0	1304,5	15,9	1348,6	15,7
<i>Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca</i>	698,8	9,6	710,2	9,1	722,4	8,8	730,6	8,5
<i>Ostala lična primanja</i>	19,8	0,3	20,6	0,3	21,0	0,3	21,6	0,3
<i>Rashodi za materijal i usluge</i>	128,9	1,8	127,6	1,6	130,3	1,6	134,2	1,6

<i>Tekuće održavanje</i>	39,1	0,5	54,9	0,7	44,2	0,5	41,1	0,5
<i>Kamate</i>	148,7	2,0	159,8	2,0	188,9	2,3	216,4	2,5
<i>Renta</i>	13,6	0,2	13,1	0,2	14,9	0,2	15,5	0,2
<i>Subvencije</i>	81,1	1,1	77,6	1,0	91,6	1,1	95,6	1,1
<i>Ostali izdaci</i>	84,4	1,2	88,5	1,1	91,2	1,1	93,7	1,1
Transferi za socijalnu zaštitu	1009,0	13,9	1061,5	13,6	1105,7	13,4	1146,1	13,3
<i>Prava iz oblasti socijalne zaštite</i>	212,1	2,9	222,5	2,8	226,7	2,8	229,0	2,7
<i>Sredstva za tehnološke viškove</i>	23,1	0,3	25,1	0,3	25,1	0,3	25,1	0,3
<i>Prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja</i>	737,2	10,1	777,2	9,9	817,2	9,9	855,3	9,9
<i>Ostala prava iz oblasti zdravstvene zaštite</i>	21,1	0,3	21,1	0,3	21,1	0,3	21,1	0,2
<i>Ostala prava iz oblasti zdravstvenog osiguranja</i>	15,6	0,2	15,6	0,2	15,6	0,2	15,6	0,2
Transferi institucijama pojedincima nevladinom i javnom sektoru	417,6	5,7	444,6	5,7	451,3	5,5	459,7	5,3
<i>Kapitalni izdaci</i>	275,6	3,8	285,0	3,6	328,1	4,0	358,2	4,2
<i>Otplata garancija</i>	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Otplata obaveza iz prethodnog perioda</i>	22,2	0,3	21,4	0,3	21,4	0,3	21,4	0,2
<i>Rezerve</i>	70,9	1,0	50,0	0,6	30,0	0,4	30,0	0,3
<i>Gotovinski suficit/deficit</i>	-237,0	-3,3	-273,3	-3,5	-269,9	-3,3	-282,8	-3,3
<i>Primarni suficit/deficit</i>	-88,3	-1,2	-113,6	-1,5	-80,9	-1,0	-66,4	-0,8
<i>Gotovinski suficit/deficit tekuće potrošnje</i>	38,7	0,5	11,7	0,1	58,3	0,7	75,4	0,9
<i>Otplata duga</i>	504,5	6,9	829,1	10,6	353,1	4,3	971,7	11,3
<i>Otplata hartija od vrijednosti i kredita rezidentima</i>	215,0	3,0	65,0	0,8	125,4	1,5	49,0	0,6
<i>Otplata hartija od vrijednosti i kredita nerezidentima</i>	289,5	4,0	764,1	9,8	227,7	2,8	922,7	10,7
<i>Izdaci za kupovinu hartija od vrijednosti</i>	2,3	0,0	2,3	0,0	2,3	0,0	2,3	0,0
<i>Pozajmice i krediti</i>	4,9	0,1	4,5	0,1	4,5	0,1	4,5	0,1
<i>Nedostajuća sredstva</i>	-748,7	-10,3	-1109,2	-14,2	-629,8	-7,7	-1261,3	-14,7
<i>Finansiranje</i>	748,7	10,3	1109,2	14,2	629,8	7,7	1261,3	14,7
<i>Pozajmice i krediti</i>	648,0	8,9	1084,5	13,9	597,9	7,3	1231,4	14,3
<i>Primici od prodaje imovine</i>	6,0	0,1	6,0	0,1	6,0	0,1	6,0	0,1
<i>Primici od otplate kredita</i>	9,7	0,1	9,7	0,1	9,7	0,1	9,7	0,1
<i>Povećanje/smanjenje depozita</i>	84,9	1,2	8,9	0,1	16,1	0,2	14,2	0,2

Izvor: projekcije Ministarstva finansija

Lokalni nivo države 2024-2027

Naziv	2024		2025		2026		2027	
	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP
Izvorni prihodi	389,8	5,4	396,9	5,1	406,0	5,0	415,9	4,9
Porezi	229,2	3,1	236,2	3,0	242,9	3,0	250,3	2,9
<i>Porez na dohodak fizičkih lica</i>	87,5	1,2	90,1	1,2	91,9	1,1	92,8	1,1
<i>Porez na nepokretnosti</i>	94,5	1,3	98,3	1,3	100,3	1,2	105,3	1,2
<i>Porez na promet nepokretnosti</i>	24,9	0,3	25,2	0,3	27,5	0,3	27,8	0,3
<i>Lokalni porezi i ostali prihodi od egalizacionog fonda</i>	22,3	0,3	22,6	0,3	23,3	0,3	24,4	0,3
Takse	6,0	0,1	6,1	0,1	6,2	0,1	6,2	0,1
Naknade	80,6	1,1	83,0	1,1	84,7	1,0	87,3	1,0
Ostali prihodi	18,1	0,2	19,7	0,3	20,3	0,2	20,7	0,2
Donacije i transferi	55,8	0,8	51,8	0,7	51,9	0,6	51,4	0,6
Ukupni izdaci	391,6	5,4	397,5	5,1	406,7	5,0	414,1	4,9
Tekući izdaci	135,1	1,9	139,9	1,8	144,7	1,8	147,6	1,7
<i>Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca</i>	75,0	1,0	78,0	1,0	79,6	1,0	81,1	1,0
<i>Ostala lična primanja</i>	6,4	0,1	6,5	0,1	6,5	0,1	6,7	0,1
<i>Rashodi za materijal i usluge</i>	22,8	0,3	23,3	0,3	25,6	0,3	26,1	0,3
<i>Tekuće održavanje</i>	7,5	0,1	8,7	0,1	8,9	0,1	9,1	0,1
<i>Kamate</i>	3,2	0,0	3,3	0,0	3,4	0,0	3,4	0,0
<i>Renta</i>	0,7	0,0	0,7	0,0	0,8	0,0	0,8	0,0
<i>Subvencije</i>	7,7	0,1	8,0	0,1	8,2	0,1	8,4	0,1
<i>Ostali izdaci</i>	11,8	0,2	11,5	0,1	11,8	0,1	12,0	0,1
Transferi za socijalnu zaštitu	2,2	0,0	2,3	0,0	2,3	0,0	2,4	0,0
Transferi institucijama, pojedincima nevladinom i javnom sektoru	94,2	1,3	94,4	1,2	95,3	1,2	96,3	1,1
Kapitalni izdaci	122,5	1,7	122,8	1,6	125,0	1,5	127,5	1,5
Pozajmice i krediti	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Otplata garancija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Otplata obaveza iz prethodnog perioda	34,5	0,5	35,0	0,5	35,0	0,4	36,0	0,0
Rezerve	3,0	0,0	3,1	0,0	4,3	0,1	4,3	0,1
Gotovinski suficit/deficit	-1,8	0,0	-0,6	0,0	-0,6	0,0	1,8	0,0
Korigovani suficit/deficit	-1,8	0,0	-0,6	0,0	-0,6	0,0	1,8	0,0
Primarni suficit/deficit	1,4	0,0	2,7	0,0	2,8	0,0	5,2	0,1
Gotovinski suficit/deficit tekuće potrošnje	120,8	1,7	122,2	1,6	124,4	1,5	129,3	1,5
Otplata duga	14,0	0,2	15,6	0,2	15,5	0,2	14,7	0,2
<i>Otplata duga rezidentima</i>	11,5	0,2	11,8	0,2	11,0	0,1	10,0	0,1
<i>Otplata duga nerezidentima</i>	2,5	0,0	3,7	0,0	4,5	0,1	4,7	0,1
Izdaci za kupovinu hartija od vrijednosti	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Pozajmice i krediti	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Fiskalna strategija Crne Gore za period 2024-2027. godine

<i>Nedostajuća sredstva</i>	<i>-16,8</i>	<i>-0,2</i>	<i>-16,2</i>	<i>-0,2</i>	<i>-16,1</i>	<i>-0,2</i>	<i>-12,9</i>	<i>-0,2</i>
<i>Finansiranje</i>	<i>16,8</i>	<i>0,2</i>	<i>16,2</i>	<i>0,2</i>	<i>16,1</i>	<i>0,2</i>	<i>12,9</i>	<i>0,2</i>
<i>Pozajmice i krediti</i>	<i>12,2</i>	<i>0,2</i>	<i>8,1</i>	<i>0,1</i>	<i>8,5</i>	<i>0,1</i>	<i>8,0</i>	<i>0,1</i>
<i>Primici od prodaje imovine</i>	<i>15,5</i>	<i>0,2</i>	<i>10,0</i>	<i>0,1</i>	<i>11,4</i>	<i>0,1</i>	<i>11,0</i>	<i>0,1</i>
<i>Primici od otplate kredita</i>	<i>0,3</i>	<i>0,0</i>	<i>0,1</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
<i>Transferi iz budžeta CG</i>	<i>10,0</i>	<i>0,1</i>	<i>10,1</i>	<i>0,1</i>	<i>10,5</i>	<i>0,1</i>	<i>10,5</i>	<i>0,1</i>
<i>Povećanje/smanjenje depozita</i>	<i>-21,2</i>	<i>-0,3</i>	<i>-12,0</i>	<i>-0,2</i>	<i>-14,2</i>	<i>-0,2</i>	<i>-16,5</i>	<i>-0,2</i>

Izvor: projekcije Ministarstva finansija

Opšti nivo države 2024-2027

Naziv	2024		2025		2026		2027	
	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP	mil.€	% BDP
Izvorni prihodi	3162,5	43,4	3238,4	41,4	3377,2	41,1	3497,1	40,6
Porezi	2159,5	29,7	2411,1	30,8	2508,2	30,5	2599,3	30,2
<i>Porez na dohodak fizičkih lica</i>	174,1	2,4	192,2	2,5	202,5	2,5	212,7	2,5
<i>Porez na dobit pravnih lica</i>	205,7	2,8	219,5	2,8	230,8	2,8	241,8	2,8
<i>Porez na nepokretnosti</i>	94,5	1,3	98,3	1,3	100,3	1,2	105,3	1,2
<i>Porez na promet nepokretnosti</i>	24,9	0,3	25,2	0,3	27,5	0,3	27,8	0,3
<i>Porez na dodatu vrijednost</i>	1199,6	16,5	1372,6	17,5	1421,8	17,3	1464,5	17,0
<i>Akcize</i>	365,8	5,0	403,5	5,2	421,3	5,1	438,9	5,1
<i>Porez na međunarodnu trgovinu i transakcije</i>	58,3	0,8	61,9	0,8	64,8	0,8	67,4	0,8
<i>Lokalni porezi i ostali prihodi od egalizacionog fonda</i>	22,3	0,3	22,6	0,3	23,3	0,3	24,4	0,3
<i>Ostali državni prihodi</i>	14,3	0,2	15,3	0,2	15,9	0,2	16,4	0,2
Doprinosi	585,4	8,0	446,1	5,7	476,6	5,8	503,0	5,8
<i>Doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje</i>	539,8	7,4	394,3	5,0	426,4	5,2	448,8	5,2
<i>Doprinosi za zdravstveno osiguranje</i>	3,0	0,0	6,0	0,1	2,0	0,0	2,0	0,0
<i>Doprinosi za osiguranje od nezaposlenosti</i>	24,0	0,3	26,0	0,3	27,4	0,3	30,4	0,4
<i>Ostali doprinosi</i>	18,6	0,3	19,7	0,3	20,8	0,3	21,9	0,3
Takse	21,8	0,3	23,2	0,3	24,2	0,3	24,9	0,3
Naknade	143,5	2,0	151,3	1,9	156,1	1,9	161,7	1,9
Ostali prihodi	140,1	1,9	68,7	0,9	70,1	0,9	76,8	0,9
Donacije i transferi	112,1	1,5	138,0	1,8	142,1	1,7	131,4	1,5
Ukupni izdaci	3401,2	46,7	3512,3	44,9	3647,7	44,3	3778,1	43,9
Tekući izdaci	1349,5	18,5	1392,1	17,8	1449,2	17,6	1496,2	17,4
<i>Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca</i>	773,8	10,6	788,1	10,1	801,9	9,7	811,7	9,4
<i>Ostala lična primanja</i>	26,2	0,4	27,0	0,3	27,5	0,3	28,3	0,3
<i>Rashodi za materijal i usluge</i>	151,7	2,1	150,9	1,9	155,9	1,9	160,3	1,9
<i>Tekuće održavanje</i>	46,6	0,6	63,6	0,8	53,2	0,6	50,2	0,6
<i>Kamate</i>	151,9	2,1	163,0	2,1	192,3	2,3	219,8	2,6
<i>Renta</i>	14,3	0,2	13,8	0,2	15,7	0,2	16,3	0,2
<i>Subvencije</i>	88,9	1,2	85,6	1,1	99,8	1,2	104,0	1,2
<i>Ostali izdaci</i>	96,1	1,3	100,0	1,3	102,9	1,3	105,7	1,2
Transferi za socijalnu zaštitu	1011,2	13,9	1063,8	13,6	1108,0	13,5	1148,4	13,3
Transferi institucijama pojedincima nevladinom i javnom sektoru	511,8	7,0	539,0	6,9	546,7	6,6	556,0	6,5
Kapitalni izdaci	398,2	5,5	407,8	5,2	453,1	5,5	485,7	5,6
Pozajmice i krediti	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Otplata garancija	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Otplata obaveza iz prethodnog perioda	56,7	0,8	56,4	0,7	56,4	0,7	57,4	0,7

Rezerve	73,9	1,0	53,1	0,7	34,3	0,4	34,3	0,4
Gotovinski suficit/deficit	-238,7	-3,3	-273,9	-3,5	-270,5	-3,3	-281,0	-3,3
Primarni suficit/deficit	-86,9	-1,2	-110,9	-1,4	-78,2	-1,0	-61,2	-0,7
Gotovinski suficit/deficit tekuće potrošnje	159,4	2,2	133,9	1,7	182,7	2,2	204,7	2,4
Otplata duga	518,5	7,1	844,7	10,8	368,6	4,5	986,4	11,5
<i>Otplata duga rezidentima</i>	226,5	3,1	76,8	1,0	136,4	1,7	59,0	0,7
<i>Otplata duga nerezidentima</i>	292,0	4,0	767,9	9,8	232,2	2,8	927,4	10,8
Izdaci za kupovinu hartija od vrijednosti	2,3	0,0	2,3	0,0	2,3	0,0	2,3	0,0
Pozajmice i krediti	6,0	0,1	4,5	0,1	4,5	0,1	4,5	0,1
Nedostajuća sredstva	-765,5	-10,5	- 1125,3	-14,4	-645,9	-7,9	-1274,3	-14,8
Finansiranje	765,5	10,5	1125,3	14,4	645,9	7,9	1274,3	14,8
Pozajmice i krediti	660,2	9,1	1092,6	14,0	606,4	7,4	1239,4	14,4
Primici od prodaje imovine	21,5	0,3	16,0	0,2	17,4	0,2	17,0	0,2
Primici od otplate kredita	10,0	0,1	9,8	0,1	9,7	0,1	9,7	0,1
Transferi iz budžeta CG	10,0	0,1	10,1	0,1	10,5	0,1	10,5	0,1
Povećanje/smanjenje depozita	63,8	0,9	-3,2	0,0	1,9	0,0	-2,3	0,0

Izvor: projekcije Ministarstva finansija